

ВАЛЕРІЙ ШЕВЧУК

ЖІНКА-ЗМІЯ

СУЧАСНА УКРАЇНА

СУЧАСНА ПРОЗА

ВАЛЕРІЙ ШЕВЧУК

ЖІНКА-ЗМІЯ

Львів
Класика
1998

Дизайн Володимира Костирка

В оформленні обкладинки
використано репродукцію роботи Werner Tübke
«Гріхопадіння Адама і Єви»

© Валерій Шевчук, 1998

© Видавництво «Класика», 1998

ISBN 966-7493-04-0

ISBN 966-7493-01-6

(серія «Сучасна проза»)

Видавництво «Класика»

м. Львів, вул. Огієнка, 18-А

тел./факс (0322) 728073

e-mail: vd@vd.lviv.ua

<http://www.vd.lviv.ua>

Ця історія відбувалася років десять тому, коли я був ще юний, як весняна трава, коли в голові гуляли вільні вітри і коли ми, вулична компанія — Олег, Юрко, Геннадій та я — мали головний інтерес: дівчат, тобто відчували особливу спраглисть до того племені й дурманилися через те, як березневі коти. Сходилися на вулиці чи в когось удома, щоб пограти в карти, часом у шахи, а в основному, щоб розказати один одному про свої любасні подвиги, бо кожен із нас, за винятком Юрка, відривався вряди-годи від гурту і поринав у захоплюючі пригоди. Зрештою, ніхто з нас сталої дівчини спершу не мав та трохи й остерігався мати. Наблизилися до нашого хлоп'ячого гурту троє дівчат із нашої-таки вулиці: Лена, Марта і Оксана, кожен із нас перефліртував із кожною з них, але глибших стосунків між нами поки що не виникало. Отож ми залишалися друзями, а хвилюючих любовних пригод шукали поза межами рідної вулиці: в центрі, й у парку з його танцмайданчиком, і де тільки можна. Школу ми вже закінчили, при чому одночасно і в одному класі — це також було кріпильним каменем нашої дружби. З нас чотирьох тільки я вступив до педагогічного інституту. Олег навчався в автодорожному технікумі, Геннадій їздив на старій, що ледве дихала, вантажівці, яку ми залюбки використовували для «викидів», як казав Юрко, за місто, тобто колективних гулянок із дівчатами.

І ось тоді з'явилася на нашій вулиці горбунка Зоя. Вона з матір'ю чомусь обміняла міську квартиру на околичну й поселилась у Білому домі — єдиній двоповерховій споруді нашого закапелку, в тому-таки будинку жив, до речі, і Геннадій, і саме він звідомив нам про новину.

— Девка, я вам скажу, — мовив Геннадій, — клас! Красивішої не бачив! Тільки що з горбом, — і він заіржав, показуючи кінські зуби, за ці зуби й за іржання ми прозивали Геннадія Конякою.

— Підбий до неї клинці, коли така гарна, — сказав Юрко.

— До горбатої? — вирячив очі Геннадій. — Ну, це діло не пройде. Але красива, як сатана.

Геннадій говорив суржилом, оскільки був «робочий клас», ми ж із Юрком говорили правильно, хоч Юрко ніби теж був «робочий клас», але хлопець він розвинений, я б сказав, інтелігентний; я ж був інтелігентом із походження — мати моя вчителька. Олег же говорив жаргоном, який він вважав російською мовою і чомусь через це відчував над нами зверхність. Але це було вряди-годи, мовну проблему ми поміж себе погоджували, в основному, безконфліктно — кожен говорив, як йому хотілося, хоч, можливо, завдяки «мовній проблемі» я з Юрком товаришував ближче, ми навіть мали сяку-таку національну свідомість, навіть цікавилися українською літературою, що потім Юркові вилізло боком.

Але хочу розказати не про те. Генчина оповідь про горбунку-красуню мене чомусь зацікавила, може, тому, що я особа трохи романтична, отже, це й викресало в мене іскру: мені уявилася поетична душа з трагічним комплексом од своєї неповноцінності, яка любить книжки, поезію й повна високих почуттів та поривань — те, що вона горбата, може цілком тому сприяти.

Признаюся, я не є ловеласом, схильним до неупорядкованих, як то кажуть, стосунків із особами жіночої статі — просто шукав поміж них дівчини «із душею», але поки що такої не зустрів. Із трьох наших вуличних подружок мені найбільше подобалася Оксана, може, через її поетичне ім'я, а може, тому, що вона мала терпіння вислуховувати мої теревені про «високі матерії», як висловилася Марта. Лена взагалі вважала, що я зануда, її інтереси далі вдягачки, танців і фліртів не сягали, отож я з нею тільки раз поцілувався й потискався, але досить їй було заговорити (тоді в неї з рота починала сипатися у швидкому темпі нудна полова, та й говорила вона такою ж мовою, як Олег), я втратив до неї будь-який сексуальний інтерес; вона, до речі, це швидко завважила, і ми з нею більше не цілувалися і не тискалися. Олегові вона підходила найбільше, отож коли він виходив із чергової своєї любові, а нової ще не мав, тісніше сходився саме з нею, і вони займалися, як ми казали, «лінивим коханням», тобто зустрічалися, цілувалися й тискалися, але без взаємних зобов'язань.

Марта була серед них найпростіша, говорила суржиком і найбільше підходила Геннадію, саме з нею він теж сходився в перервах між яскравішими захопленнями. Юрко пари собі для «лінивого кохання» не мав, та й до «гарячого» також, — отож коли ми вуличними подружками поміж собою обмінювалися, тимчасово ходив із котроюсь із дівчат, і це ми робили для того, щоб він не відчувався поміж нас ображеним; дівчата ж залюбки на це йшли, очевидно, для різноманітності, та й прийнято таке було в нашій компанії. Отак і трималося наше гармонійне товариство, хоч більш різних людей, ніж ми, годі було б знайти, і від того всім, здається, було добре. Але кожен із нас, хлопців, мріяв, що він незабаром знайде свою принцесу, отож і кидалися в найдурніші любовні пригоди, але всі вони ставали скороми-нущими і згоряли, як солома, а ми в них.

Горбунку Зою я побачив досить швидко по тому, як вона переїхала на нашу вулицю, — саме тоді хворів на сплін. Тобто відчував меланхолійну неприкаяність, зранку в мені починала грати печальна музика, чомусь почав прокидатись о сьомій годині ранку; гуло тіло, трава біля річки покривалася блискотливою росой, що стріляла в очі золотими і срібними спалахами; ішов через кладку, переходив на острів у міжріччі, де сиділи рибалки, і блукав там: велике негаряче сонце стояло на сході й лило на мене потужне світло, в якому я потопав, ніби в жовтій купелі, а потім, коли приходив додому, апетиту в мене не було, і мати на мене сварилася, а музика в мені не вгавала і починала переростати із сумної у трагічну. Я лягав на ліжко, вмикав програвача і слухав Моцарта, Сен-Санса, часом Бетговена чи хори Леонтовича, і в мені народжувалося щось на межі між силою та знесиллям, бажанням стрибати вище голови і ще більшим бажанням узагалі не рухатися.

Саме в такий момент я й побачив горбунку Зою. Наш дім стоїть вікнами на вулицю, вхід до нас — із двору, за яким сад із альтанкою, отож я маю змогу підійти до вікна і дивитися, хто нею проходить, а коли проходить дівчина, то до вікна підскакую обов'язково, — це в мене стало звичкою. Отже, я побачив Зою і миттю опинився біля шиб. Дівчина невисока, але з міцними, стрункими, бездоганими ногами, одягнута в простеньку спідничку і чорний піджак. Була вона й справді горбата, але не так щоб дуже — горб був біля шиї, близько до правого плеча. Дівчина

ніби відчула мій погляд, бо миттю повернула голову, і я завмер уражено: обличчя в неї виявилось воістину прекрасне. Тонке, ніжне, якесь осяйне, з великими очима, з класичним невеличким носиком, з у міру повними губами. Зоя зирнула на моє вікно, хоч і не могла мене бачити, хіба якусь тінь, і мене облило темним різким вогнем. Це тривало тільки мить, але я отетерів. Стояв, мов беззъ, і дивився, як вона йде. А йшла особливо: гінко, сміливо, при цьому вся постать її виточувала якусь енергію — не було в ній скованості, а якась виклична виказність, ніби спеціально виставлялася: дивіться, мовляв, я отака! Признатися, сам я людина не вельми енергійна, через що люди енергійні мене завжди вабили і викликали трохи заздрісне захоплення — мимоволі згадалися Геннадієві слова: «Девка, я вам скажу — клас! Красівшої не бачив! Тіки шо з горбом!» — і почув виразно Геннадієве іржання, навіть його кінські зуби побачив. «Маєш рацію, Генко, — подумав я. — Девка — клас, хоч і не без ущербу!»

Приблизно те саме враження справила вона на Юрка.

— Дивовижа. — сказав він. — Це ж треба, щоб так з'єдналася краса і потворність.

— Троянда й колючки, — додав я.

— А от міня ущербність не восхіщаєт! — сказав Олег і припав сигарету. Випустив дим і вдавав, що обличчя в нього холодне і непроникне. Всі ми чудово бачили, що він бреше, бо коли брехав, то бажав, щоб обличчя в нього ставало холодним і непроникним.

— Да, коли б не горб, — показав кінські зуби Геннадій, — я б її зудовольством трахнув!

— А з горбом не хатіш? — скривив губи Олег. — Без удовольствія!

Ми, як завжди, засміялися, а найголосніше Генка Коняка, могутньо покриваючи іржанням наші масні хихоньки.

— Це ще треба подумать і звесить, — сказав він.

Ми сиділи в Юрка, бо найчастіше збиралися таки в нього — мав власну кімнату, та й батьки були не проти. Я теж мав власну кімнату, але мати моя не переносила, коли друзяки збиралися в мене, при тому самі хлопці, не кажу вже — разом із дівчатами, й дулася.

— Якись у тебе дивні друзі, — казала вона мені. — Ще Юрко — куди не йшло, але ті два — що ти з ними можеш мати спільного?

Можливо, мала рацію: ні Олег, ні Геннадій тим більше, розумом та й манерами похвалитися не могли, були це простуваті хлопці, тобто були ми дорогами різними (як прочитав я в творі свого земляка, якому, до речі, й переповів оцю історію, через що й записує він її не від свого, а від мого «я»), але так уже склалось, я не вельми з того журився, та й усі ми, — молодість поблажлива; нас, зрештою, з'єднувала в компанію не спільність інтересів, а спільність вікова, тобто насущна потреба в молодому товаристві, а що інтереси в того товариства юнацькі, то це нас задовольняло.

Перед цим у мене трапилася не так любов, як катавасія. Саме тоді модні стали дискотеки. На одну із них я потрапив разом із гуртом своїх однокурсників. Одбувалося те дійство в підвальчику, де стояли столики з коктейлями, тістечками та бутербродами. Грала світлова музика, тобто мелодія супроводжувалася різнобарвною мигачкою. Нам показували щось на зразок дійства, яке мало бути смішне, натомість виявилось дурне й примітивне, верхом якого стало те, що якийсь прищавий молодик ударяв другого ножем і з нього лилася кров — якось вони те штучно чинили. Ясна річ, були і танцюльки, бо для них дискотеки і влаштовувалися, також із мигалкою. Ми стрибали як чорти, а найбільше викаблучувалася одна дівчина. Саме її надзвичайна рухливість та невтомність мене й привабила: я до неї почав підбивати клинці, зрештою, ми вискочили в ніч і запоем, беззямно цілувалися. Дівчина спрагло горнулася до мене і готова була, здається, віддатися тут-таки, на брудному дворі, на вечірній, кажучи поетично, росі, але я з такими речами був обережний, щоб не влипнути, як говорила моя мати, «в історію». Відтоді дівчина не давала мені спокою, підстерігала мене біля інституту, писала жагливі листи, і я вже не знав, як від неї відпекатися. Зрештою вчинила мені на вулиці прилюдний скандал, і я тікав од неї, як пес, котрий нашкодив. У підсумку вона мене зненавиділа, і коли ми випадково здибалися (вчилася ж бо в нашому інституті), то обличчя її спотворювалося, і вона плювала мені вслід чи в мій бік. Ні, дівчина аж із таким темпераментом мені не підходила, ба більше, ще переказувала через дівчат: коли я до неї не повернуся, то вона мене отруїть або ж розіб'є мені голову — о, воістину, мене вабили сильні особистості, але не до такої міри. Врятувало мене те, що відшукався інший любитель сильних вражень, і дівчина перенесла весь шал на нього, цілком про мене забувши, — міг полегшено зітхнути.

І ось тепер, коли ми говорили про горбунку Зою, щось мені застережно зойкнуло в душі: увіч здалося, що вона має щось спільного із тією Клавою, так звали моє дискотекове тимчасове захоплення. «Будь обережний!» — сказав я сам собі.

Куди простіше з Оксаною, з моїм «лінивим коханням» до неї. Вона була чудова тим, що сама говорила небагато, а вміла, як я казав, вислухати іншого, ба більше, навідними запитаннями, часто, признаюся, вельми наївними, бо розвитку була навзагал невисокого, не лише вміла підтримувати розмову, а ніби її спонукала. Отже, в Оксані я знайшов об'єкт, перед яким міг виговоритися. Через це ми блукали годинами по околичних завулках, по приріччю, острові, ходили до скель: Чотирьох братів чи Голови Чацького; коли ми зупинялися, я пробував її цілувати, але вміла якось вправно мене розхолоджувати, бо коли запалювався, вона з обіймів не виривалася, але обличчя відвертала і казала прозаїчно:

— Цілюються і обнімаються, коли люблять! — річ у тім, що я їй цього жодного разу не казав.

Миттю приходив до тями, випускав її з обіймів, і ми знову мирно гуляли, а язик мій мовчав, а вона мовчазно йшла обіч, і тільки вряди-годи ставила запитання чи з чогось наївно чудувалася — одне слово, позитивно і підбадьорливо реагувала на мої теревені. Інколи, правда, ставала поступливіша — тоді ми без особливої пристрасті цілувалися, — дозволяла мені *мнути* собі груди, але нижче рішуче не допускала. А коли ми після того прощалися, проказувала ніби байдужне:

— Ти сьогодні був *трохи* сміливіший!

І мене *трохи* чорти не брали за оцю її спокійну розсудливість. Із появою ж горбунки Зої на нашій вулиці зі мною почали творитися досить дивні речі. Ми у своєму хлоп'ячому товаристві дійшли цілком одностайної думки, яку примітивно висловив Геннадій: «Коли б не отой горб...», і так далі, і це зрозуміло: нам, цілком нормальним фізіологічне хлопцям, була неприпустима думка мати до тієї калічки сексуальний потяг, яка б не була вона красуня. На цьому можна було би заспокоїтися, але справа, як виявилось, була складніша: горбунка Зоя почала чомусь приходити в мої сни, правда, у зміненому вигляді, тобто без отієї прикрої фізіологічної вади, струнка і прегарна, і це почало повторюватися з дивною методичністю. Інколи вона входила в двері моєї кімнати (звісно, у сні), де я сидів чи лежав, інколи

проникала через стіну чи впазила у вікно, і її обличчя, коли дивилася на мене, дивно осявалося: я дивився на нього і не міг надивитися, при цьому тіло моє сковувала нерухомість, особливо, коли починався сеанс стриптизу, що також відбувалося неодмінно. Скидала спершу піджака і граційно прокручувалася, ніби була на сцені, тоді розстібала блузку, повільно звільнялася від неї, так само чинила і зі спідничкою, знову прокручувалася, а тоді ритмічно звільнялася і від решти одежі, аж доки не поставала переді мною, напівзавмерлим, у всій красі розкішного, бездоганно збудованого тіла. Я відчував, що на мене починає накочуватися хвиля пільми, хоч тіло її сяяло мов срібне чи золотисте, воно наближалося разом із отією пильмою, і я аж починав хапати ротом повітря, якого мені катастрофічне бракувало. Тоді чув її сміх, якийсь гострий, рипучий і неприємний, і її рука простягалася до мене, дивно видовжуючись, і починала обмацувати мені тіло, і я прокидався злякано, чуючи, як голосно тахкоче в мене серце. Інколи наближалося саме її обличчя, прекрасне, як у богині, зі сліпучими магнетичними очима, і її вуста починали жагливо мене цілувати, а часом те обличчя починало здвоюватися: одне її власне, а друге — Клавине, і знову страх мене проймав, водночас і якась неземна осолода.

Ці сни, вочевидь, були результатом того, що в мене — канікули, я сиджу без діла, а Зоя, здається, також була без діла, а ще й узяла звичку регулярно дефілювати попри моє вікно, і я неодмінно до того вікна підскакував, а вона ніби те знала і неодмінно повертала в мій бік прегарне, таємниче, ояснене обличчя, і, ніби окропом, обдавала поглядом темних чудових очей, а тоді спокійнісінько ішла далі, поблискуючи витонченими у своїй бездоганній формі ногами і зовсім не нїтячись зі своєї вади. І я потрапляв у якесь незбагненне очарування, забуваючи цілком про її ущербність, а потім те обличчя пливло переді мною, до речі, зовсім не було воно схоже на Клавине, бо Клаву гарною не назвеш, скоріше навпаки, Клавою я ніколи не зачаровувався, а тільки звабився її енергійною наступальністю, що хлопцеві може бути приємно тільки короткочасно, а згодом і спротив викликає. Тут же все було інакше, але й тут я не міг позбутися дисгармонійного розламу: красиве й потворне побіч, як сказав Юрко, вабило мене і відштовхувало, при тому очаровувався я тільки гарним, відчуття ж потворного відганяло мене від вікна вглиб

кімнати, де стояв на ослінці програвач і де крутилася платівка з чудовою моцартівською музикою, легкою і ясною, як найпрекрасніший ранок, у якому є тільки краса і нічого потворного.

Кілька слів про Юрка. Коли розповів я йому про свої сни, він раптом почервонів. Це була виняткова річ, щоб Юрко почервонів, і я відразу зметував, чому.

— Що, Юрчику, — спитав лагідно, а трохи і єхидно, — і до тебе приходить?

— Иди к чорту! — мовив Юрко.

— Та це просто цікаво, — проказав, а власне вигукнув я, мов півник. — Розкажи!

Розповів не відразу. Посидів набурмосений, а тоді признався. Але приходить вона в його сни інакше, сказав. Приходить у його сни, сказав, гріховно. І простіше. Тобто кидається до нього в ліжку, і вони починають таке вичворяти — не розкажеш. Але він ніколи з нею не кінчає, бо в певний момент вона розчиняється в руках, як димова, і зникає.

— Це так дивно, — завершив Юрко, і вже не був червоний, а радше блідий.

Тоді я відчув у себе інтерес слідчого.

— Але реальну ти її вдень бачиш?

— Звичайно, — сказав Юрко. — Лазить без кінця перед моїми вікнами.

— І дивиться у твій бік?

— Ну да, — мовив Юрко. — Ще й як!

— А в Геннадія і Олега так само? — спитав я.

— Це мені невідомо.

— Нічого не казали?

Юрко смикнув плечима.

— Я їм теж нічого не казав.

Я вже говорив, що в нас прийнято оповідати один одному любасні історії і сни, саме такі розмови нас найбільше і єднали. За цей час, відколи все почалося, ми разом не сходилися, але поодинці здибувалися, входили в балачки, але про горбунку Зою і в мене з ними розмови не виникало.

— Це все дуже цікаво! — наголосив я. — Нам треба зустрітися...

І ми зустрілися. Геннадій висловився, як завжди, просто й лапідарно:

— Да, вона відьма! Ма'ать, і хвостяра є. І воппе вона вночі літа.

— Як так літа? — спитали ми з Юрком в один голос.

— Ну, так, як усі відьми. Через комина, на вінику.

— Може, на мітлі? — поправив я.

— Нє, на вінику, — сказав Геннадій і заіржав по-конячому. Ми розсміялися також, за винятком Олега, той залишався серйозний і відсторонений.

— А до тебе в сні вона приходить? — спитав я Геннадія.

— Конєшно, — мовив Геннадій. — І я її трахаю.

— Ну, а в тебе? — спитав я Олега.

Той спокійно витяг пачку сигарет, взяв одну, всунув до рота і чиркнув сірником. Випустив хмарку диму і забажав, щоб його обличчя стало холодне й непроникне.

— Я не такой ізвращенец, как ви, — сказав зарозуміло. — Ущербность міня не восхіщаєт.

Отже, Олег брехав. Даю голову на відсіч, що й до нього приходила уві сні горбунка Зоя — це було написано на його роблено холодному й непроникному лиці.

— А під твоїми вікнами вона ходить? — спитав я тоном слідчого.

— Канєшно, — сказав Олег. — Но чіхать я на нійо хотел! І воппе, што ето ь нас за дурацкій разговор?

Але розмова в нас не була «дурацька». Випадало, що ми всі якось дивно потрапили на гачки горбунки Зої, усіх вона знепокоїла, і всі ми борсались у якійсь сітці, сплетеній із обриднення та захоплення.

— Та шо там казать, — як завжди просто підсумував Геннадій.

— Чарує, зараза!

— Що значить чарує? — наївно спитав Юрко.

— Ну, це коли не хочеш, а тягне, — сказав Геннадій і заіржав.

2

Сходин, ігор у шахи та карти, балачок було замало, щоб підтримувати нашу компанію, були ми народ різноякий, тож часом влаштовували гулянки, інколи офіційно, коли святкували чийсь день народження — тоді збирались у винуватця події, а часом виїжджали з магнітофоном, дівчатами і пляшками на

природу, використовуючи для цього Геннадієву вантажівку, але й тут була незручність: за кермом Геннадій пити боявся, щоб не потрапити, як він казав, «у тюрягу», а коли хтось п'є, а хтось ні, то й веселощів добрих не буває. Зрештою, ми жили на околиці, притиснутій до річки, досить перебрести її чи пострибати греблею біля колишньої водокачки, і ми опинялися на безлюдді, а видряпавшись на гору, в полі, можна було знайти захищене місце і віддатися вільно гульні. Але й тут була своя незручність, бо дівчат було троє, а нас — четверо. Без дівчини ніби залишився Юрко, до речі, найскромніший серед нас і єдиний досі незайманець, бо всі інші з компанії вже пройшли це перше коло пекла, як висловлювався я, а з дівчат утримувала цноту тільки Оксана; Марта з Леною цей бородатий закон давно порушили. Юрко, правда, часом з котреюсь із них гуляв — це ми влаштовували, щоб не відчував себе обділеним і відокремленим од компанії, але не взяв навіть Марти, через яку всі ми троє перейшли, бо вона з того проблем не робила. Лена ж найбільше тяглася до Олега і, здається, його бажала скрутити, тобто з «лінивої любові» переключити на чинну, активну, через що йому тільки й віддалася, але Олег так просто не здавався, заявляючи з холодною непроникністю:

— А для чіво мене нада одна, када можна папробовать много. Молодость нада прожить.

Отже, ми вирішили організувати гулянку, а коли зійшлися з дівчатами, щоб обговорити це, Марта сказала:

— А що, коли візьмемо з собою горбунку Зою? Вона хоче в нашу компанію. Юрка, ти согласний?

— А чому я? — обурився Юрко.

— Ну, сам знайш, нас трох, а вас чотирох, — сказала, не моргнувши Марта.

Пропозиція нас заскочила. Виявляється, горбунка Зоя вже знала про нашу компанію, познайомила з усіма трьома дівчатами, і через них почала до нас втиратися; принаймні дівчата наші в один голос сказали, що вона непогана і що вони її в компанію взяти згодні. Чому вони стали такі однодушні, зрозуміло: кожна вже серед нас намітила собі партнера, як саме, я вже сказав, отже, перекидатися від одного до другого, як це було в нас прийнято, вже не так і хотіли.

— Я — за! — сказав Геннадій Коняка і заіржав. — Не женитися ж тобі, Юрка, з нею?

— Мнє ето до лампочки, — озвався Олег. — Как хотіте!

Отже, він погоджувався також. Я ж відчув глухе хвилювання, якого до ладу не збагнув, бо чого мені хвилюватися, коли і дівчина в мене для гулянки є — Оксана, та й Юркові горбунка призначалася, принаймні цього разу. Але я знав закони нашого товариства: ми хоча й кріпилися біля котроїсь дівчини, але для різноманітності дівчатами не раз мінялися, принаймні я перекидався залюбки від Оксани до Марти, і то з резону простого — Марта була доступна, а з Леною, як казав, лишень раз пофліртував — без погодженості. Отже, згодом мав би ввійти у якісь стосунки із горбункою Зоєю, ах, це було якось... небезпечно чи що? У глибині душі вже зараз я сумнівався, що з Зоєю можлива «лінива любов» — надто вона всіх нас переколошматила. А ще я подумав, що Зоя, можливо, провівши перший акт чарування, як висловився Геннадій, і, по-моєму, небезпідставно, переходила до акту другого, тобто вправно знайшла через наших дівчат лазівку до компанії і настійливо хоче до неї втиснутися — чого ж вона відтак хоче? Саме ця її, як на мене, цілеспрямована настирливість і насторожувала найбільше.

— То що ти? — спитала Марта.

— Хай Юрко вирішує, — ухильно відповів я, намагаючись через невеличку хитрість врятуватися. — Для нього ж вона призначається.

— А я не хочу! — мовив гостро Юрко, все ще червоний як піон. — Хай мені буде Оксана, а Зоя — йому!

І він ткнув у мене пальцем, як ножем.

— А ти мене спитав, чи я хочу? — обурилася раптом Оксана, чим здивувала мене, і я подумав: чи не хоче і вона перейти зі мною від «лінивого кохання» до активного?..

— А хіба ні? — здивувався Юрко; раніше Оксана з ним залюбки гуляла, і, по-моєму, знаходила більше спільної мови, як зі мною.

— Ні! — різко відповіла Оксана.

Юрко неймовірно знітився, аж очі опустил. І я збагнув: треба втрутитися, інакше ми розсваримося. Загалом, моє становище в компанії особливе, я був неоголошеним лідером, і це всі мовчки визнавали. Тому я заплескав у долоні, обірвав розмови і сказав:

— Стоп! Стоп! Подаю свій голос: я за! А кому вона дістанеться, кинемо жеребка. Хто не згоден?

Усі полегшено зітхнули. Окрім того, цікаво стало: кому ж горбунка Зоя дістанеться? Папірці виготовила Лена, бо дівчата, звісно, участі в жеребкуванні не брали.

— Наша філософія, шановні, — трохи бундючне проголосив я, — фаталізм. Отже, корімося долі, котра знає ліпше, як нас спарувати.

— Зануда! — прошепотіла Лена.

— А що воно таке — що сказав? — спитала Марта.

— Фаталізм? — перепитав я. — Ну, те, що підлягає вироку долі.

Оксана, як звичайно, промовчала, однак я помітив, що вона почала хвилюватися. Це знову мене здивувало: а що це з тобою, Оксанко?

Сміливо взяв згорнутого в дудочку папірця.

— Оксана! — прочитав голосно. Оксана почервоніла, а всі радісно загелготали.

— Тепер Олег, — наказав я. — Твоя черга.

— Ні, я хочу! — смикнувся Юрко. — А то розберете дівчат, а мені знову підкинете горбунку.

— Тоді за алфавітом, — сказав я. — Моє на «А», то я перший. Геннадій!

Геннадій вибрав Лену. Та скривилася, але згодилася. Олег вибрав Марту. Він зробив вигляд, ніби скривився, але обоє залишилися задоволені, до речі, Олег Марті подобався, хоч за негласним розподілом вона належала таки Геннадієві.

— Це нечесно! — сказав Юрко. — Перший мав тягти я!

— Все чесно, Юрку, — мовив я. — Згоджуйся, інакше гулянка відмінюється.

— Гаразд! — згодився Юрко. — Але все одно, це нечесно.

— Чесно! — гаркнули ми на всі горлянки, аж прибігла з кухні злякана Юркова мати: ми ж бо зібралися в нього.

— Усе гаразд, мамо! — сказав Юрко, і мати причинила двері.

Отже, час гулянки було визначено на суботу, тобто на завтра; дівчата мали організувати харчі, а ми — випивку, все як звичайно. Незвичайне було інше: горбунка Зоя таки зуміла впевнено і без перепон увійти в нашу компанію. Ми розійшлися, а Юрко пішов провести мене.

— Не журися, Юрику, — сказав я м'яко товаришеві. — Ну, що тратиш?

— Чому ти проти мене? — спитав гостро Юрко.

— Та не був я проти тебе, — мовив я. — Це ж виграшки! Що, боїшся її?

— Не знаю, — тихо сказав Юрко. — Вона не така, як наші дівчата.

— Що значить — не така?

— Не знаю! Бачиш, коли признатися відверто, чомусь мені нудко стає від наших гулянок, від отого обміну хлопцями та дівчатами... Ти та Оксана ще нічого, а ті... вони ж нам чужі!..

— Старий стаєш?

— Може, й так. А може, й ні! Хочеться чогось серйознішого, а не все хі-хі-ха-ха! Балачки про бабів, оці ігри, розиграші, гадання. Якесь воно несправжнє...

— А що справжнє, Юрку? — спитав я. — Ми молоді, отже, намагаємося зробити своє життя цікавим. Хіба це зле? Бо що нас чекає далі: робота, родина, діти — одне і те ж щодня, чи ж не нудота? Якесь болото, в яке опускатимешся, поки не ковтне. А тоді — гроб і духовий оркестр, — я замуликав траурного марша. — Не красота?

— Хто зна, — задумливо сказав Юрко. — А мені здається, що в житті є щось більше і цікавіше.

— Гадаєш, є?

— Переконаний, — сказав Юрко. — Я тут познайомився з деякими людьми. І вони дали мені почитати книжки. Але такі книжки, що за них можуть у тюрму запроторити. Хочеш, дам почитати. Тільки це між нами.

— Це як революціонери? — спитав я. — Ні, Юрку, цього я не хочу і тобі не раджу. По-перше, мене зовсім не вабить тюрма. А по-друге, я переконався, що жодна революція не приносила людству добра, а тільки лихо, кров та руїну. Я хочу жити, Юрку! Дивитися на світ, любити дівчат, тобто робити життя цікавим. А все інше мене не обходить!

— Гарзд! — зітхнув Юрко. — Може, маєш рацію. Але колись тобі оце ніби цікаве осточортіє. Що тоді?

— Ну, ні! — засміявся я легковажно. — І тобі раджу його любити. Поки є дівчата, і сонце, і сміх, і веселощі — доти людина щаслива.

Ми озирнулися. По вулиці йшло двоє п'яних. Обійнялися й мимрили якусь пісню.

— Щасливі ті, що володіють, — сказав Юрко. — Як це ти кажеш латиною?

— *Beati posidentus*, — сказав я.

Ми розсміялися.

3

Отже, ми зустрілися наступного дня, і горбунка Зоя невимушено ввійшла в наше товариство. Вона була весела і жартівлива, що рідко трапляється серед дівчат, бо сміхотливі та жартівливі — це не одне і те ж. Сміхотливі люблять, щоб смішили їх, самі ж не смішать ніколи, а жартівливі смішать інших.

Ми рушили юрмою, навантажені, як віслиюки, їжею, пляшками, магнітофоном, ковдрами, через острів, із великим сміхом перебралися через каміння, часом зіслизуючи в воду й мокнучи, або й обляпуючи зумисне одне одного. Найвправнішою серед нас виявилася Зоя, вона стрибала з каменя на камінь, ніби ціле життя цим і займалась, як пташка, і це було дивно, бо ми всі виросли на околиці, і цим камінням і справді все життя стрибали, а вона ж була прийда. Зрештою, наші дівчата зумисне вдавали із себе незграбних і вимагали в нас допомоги — так було веселіше. Отже, я підтримував Оксану, Геннадій — Лену, Олег — Марту, а Юрко тут і діла не мав, бо його пара допомоги не потребувала і в незграбу гратися не бажала.

Потім ми вибралися на гору, знайшли там гарну галявинку, дівчата почали розставляти на ковдрах наїдки і напої, а я з Олегом возилися біля магнітофона, — щось там заїдало. Геннадій лежав, підмостивши під голову руки, заклав до рота травинку і, пожевуючи її, блаженно дививсь у небо, Юрко проходжувався стежкою — якийсь був трохи не в собі.

Зрештою, їжу й напої розставлено, Геннадій розкупорював пляшки, магнітофона налагоджено, й наші молоді шлунки заволали — всі накинулися на напої та їжу, проголошуючи дурноверхі тости, жартували, розповідали анекдоти й реготали. Зоя не відставала, нічим із поміж інших не виділяючись, обличчя її палало і від того здавалося ще чудовішим, я кілька разів зустрівся з нею поглядом і щоразу мене ніби обпікало, тобто відбувалося те саме, що й уві сні, — я на мить ніби дерев'янів, а в голові паморочилося. Здається, це саме відчували інші хлопці,

окрім Юрка, який сидів біля Зої, і презиратися з нею йому було не з руки.

Ми горланили, кричали, дівчата вискітливо сміялися, вискітливо сміялася і Зоя, і тут вона мала ще одну ваду: сміх її був надмірно голосний і трохи неприємний, вискучий. Зрештою, наситили шлунки, якраз настільки, щоб не бути утяженими і щоб не бути п'яними, а тільки підбадьореними. Олег вмикнув магнітофона, і ми кинулися в танець, викручуючись, виламуючись, викаблучуючись кожен перед своєю дамою, але з ними не з'єднуючись — такі були тоді танці. Зоя танцювала розкішно, темпераментно, приблизно десь так, як Клава на дискотеці, і я побачив задоволено, що Юрко перестав киснути — ритм та музика захопили і його, і він крутився довкола горбунки Зої чортеням, а вона виразно напірала на нього, наставляючи лоно і груди. Отже, все було гаразд: потім ми знову їли й пили і знову бацали, перемішувалися між собою, а тоді поверталися до своєї пари, і так застали нас сутінки, бо ми вибралися на гулянку, як звичайно, під кінець дня.

По тому я взяв Оксану за руку, і ми пішли геть від компанії, на цей знак і інші розбилися попарно, як було кожному призначено, і розбрелися по куцах.

Ми лягли з Оксаною під осокара в густу траву, власне, отак упали на землю і дивились у небо, яке поступово загасало, але ще було ясне, бо на заході малиново палало, і червонувате світло розливалось небом, запалюючи в ньому хмари. Я відшукав у траві Оксанину руку і стис її, дівчина на мій потиск відповіла. Тоді я повернувся на бік і схилився над її й досі розпашілим лицем — ми почали безпристрасно цілуватися, тобто я шукав її вуста, натрапляв на них, але Оксана їх прибирала, але вже після поцілунку.

— Цілуються тоді, коли люблять! — сказала Оксана, коли відірвалася від поцілунку довшого.

— Перестань! — сказав я, і моя рука сковзнула їй на груди.

Вона цього разу не боронилася, отож я цілував її, одночасно пестячи перса. Від того осмілів, і рука моя натрарила їй на лоно, але тут зустрілася з рукою її — це був той випадок, коли Оксана мої домагання рішуче перепиняла. Але був сьогодні вечір особливіший, я відчув, що сьогодні її рука опирається не так рішуче, та й не спиняла вона мене голосом, отож опірна

сила досить швидко зламалася, і я відчув її оголене стегно. Але там далі все було міцно перекрите купальником.

— Ти що, в купальнику? — спитав розчаровано я, сідаючи.

— Ну да, думала, що купатимемося.

— Могли б купатися і без купальників, — сказав я.

— Я так не можу, — серйозно сказала Оксана після паузи. — І взагалі, таке роблять тоді, коли люблять.

— Але хто сказав, що я тебе не люблю?

— Не сказав, що й любиш, — рівно відрізала Оксана.

Мій пал пропав. Зрештою, сьогодні в мене виходила з нею не «лінива любов», а майже активна, але той чортівий купальник усе зіпсував. Окрім того, вона відверто вимагала в мене освідчення. Але я того чинити не бажав, щоб бути, зрештою, чесним перед нею, адже вона увіч непогана і незіпсована дівчина. Принаймні не така, як Марта, яку тільки торкни, й вона лягає.

— Ще не готовий до цього, — мовив знічено.

— То й не розпускай рук, — рівно сказала Оксана і сіла. — Пішли походимо.

Я був розчарований, але робити нічого. Ми звелися і пішли. Мій язик мовов якесь мудроти, а вона слухала і, як завжди, підтримувала розмову короткими, часом цілком наївними запитаннями. Отже, ми стадію «лінивої любові» й цього разу не перейшли, хоч сьогодні я був до того готовий. Але сягли у «лінивому коханні» далі — вперше я відчув її лоно, хай через купальника — досі вона такого мені не дозволяла. Через це рука моя ніби щеміла, а в грудях не зникало хвилювання.

Зрештою, рушили до місця нашої зупинки, небо вже догасло, але було трохи видно. Всі виявилися на місці, за винятком Юрка з горбункою Зоєю. Я глянув на своїх товаришів: по них видно було, що відбулося. Щодо Олега й Марти — й так усе ясно, а Геннадій цвів. Він підморгнув мені, Лена дивилася кудись убік, і її обличчя стало зовсім таке, як буває в Олега: холодне й непроникне. Ми пожартували щодо Зої та Юрка і почали чекати, запаливши вогнище і доїдаючи та допиваючи те, що залишилося. Зрештою, побачили і їх. Зоя йшла попереду по стежці така, як завжди, із гордо зведеним прекрасним обличчям, а ззаду плуганився якийсь знічений, знищений і ніби розтерзаний Юрко. На вустах у Зої цвіла таємнича усмішка.

— Ша, хлопці й дівчата, — шепнув я. миттю збагнувши, що сталося. — З Юрка не сміятися!

— Ясне дело! — сказав Геннадій, а Лена не стрималася і по-блазеньському хихикнула. Марта залишилася цілком байдужа, а Оксана, коли я на неї зирнув, відвела очі.

— Бистрей ідіте! — крикнув Зої та Юрку Олег. — А то ми тут всьо без вас з'єдім!..

Ми поверталися юрбою вже в темряві. Знову весело галакали і жартували — мовчав лише Юрко. Ішов позаду і ніби вже не належав до нашої компанії.

Перебиратись через каміння у п'їтмі було незручно, через це вирішили спуститися нижче по річці, де був пляж, а отже, й підводного каміння менше, там пороздягатися і переплвити: дівчата при цьому вручать свою одежу хлопцям для переправи.

— Я піду через каміння, — сказала незворушно Зоя, до річі, на Юрка вона тепер не звертала жодної уваги.

Ми не перечили, бо чому не хотіла роздягатися — річ ясна. Гукнула нам на прощання і розчинилась у темряві, хоч і темрява сьогодні не була така густа. Тільки тоді я підійшов до Юрка і обійняв його за плечі. Від інших ми відстали — галасували попереду.

— Що, Юрку? — спитав я тепло.

— Буза вийшла, — мовив пригнічено Юрко. — Сьогодні я згубив невинність.

— Мої тобі гратуляції та співчуття, — мовив я.

— Мені не до жартів, — сказав, скривившись Юрко. — Так ніби в калюці викачаний. Скажи, чого цього всі прагнуть, коли опісля так бридко?

— Перше коло пекла, — сказав я. — І тому це, що втратив невинність... А що, вона легко піддалася?

— По-моєму, це піддавсь я, — буркнув Юрко.

— Як це — ти? — здивувався.

— А так, — зло проказав Юрко, і я почув у його голосі плач.

— Коли тобі цікаво, знай: я був брутально, брутально згвалтований. Утяв?

— Щось не дуже. — мовив я. — Розкажи!

— Ні! — глухо вичавив Юрко. — Мені того досить. Розказувати — це ще раз те пережити... А я не можу! — він майже вигукнув останні слова. — Але найгірше, чого боюся... Боюся, що я її запліднив, не зміг стриматися. Оце мене найбільше жахає.

— А вона не невинна? — обережно спитав я.

— Невинна такого не вичворятиме! О Господи! — застогнав Юрко і рантом по-дитячому схлипнув.

Я знав, що він плаче, що густі сльози течуть йому обличчям, тому стис його рамено, і ми йшли отак обійнявшись.

Юркові співчував, хоч мене й цікавість їла: як все відбувалося? Але розпитувати товариша в цій ситуації вже не було можна.

— Гаразд, Юрку, заспокойся. Зараз будемо перепливати річку, отже, ти — на очах!

— Тримаюся! — мужньо сказав Юрко і, як дитина, обтер обома руками обличчя. Дівчата і хлопці вже шумливо роздягалися, до річі, в купальнику виявилася одна тільки Оксана, вона навіть устигла шепнути мені, що мала рацію, одягши його: Лена з Мартою залишили на собі тільки найнеобхідніше, і всі троє рвонули у воду. Ми постягували одержу свою й дівочу пасками і попливли слідом, тримаючи ту одержу у піднятих руках. Юрко плів ззаду, тримаючи одержу власну.

Оганьбився при цьому тільки Олег, він наскочив на підводного каменя і занурив свою й Мартину одержу.

На піску, просто біля води, стояла якась постать. Ми думали, що то горбунка Зоя, але то виявивсь якийсь дядько. Дівчата стали по горло у воді біля берега і надчікували нас. Дядько повільно побрів через пісок на острів, дівчат добряче налякавши. Але ми про нього швидко забули. З реготом викручували Мартину й Олегову одержу. Марта сердилася й казала, що ніколи більше не буде Олеговою дівчиною, а Олег відгризався. Реготали всі, крім Юрка. Зрештою, коли отямилися, Юрка біля нас не було.

— Шо случилось? — спитав у мене Геннадій.

— Сам знаєш! — по-півнячому відповів я. — Юрко втратив невинність.

Усі знову зареготали, а мені незвідь чому стало неприємно: сказавши таке, я ніби зрадив Юрка.

— Да, то ведьма! — мовив Геннадій. — Недарма вона на вінику літає. То шо, вона його знасілувала?

Всі зареготали, і хоч цього разу я промовчав, мені вдруге стало неприємно. Щось пройшло в душу темне, посіяне чорною рукою, і мені чомусь уперше в нашому товаристві стало

незатишно — захотілося й собі відійти, щоб і мене проковтнула тьма, як проковтнула вона Зою та Юрка. А може, вони десь у цій почі зустрілися, легковажно подумав я, взялися за руки і бредуть у темінь, сполучені своєю таємницею та печаллю. Однак це була блаженна думка, адже я добре знав, що парою ці двоє бути не могли. Тоді відчув непомітним тривогу, якою раптом завагітніла ніч, і хоч не було до того ніяких підстав, здалося, що на нас усіх чекає чи небезпека, чи щось загрозливе, чи щось тривожне, що зруйнує нашу юнацьку безтурботну компанію, і нашу дружбу, і нас самих. Чи ці мої пастрої й думки передалися хлопцям та дівчатам, але ми пішли стежкою між верболозів уже без звичного гомону.

— Слухайте, а хто то стояв на піску, коли ми пливли? — спитала Оксана.

— Маньяк, — спробував пожартувати Олег.

— А що, коли справді? — спитала Лена.

— Він би позбавив невинності нашу Марту! — бовкнув Геннадій.

— Іди ти! — огризнулася Марта.

— Чого ти така сердита? — взяв її за плечі Геннадій.

— Думаєш, приємно в мокрому? — невдоволено сказала Марта.

— А де наша відьмочка? — спитав і я.

— Літає, — відказав Геннадій. — Оно місяця на небі нема. А мав би бути. Ото вона його з неба і стягла.

— Невже ти читав Гоголя? — здивувався я.

— Якого це Гоголя? — спитав Геннадій, питання було резонне, бо ми чудово знали, що Геннадій прочитав тільки ті книжки, які задавали в школі, та й то тільки чверть із них, а із чверті чверть їх йому переказував я, а з решти чверті — переказувала Оксана, яка читати, як і я, любила; останню решту їх доповів йому Олег: отже, виходило, що за життя своє, навіть закінчивши десять класів, Геннадій примудрився не прочитати жодної книги.

— Є такий письменник, — пояснив я йому як дитині.

— І написав книжку «Вечори на хуторі біля Диканьки». І в повісті «Ніч перед Різдвом» чорт стягає із неба місяця.

— Да? — здивувався Геннадій. — Нє, це мені моя бабка розказувала, коли я малий був. Тіки там місяця стяга не чорт, а відьма. Вона, бабка моя, про відьом усе знала. Як почне казати — мурашки по тілі бігають.

— Значить, ти жертва народної творчості, — сказав я. — Як і Гоголь!

— Брось ти! — сказав Геннадій. — І не думай, що я Гоголя не знаю. Це ж він «Войну і мир» написав?

Ми гримнули реготом. Геннадій добродушно всміхнувся.

— Не «Войну і мир» а «Мертві душі». Ти ж у школі вчив!

— Не важно, — сказав Геннадій. — Яка різниця! А про відьом мені бабу, правда, розказувала.

— Замічательно, — сказав Олег. — Но Марта права: в мокрому неприємно. Ти міня, Марта. звіні, камінь попався. Может, побіжим?

— Гайда! — сказала Марта, і вони зникли в темряві.

Тоді ми розійшлися остаточно: я пішов з Оксаною, а Геннадій із Леною, тобто так, як були на цей раз попаровані; я порадив Лені підтягнути Геннадія з літератури.

— А он прав, — сказала Лена. — Какая різниця, хто какую книжку написав?

Місяця й справді не було. Не було й зір, і тільки тепер я збагнув, що повітря задушне і важко дихалося. Над нами висіли невидимі хмари, і ми пішли в непрозорому проміжку між хмарами та землею. Зуділи навколо комарі, люто на нас нападаючи.

— Щось люті сьогодні комарі, — сказала Оксана.

— То, може, побіжимо?

Ми побігли, але через задуху скоро зупинилися — було це перед греблею, що перерізувала нашу меншу річку.

— Що ти думаєш про Зою? — раптом спитав я.

— А що про неї думати? Нещасна вона, — розважно, як завжди, відказала Оксана. — Це коли б вона була байдужа до обличчя, то куди б не йшло. А як їй жити з таким обличчям?

Оксана мала рацію. Але важке почуття й тривога в мене не зникли. Не зникли вони й тоді, коли цілувалися на прощання. Я хотів повторити свою спробу, спустивши руку до ніг, але її було рішуче і владно відбито.

— Перестань! — сказала вона. — Дихати нічим!

І ми розійшлися. Темінь стояла довкола густа й лахмат: чомусь не горіли ліхтарі і не світилися вікна, — очевидно, вимкнули світло чи сталося щось на електромережі. Ліхтарі світилися аж біля мосту через Кам'янку і на дорозі, посилаючи

сюди списи променів, але тьми не розріджували. Я хотів піти повз Білий дім, де жили Геннадій та Зоя, але відчув незрозумілий острах: здалося, що вона стоїть перед тим домом, самотня й темна, ніби стовп, і чекає на мене. Чому на мене?

4

Електрики й справді не було, мати світила свічку. Чекала на мене з вечерею, але я був ситий, — єдине, чого бажав: дотягтися до постелі, впасти і рушити в темряву ще глибшу і безпрогляднішу, ніж ця: на дворі чи в мене в кімнаті. А ще перед сном я хотів трохи подумати. Про те, що оповів мені Юрко. Лихий мій настрої не минав. Бо й справді, що буде, коли горбунка Зоя від Юрка завагітніє? Чи не вчепиться у нього, як учепилася в мене Клавка? Що тоді чинити Юркові? Тікати в золотошукачі? Ситуація була важка. Ми — не безгрішні, кожен святенник міг би нас підставно засудити — оті наші ігри, обмін дівчатами, нестатечність. Дево́т міг би засудити Марту за її надмірну поступливість, як і наші хлопчачі балачки, — аж ніяк не скромні, за компанію нашу, де все просто й погоджено; і, хоч були ми в стосунках одне з одним вільні, але зіпсутими годі нас називати: не хотіла, наприклад, Оксана ні з ким входили у фізичні зносини, то й не входила, і ніхто їй того не брав за зле: бажала того Марта, то й робила: не виявляла Лена до мене прихильності, я з того не журився — ми оминали одне одного. Просто ми — молоді, хотіли весело, з пригодами жити, але зла ні світові, ні один одному не чинили, а по-своєму одне одного шанували. І от, коли вірити Юркові (а чому б йому не вірити), у наші ігри ввійшло якесь насилля. Вдерлась у нашу компанію оця горбунка Зоя, і ми вперше відчули в собі та у світі якусь тривогу й пітьму. Це все існувало ще по передчуттях, Юрко розповів надто мало, але чи не досить? «Я був брутально, брутально згвалтований!» — почувся мені його схвильований голос.

Але цих думок я не додумав, був зморений гулянкою, випитим та з'їденим, тривогою та лихим настроєм — такого в нас ще ніколи не траплялося, — тож поринув у пітьму безвигляднішу, ніж надворі чи в моїй кімнаті, все перед очима попливло, якісь барвисті смуги, кола, лекала, звинуті й розпрямлені нитки, чи

шпурки, чи кодоли, оплила пластмаса, сталактити, що звисали бурульками чи стовпами, роззявлена паща печери, в яку і впливав, наче риба, а там попереду роззявився величезний зубатий рот, як в акули, і той рот раптом ковтував мене, і я вплив у кімнату без вікон і дверей, але стояв там стіл, і на столі світилася свічка. І ввійшла мати, хоч вікон та дверей не було, буденно спитала, чи вечерятиму, а коли я відмовився, безшумно відпливла у пійтму. Тоді виступила із тьми в купальнику Оксана, але заговорила чомусь голосом Юрка і сповістила, що ми вчинили велику дурницю, впустивши у свій гурт горбунку Зою, вона-бо не людина, а наша смерть.

— Що ти мелеш? — із жахом вимовив я.

— Те, що знаю, — мовила Оксана голосом Юрка. — Ну, може, не так, що повмираємо, але щось у нас помре. Наприклад, померла вже Юркова невинність, потім помре невинність моя, потім наша компанія, потім твоє бажання жити весело і безтурботно, потім помре наша наївність — хіба мало?

Після цього пасажу Оксана продефілювала переді мною, як манекенниця, граційно переплітаючи крок.

— Значить, вона фатальна? — вигукнув я.

— Звісно що фатальна! — сказала Оксана голосом Юрка, і звук того голосу почав битися об гладкі боки риби, в нутрі якої я сидів біля столу із запаленою свічкою, біля Оксани, котра ще раз продефілювала переді мною, відверто демонструючи не так свої знадності, як купальник. Але раптом вона зупинилася, повернулася до мене, злякано зирнула і почала жовтішати й нерухомо завмерла, ніби манекен чи лялька. Отоді я побачив Зоїне обличчя, що випливало із тьми, — чудове, дивовижне обличчя із тріумфуючою посмішкою, яке було підвішене на шворці, ніби надутий пухир чи кулька, і кульку ту тримала Оксана, все ще звосковіла, все ще в купальнику, і кулька та похитувалася біля округлої гладкої стелі — ніби в тунелі ми пробували.

— Нещасна вона дівчина, — сказала Оксана голосом Юрка.

— Це б коли була бридка, ще куди не йшло, а як жити їй із таким обличчям?

Я випірнув із того сну, як морж у чорну ополонку, і почав хапати ротом повітря. На вулиці вже горіли ліхтарі, в кімнаті, як звичайно, було майже світло...

Вранці мав відчуття ніби з переною, притому великого. Розламувалася голова, в руках та ногах відчувався зрадливий трем, і це тим більше дивно, що вчора ми анітрохи не перепили, ніхто з нас п'яний не був, а як завжди, трохи звеселені, ба більше, нічне купання, власне, перепливання річки, цілком хміль із наших голів повибивало. Я взяв термометра і засунув під пахву. Температура виявилася понижена: тридцять п'ять і дев'ять. Годинник показував одинадцять — це значило, що Юрко з Геннадієм уже на роботі, так само Марта і Лена, отже, з нашої компанії не працювали Оксана і Олег, як студенти на вакаціях.

Я різко повернувся до вікна: вулицею йшла горбунка Зоя. Зовсім так само, як ходила раніше, і саме в той момент, коли я на неї дивився, повернула в мій бік лице, і я ще раз зміг переконатися, наскільки воно гарне. Серце голосно загупало в грудях.

Я людина цікава і маю один гріх, тобто я — невеликою, правда, мірою — нишпорка. Відступив у глибину кімнати, переконаний, що вона побачити мене не могла, потім підкрався до вікна, щоб не бути поміченим, і почав за нею стежити. Ішла гінко, але нешвидко, поблискуючи стрункими ногами, здаля горб помітний не був — дівчина мала хіба непропорційно коротку шию, тож виглядало, що її чудова голова сиділа на плечах.

Виметнувся із хати та з-за воріт стежив, куди вона йде: йшла в тому напрямку, де жила Оксана. Простежити це труду не складало, бо йшла таки до Оксани. Все було б нормально, коли б не стукотіло так у грудях серце — невідь-чому я хвилювався. Нічого гріха таїти: мене вабило до цієї дівчини, гостро й нагальне, зрештою, як вабило завжди, коли потрапляв на податливих дівчат. Я їх нюхом чув, і тут було в мені щось од Дон-Жуана.

Все в мене відбувалося за досить простою схемою. Відчувши податливу дівчину, я наскакував на неї енергійно, а коли вдовольнявся, вогонь у мене миттю погасав. Тобто більше тієї дівчини не потребував, і легковажно від неї відходив, стаючи знову спокійним і зрівноваженим, здатним на ліниве кохання з Мартою чи Оксаною. Ні, з самою Оксаною, бо Марта належала до податливих дівчат, лише до неї я повертався вдруге чи втретє, бо мав беззачинність, але ні до Марти, ні до Оксани гарячого почуття таки не відчував. Із Леною в мене була, як казав, певна антипатія, отже, й сьогоднішній спалах до горбунки Зої міг би вважатися також цілком нормальним, — із випадку з Юрком я

твердо знав, що Зоя таки податлива. Але в ній було щось від агресивності Клавки, це й породжувало в мені страх. Чи не тому я так непокоївся.

Отже, сьогодні дорога в мене була одна: до Олега, — хоч з Олегом із нашої компанії я найменше мав спільного.

Олег теж тільки прочумався, позіхав на весь рот, запросив мене до сніданку, але позаяк я вже щось там помемзював, то відмовився. Олег пішов на кухню, а я розставляв шахи.

— Кофе будиш? — визирнув із кухні Олег.

Кава — це було те, що потрібно, і я пішов на кухню.

— Що там случилось з Юркой? — спитав Олег, жуючи.

— Я вже казав: загубив невинність.

— Ну, это дело мелкое, — сказав, жуючи, Олег. — І думаю, не трагічно. Она шо, єво принуждала?

— Мабуть, — сказав я. — Не знаю.

— А я з ущербной не мог би, — сказав задумливо Олег, жуючи на обидві щоки.

— Ніхто тебе й не примушує, — буркнув я, відпиваючи каву. Кава була як помій, Олег ніколи не вмів її заварювати, хоч уважав, що вміє.

— Интересно, шо там у ніх случилось? — сказав Олег.

— Не розказивал Юрка? Он бил какой-то угроблений...

— Ну да, — сказав я.

— Это стайот такое интересное, шо я даже меньше про ійо ущербность думаю.

— І тебе взяла? — примружився я.

— Как сказать, — мовив Олег, ковтаючи, ніби качка. — Понімаєш, што-то у той девчонки есть!

— Відьма, як сказав Геннадій.

— Ну, это бабские сказки. Такой он дурак, наш Генка, Гоголя не читал!..

— А ти читав?

— Конечно. «Мертвые души», «Ревизор», «Шагреніева шкура» — это єво?

— Звичайно, — сказав я. — Тільки він надрукував її під псевдонімом Бальзак.

— Шо ти з міня дурака делаєш? — обурился Олег. — Думаєш, не знаю, хто такой Бальзак?

Олег, видко, образився — спалахнув і почервонів.

— Ти от із сібя умного корчиш, — сказав він, — а по-руські говорить не научилсь. Тоже мне умний!

— Спокійно, Олеже, — сказав я, відчуваючи, що стискую філіжанку з-під кави. — Хіба не бачиш, що хохмлю. А коли хохмити перестанемо, гріш ціна нашій дружбі.

— Да, ти прав, — сказав Олег. — Без хохмочок жить скучно. Ну, я вчера уделал Марту.

І він почав розказувати з найдрібнішими деталями, як він «уделал Марту». Я сміявся. Хотілося щиро, — але щирості та й інтересу великого не було. Щось у мені ніби ламалося. Ми ще зіграли партію в шахи (уніцію) й розійшлися. Обоє були, здається, розладнані, отже, нормальної дружньої балачки у нас не вийшло.

5

Юрко від нашої компанії відійшов. Очевидно, те, що сталось у нього з горбункою Зоєю, його глибоко вразило — був з-поміж нас найделікатнішим. Гадаю, що він мені всього не розказав, — хоч, в основному, причина ясна, адже даремно він єдиний серед нас зберігав невинність, хоч міг би легко її втратити, бодай із поступливою і безцеремонною Мартою — отже, був цнотливіший за нас, а нашої компанії тримався, мабуть, щоб не порушувати дружби зі мною — цією дружбаю він дорожив, хоч, правду кажучи, пориваючи з компанією, Юркові зовсім не обов'язково було поривати зі мною. А він учинив і це, отож ми, зустрічаючись, перекидалися конечними фразами та й розходилися. Зрештою, він і раніше тримався компанії інерційно, а мав якесь своє таємне товариство, що бавилось у політику й читання заборонених книжок. До речі, може, воно й цинічно звучить, але я не бачу великої різниці між ловелаством та політикою: і те, й друге небезпечне, в першому випадку можна підхопити погану хворобу, а в другому — потрапити до хурдиги, що також є своєрідною «хворобою»; але те й те, зрештою, — дим, як і все наше існування. Я ж кидався у свої пригоди, які Юрко називав «порожнюванням» (слово, як на мене досить точне), через страх перед нудьгою. Оце «передчуття спокою та нудьги», яким тішився хворий Євген Плужник, мене жахало. Річ у тім, що я не бачив смислу ні в чому: ні в навчанні, ні в майбутній роботі, ні в

читанні книжок, ні в політиці, ні в самому акті екзистенції, тобто існування. Я серйозно вважав, що у світі панує не Бог, а Смерть, бо все на цій землі тлінне, тимчасове, передусім любовні пригоди, — всі вартості, захоплення, будь-яка діяльність, бо всьому коначним результатом має бути Смерть. Вона ступає за нами слідом шохвилини, інколи — вона наша тінь, яку від тіла не відірвати, інколи вона — в наших хворобах та настроях; зрештою, вона не приходить до нас, уважав я, в кінці існування, а народжується разом із нами і невідступно, не покидаючи нас ані на мить, супроводжує до нікчемного кінця. Мені смішні потуги зберегти пам'ять про минуле: оті пам'ятні дошки, що зазначають: той чи той трухлявий будинок охороняється законом; оті музеї, повні мертвих речей, фотокартки із мертвими обличчями (до речі, саме через це я ніколи не фотографуюся), бо навіть фото ще живої людини — мертве, знак її тлінності, адже відбиває людину в умерлому часі; мені смішне також намагання пізнати історію (рідного краю, країни, світу), оті надмогильні споруди з кам'яними брилами, порцеляновими фотокартками, квітами (що може бути ненадійніше за квіти?) на цвинтарях. Вважаю, що дійсним є лише реальний, насущний момент буття, тобто екзистенції, а все інше — царство смерті: минуле — тому, що його нема і ніколи не буде, а майбутнє — знову-таки тому, що його нема, оскільки воно фікція. Я не вірю в державу, бо не хочу їй служити і задля неї розбиватися, адже й вона — дочка смерті, особливо ця, в якій волею долі мені випало жити, — в царстві дурнів, як я люблю казати; марно в нас такі популярні казки про дурня, який стає царем. Ба більше, вважаю, що моя земля власної держави не має, бо вона населена спокоєм віків отакими дикими індивідуалістами, як я. Не числю себе вибраною людиною, а згоджуюся, що особистість я нікчемна, тобто «Пан Ніхто», як кажуть, і це знову тому, що й упослідженість, і вибраність у житті — це забавки тієї ж таки Смерті. Ось чому я не бриджуся дружити з таким примітивом, як Геннадій, і порожнім фанфароном, як Олег, бо розум і глупство перед обличчям Бога цього світу Смерті — ніщо, так само освіченість та неосвіченість, моральність і аморальність, порожнювання в житті чи наповнення його ілюзіями, самооблуда і пиша, слава й неслава, обжерливість чи повстримність... Але не варто гадати, що я людина безпринципна і що всі вартості для мене не існують.

Я люблю книги, звісно, справжні, а не ідеологічно-продажні чи ідеологічно-революційні, вони для мене — сурогат, бо книги — це не дійсність, а лише гра в неї, а саме гра не підвладна тлінові, тобто книги — це дійсність, не підвладна тлінові. Я люблю дівчат, бо вони субстанція народжуюча, отже, саме вони втримують, хай ілюзорну, вічність існування, а це значить: є несвідомими носіями вічності, як і сонце, дерева, трава, ріки, земля, а не штучно зведені на ній споруди — діти тліну, тобто Смерті. Я люблю музику, бо вона, знову-таки, дійсність, не підвладна тлінові. Я люблю простір, налитий повітрям, бо воно також вічне, люблю вогонь, який ховається в камені, дереві, сірнику, вугіллі, нафті, як насіння в плоді дерев — він теж позначений вічністю. Саме тут, де присутня вічність, панує не Смерть, а Бог, і йому, як Вічності, я вклоняюся, хоч мені смішно думати, що малограмотний чи й освічений піп у дивоглядних одежах, чи чернець, чи богомільна бабка — із їхньою прив'язаністю до не менш смішних та умовних ритуалів — є Божі істоти, — вони, як і я, вічності не знають, не розуміють і не несуть. Вони не знають Бога, а лише граються в нього, і Бог у них присутній, як у кожній грі — не більше.

У цих думках ми знаходили з Юрком немало спільного, але мій приятель мав одну ваду: він не був легковажний. До багатьох речей, які можна збути жартом та легкотравним забуттям, він ставився непомірне серйозно; так само непомірне серйозно ставився до життєвських вартостей: розуміння держави, рідної землі, любові, моралі, і про всі ці речі трактував зі строгою побожністю, тобто поважністю, а це значило, що пристосовуватися до життя йому значно важче, ніж мені. Ми сходились із ним у ще одному, хоч не цілковито: в розумінні лихо- і доброносності. Він так само, як і я, вважав лихоносність породженням Смерті, а вищим її виявом — дияволізм, і був переконаний, що людина має бути доброносна активно, не розуміючи, що прирікав цим себе на жертвність, а відтак — на смерть. Я ж тут поставав легковажно, бо мій принцип сковородинівський: коли не можу нести добра, то принаймні не нестиму зла. Жертвність ув ім'я добра я вважав річчю марною тому, що людині не дано точного розуміння ні добра, ні зла, і ця пара між собою часто перемішується — зло є справжнє і позірне, як і добро. Скільки фанатиків віддало життя за видиме добро, твердо переконані, що воно

справжнє, а воно, виявляється, було машкарою чи різновидом зла. Ось чому я вважаю, що в таких речах треба бути вельми обережним і ніколи не фанатичним, а в усьому сумніватись, і ліпше, гадав я, бути ніким, як фальшивим чимось чи кимось — Юрко ж такої еластичності думання не мав, він був людиною, розділеною на «так» і «ні», а я вважав, що в «ніщо» більше істини, як ув ілюзорних «так» чи «ні». Ніщо було в початках нашого існування, ніщо приходить наприкінці, але Ніщо — не Смерть, воно живородяще, коли ми з нього народжуємося, отже, Ніщо — це і є Бог.

Мій милий, добрий, чесний, правдивий Юрко мусив упасти жертвою — в царстві Дурнів такі люди непотрібні. Отож він утратив свою цноту вперше в стосунку із горбункою Зоєю, темну суть якої я відчув саме після того, хоч передчував її й раніше, — Юрко відійшов од мене, а це значить, відрікся від легковажності, а подався до тих, хто плекав таємниці, приховані думки і суспільне роздратування супроти царства Дурнів. То були неофіти, ближче я їх не знав, тож не можу їх докладно описати, зрештою, і збагнути. Суджу про них більше теоретично, але уявлення про них мати можу. Неофіти народжуються для того, щоб загинути, і вони й загинули разом із Юрком, тобто були вилучені із суспільства. Забігаючи наперед, скажу: історія вийшла проста — Юрко, працюючи в друкарні, виготовив якийсь «самвидав», був заарештований КГБ і засланий у «глибину сибірських руд» на довгі роки. Нас усіх (хлопців тільки) також тягали на допити, але там люди недурні (хоч поняття їхнього розуму надто утилітарне), побачили, що мають діло з елементарними бельбасами, тож дали нам спокій. Те, що й мене зарахували до бельбасів, річ цілком природна; по-перше, я там такого із себе розіграв, а по-друге, коли поміркувати глибше, то таким, очевидно, я і є, не зважаючи на певний інтелектуальний вишкіл, якого я в тій страшній інституції намагався не виказувати. Це самоприниження мене не шокує, бо я не для гарного слівця прорік, що світові вартості для мене без значення — так я думаю насправжки.

Коли це все сталося з Юрком (через рік після описуваних подій), у мене мигнула гадка, що початок Юркових нещасть почався з того фатального падіння із горбункою Зоєю (думати так мав підстави, чому — розповім далі), бо саме ця історія

порушила гармонію Юркової душі, можливо, й фатально. Юркові я завжди співчував, але з ним не листувався, тобто стосунків не підтримував, і то з тієї причини, що він сам од мене відійшов, ніби я був причиною його падіння, — адже то я організував оте фатальне жеребкування, за яким йому дісталася горбунка Зоя, тоді як він од неї відрікався, отже, над ним було учинено своєрідне насилля — те, що й справді заперечувало наші компанійські принципи. Мав рацію тоді він, а не я. Ця думка прикра мені тим, що я часом починаю гадати: чи не є і я — попри свою інтелектуальну еквілібристику, яку виклав вище, — людиною несвідомо лихоносною, а це значить — без вини винуватим. А може, і з виною? Коли прийняти цю думку, висновок із неї несподіваний: зло у світі може бути щось не завжди осяжне, а саморушне, часом воно твориться незалежно від самоконтролю та волі людини. Моєї ж волі до того зла не було.

6

Практично ж вихід Юрка із нашої компанії створив нам ряд незручностей. Раніше, коли нас було четверо хлопців і трое дівчат, обходилися без проблем: то на якусь гулянку котрийсь із хлопців не прийде, то Юрко сам відмовлявся од усамітнень із дівчиною, інколи ми жеребкували і визначали ь такий спосіб вільного від «лінивого кохання», полишеному залишалось зітхати, коли інші з дівчатами гуляли, — до речі, такий тоді сторожував місце бенкетування. Жоден із хлопців у такій ситуації не ремствував. Танці ж тоді були такі, що пар не потребували, кожен — сам по собі, наближався до тієї чи іншої дівчини, — і все було, як кажуть, о'кей!

Тепер же ситуація стала трохи інша: четверо дівчат і трое хлопців. Відставляти якусь дівчину з гулянки було неетично, дівчата на такі речі чутливіші і схильніші до образ; займатися груповим сексом ми рішуче не бажали: ні хлопці, ні дівчата, найбільше дівчата, бо кожна з них мала потайний намір когось принадити до «активної любові», тобто заволодіти хлопцем як своїм — здається, це й приваблювало їх пробувати в компанії; і до того, сказати б чесно, зрештою, й ішлося — таке закріплення чим далі відчувалося: мене — до Оксани, Олега до Лени, а Геннадія до Марти. Горбунка Зоя, отже, ставала цілком зайва,

але ж не прогнати її через це? Ні, такого ми не могли, тим більше, що поводитися вона після цієї історії з Юрком просто й натурально, при зустрічі з кожним із нас зупинялась і входила в балачки, за винятком, звичайно, Юрка; я навіть раз побачив через вікно, як вони, випадково здибавшись із Юрком, пройшли одне повз одного як незнайомі, після чого Юрко пришвидшив ходу і від Зої ледве не побіг, а вона пішла своєю дорогою, гордо випростана й непорушна.

До речі, саме цей момент мене глибоко зацікавив, навіть схвилював, бо, як уже казав, спалахую, зустрічаючи податливих дівчат. Отож у мені відразу ж прокинулася думка: а чи не поживитися тут і мені, коли між нею та Юрком все закінчилося так просто і без ускладнень?.. Вирішив трохи зачекати і перевірити ситуацію з елементарної перестороги, щоб не втрапити в історію, подібну до пригоди із Клавкою. Отож поспішати тут не було куди: час є, хоч гріх казати, що мене не з'їдав отой дон-жуанський вогонь, що уподібнює хлопців до метеликів, які летять на вогонь і в ньому щасливо чи нещасливо спалюються. Окрім того, продовжував Зоею бридитися і захоплюватися водночас. Вона знову почала нескромно приходити в мої сни, і коли думав про неї, відчував біля серця привісочок тьми, круглий, ніби плід, і та гаряча пільма-плід у моїх грудях стискувалася до розмірів сливи або ж розросталася до розмірів моїх грудей і розпирала їх, обливаючи вогнем нутрощі, — інколи то було таке сильне почуття, як сердечний біль, що його, справжнього, я ніколи не відчував.

Одного разу горбунка Зоя, здибавшись, пограла переді мною очима, від чого тьма в моїх грудях сколихнулася, і запитала:

— Дивно, ми не сходимося — чи не пора? Я б не проти побацати!

Сказано це було в лоб, що примусило мене внутрішньо вразитися: чого це вона на нас напирae? Але Зоя даремно звернулася з цим до мене, адже в нас було прийнято, що сигнал до гулянки подаю я, — отож знала, на кого натискати. Рятувало її хіба те, що ті напірні слова вимовлено цілком натурально, просто й ніби наївно, але очі при цьому розширено дивилися на мене і з них лилась така потужна енергія чи сила, що я не міг не знітитись, обличчя ж її при цьому залилося світлом і стало по-справжньому прекрасне: такий собі янгол із горбом,

подумав я трохи злостиво, бо важко було встояти перед цим відвертим чаруванням.

— Бачиш, — сказав я ухильно, — ми народ неорганізований і спонтанний. Але щось придумаємо.

Придумувати треба було мені — це річ конечна. А придумати я мав просте: кого з дівчат від чергової прогулянки відшити, щоб не було ображених. І я тоді через маленьку озлість до горбунки Зої, що вона так одверто мене чарує та й напирєє з гулянкою, вирішив відшити саме її, в науку їй і з відчуття святої помсти за Юрка, якого вона, може, й мимовільно, викинула з нашої компанії. Знав, що Зоя не купається, аби не роздягатися й не показувати своєї спотвореної спини (так було й після останньої гулянки, коли не поплавла з нами, а пішла камінням), — отже, я вирішив організувати виїзд Геннадієвою вантажівкою на міський пляж за місто. Накупавшись і насмажившись між напівголих тіл, ми від'їхали б угору річкою і влаштували б бенкет вже в місці дикішому, де людей мало і де є умови, щоб розійтися попарно. Потім повернулися б вантажівкою назад, відбувши в черговий раз зі своїми дівчатами «ліниве кохання». План був, можна сказати, геніальний, у цій ситуації горбунці Зої випадало б від участі у вилазці відмовитися.

Вирішив подати цей план на розгляд Оксані, щоб саме вона донесла його Зої, оскільки найбільше з нею останнім часом дружила. Цікава ще одна річ — я про це дізнався випадково, але факт симптоматичний: Зоя, зустрічаючись із Олегом, говорила тим російським волап'юком, що й він; з Геннадієм вона вживала чудовий суржик, удаючи із себе «просту»; зі мною ж — чистюсінькою літературною мовою, причому навіть згадувала назви книжок, які я любив, і питала, чи не можу якоїсь дати їй прочитати. Я книжки давав, спершу бувши трохи підлещеним; підлещеними були й Олег із Геннадієм, отже, вона в стосунках із нами виступала на рівні кожного із нас; признаюся, що я сам так би не зумів, не кажучи вже про Олега та Геннадія. Це була артистка, причому непогана — хотіла подобатися не одному з нас, а кожному зокрема, — що мене й настожувало, але я пояснював це тим, що вона чомусь хотіла влитися тісніше в нашу цілком сформовану компанію, де вона (мала б те відчувати) стала після Юркового відходу зайва. Те, що знала назви моїх улюблених книжок, розгадати легко: розповіла їй

про те Оксана, перед якою я часто молотив язиком, а вона була слухачка, як казав, добра. При цьому помічав, що Зоя «чарує» не тільки мене, але й кожного з нас, а це значило, що дівчина не закохана в котрогось, а грається з усіма, знову-таки чи не тому, щоб не випасти з компанії? Цей резон мене заспокоював: їй бажати цього — річ природна... .

Оксана мій план розбила легко й ушент.

— А що, коли вона з нами поїде?

— І роздягатиметься, і купатиметься? — спитав я.

— Це не обов'язково. Може посидіти на піску.

— Тоді я відшию її більш категорично.

— Це не годиться, — мовила Оксана. — Вона в нас новенька, тож чому маємо її, бідну, відшивати?

— Що ж пропонуєш? — спитав я трохи роздратовано.

— Не піде котрась із нас, — сказала Оксана. — А може, котрась не зможе.

Таке траплялося часто: дівоча фізіологія відмінна від хлопчачої — це знав кожен.

— Як собі хочеш, — сказав я розчаровано. — Але випробуй мій план.

— А коли нічого не вийде?

— То вирішуйте між собою, — мовив я.

Зрештою, Оксана була задоволена, що я відшиваю не її, а таки горбунку Зою, — це значило, що хочу бути з нею, Оксаною. Так воно, здається, і було.

— Гаразд, — згодилася Оксана, і ми тут-таки, в її кімнаті швидколітно поцілувалися, бо її мати мала капосну звичку: заскакувати до кімнати, коли я до Оксани приходив, очевидно, для остоороги доччиної цноти...

І в нас таки нічого не вийшло, як припускала Оксана: горбунка Зоя чемного натяку, що їй треба покинути нашу компанію, не сприйняла чи вдала, що не збагнула, а заявила Оксані, що на пляжі вона, ясна річ, не роздягатиметься і купатися не буде, однак залюбки з нами поїде, на піску посидить і покидає у воду камінці, зрештою, їй приємно побути між оголених молодих і гарних тіл.

— Принаймні помилуватися на них я можу? — сказала Оксані горбунка Зоя і при тому багатозначно на неї зирнула, ще й якось специфічно підморгнула, ніби вони з Оксаною мали однакову пристрасть до оголених чоловічих тіл.

Відтак мій план блискуче провалився, який би геніальний він не був, — у цьому, очевидно, властивість усіх геніальних планів: блискуче провалюватися, — тож дівчата мали кидати жеребка поміж себе, звісно, потаємно від нас (а власне, від Олега та Геннадія, я про це знав).

Як там у них сталося, не відаю, Оксана мені про це не розповіла, бо дівчата такі вчинки люблять обволікати багатозначними, хоч і нехитрими таємницями, але мене те, зрештою, і не цікавило: факт той, що відмовилася їхати з нами Марта. Це значило, що горбунка Зоя відводилася цього разу Геннадієві: ні Олег, ні я брати собі за дівчину горбунку Зою не побажали, — хоч і в мені, і в Олегові, я це знав достеменно, зачепився гачок із вудочок, що їх закинула в наш бік горбунка Зоя, і ми обоє приману ковтнули, хіба не бажали ні перед собою, ні один перед одним у тому признатися. Ба більше того, мали доказувати, що це не так, хоч і гачки уже роздирали нам нутро. Геннадій же проти такого розподілу не заперечував, і через те, що Марта відмовилася їхати з нами, а більше тому, що й сам ковтнув гачка, через простоту свою не випендрювався, як ми з Олегом, а відверто сказав:

— Да, інтересно. Я ще, хлопці, з відьмою не злучався. Страшно, конешно, але поспробувать кортить. Я ж не Юрка! Вона мене не заїздить, не такий я бичок!

І заіржав, як коняка, задоволено й легковажно.

Отже, всі наші проблеми було розв'язано, хоч у глибині душі я відчував і прикрість: горбунка Зоя, попри все, виявляла настирливість, а я, не зважаючи на гачка, якого проковтнув, невдоволився від того, що вийшло не по-моєму, а по її, отже, я був уражений у своєму самолюбстві лідера; виходило, ніби не я командую, а таки вона. Але те моє незадоволення швидко зникло, і то через елементарну, може, й не зовсім шляхетну цікавість подивитися, хто ж кого «заїздить»: чи Геннадій горбунку Зою, чи вона його.

Геннадій приїхав на вантажівці на околицю; ми посадили до нього в кабінку горбунку Зою, а самі полізли нагору, простелили там підстилку, бо в кузові було вельми брудно, повсідалися спинами до кабінки, пообнімавшись: я з Оксаною, а Олег із Леною, — і почали патякати, перекрикуючи одне одного, як у школі лихослів'я, і регочучи, тоді як у кабінці стояла мертва

тиша. Вантажівку підкидало на баюрах, дівчата при цьому зойкали, а ми гейкали, бо нами підкидало як мішками, а коли гепали сідницями об дошки сильніше — всередині щось аж квакало. День був чудовий, небо чисте, блідо-синє, із кількома білими, що аж сяли у вершинах хмарами. Вітер роздував наше волосся, гарячий із запахом асфальту, машинового перегару та розпечених дерев і будинків. Ми подалися на Павлюківку, тоді на Корбутівку, які вже цілком засадили новими будівлями, минули рембазу — дорога була недалеко.

Пляж нагадував картину раю чи пекла, людей було стільки, що не залишалося вільного піску, і хоч багато хто лежав, ніби труп, здавалося, що людський мурашник ворухнеться, що голі істоти між собою поспліталися, як гігантський зміїний клубок.

Геннадій зупинив вантажівку і заглянув до нас від кабіни:

— Станемо тут чи поїдемо далі? Зойка хоче тут.

Мене знову заїло: що це вона командувати нами стала?

— Рушай далі, — наказав я. — На те місце, де були раніше.

Геннадій кивнув, бо звук мене слухатися, і ми прогналися шосівкою, трохи не доїжджаючи до повороту на цвинтар, туди, де була база відпочинку. Тут людей також було досить, але не так багато. Ми побігли піском, порозстеляли підстилки, всадили горбунку Зою, яка, звичайно, й не думала роздягатися, а з себе почали ентузіастично зривати одержу. Лена була в бікіні, що ледве покривало її знадності, Оксана в тому ж чортовому купальнику, котрий був ніби панцир, і я на того купальника покосився лихим оком. Оксана це помітила і багатозначно, може, трохи тріумфально всміхнулася, і тут я раптом помітив, що горбунка Зоя просто їсть очима наші оголені тіла. Її очі стали якісь чудні, ніби дві розпечені бляшки, і вперше за всю мою донжуанську практику мені стало трохи незручно від своєї наготи, бо ті розжарені бляшки ніби в'їдалися у мою плоть, особливо в нижнє її місце, а незручно мені стало, бо я з жахом відчув, що плоть моя перестає мені коритися, починає набрякати. Очевидно, це саме відчули Олег з Геннадієм, тож ми ревнули в один голос, як бугаї, і, мов коні, потопом кинулися через пісок у воду — реальне місце для спасіння від своєї ганьби. Лена з Оксаною побігли вслід за нами, і ми не так увійшли, як увалилися у воду, здійнявши хмару бризок і гасячи свій розпал у м'якій вільготі. Дівчата залишилися близько берега, а ми пода-

лися навивмашки на плесо і сяк-так утихомирилися, а тоді повернулися до дівчат і почали звичні з ними водні ігри, наближаючись чи віддаляючись, часом хапаючи їх за стан чи десь інде, щоб вони поверещали, що вони робили справно; часом ми їх із води пробували викинути. Горбунка Зоя при цьому сиділа на підстилці, й очі її так само блищали, ніби бляшки, які мали на мене, а може, і на хлопців дивний магнетичний вплив — мені здавалося, що так блищать очі змії, коли вона гіпнотизує жертву; і, як в оповіданні Амброза Бірса «Людина і змія», що його я недавно із захопленням прочитав, я відчув нестримне бажання вийти з води, а може, виповзти і, вигинаючись та корчачись усім тілом, потягтися туди, де очі горбунки Зої вже світилися не як палахкотливі бляшки, а як сонця. І геть так само, як в оповіданні Бірса, ті очі випромінювали яскраві чи барвисті кола, що наближалися, збільшуючись, а потім зникали, мов мильні бульбашки. Але то було тільки короткочасне засліплення, миттєвий одур, принаймні я мав досить сили, щоб не дивитись у той бік, повернутися спиною і зустрітись з простими, ясними й милими Оксаниними очима, які завжди приносили мені мир, а не неспокій, біля яких я не божеволів, а заспокоювався. Я підплив до дівчини і відчув пальцями її шорсткий, ніби панцир, купальник, і провів по ньому долонями, а тоді закинув голову, і сонце поранило мені очі, я засміявся, а Оксана ніжно обхопила ногами мого торса і намагалася втриматися на воді, ворущачи руками і незмигно дивлячись на мене. Оце мене і зцілило, й не дало вибухнути в цій воді, як снарядові, який підіймає водяного стовпа, і той стовп потім розсипається на міріади скалок та бризок.

Дівчата вийшли з води перші й попадали на пісок, а ми ще трохи пожирували, а тоді й собі плюснулися побіч них, уже не звертаючи жодної уваги на горбунку Зою, яка самотньо і неприкаяно сиділа на підстилці, ніби покинута дитина, і вже не палила до нас свого вогню, бо не було до кого, — ми віддалися, як я казав, розтопленню сонцем. Знизу пік пісок, а згори прямило світове світило, і ми перестали відчувати будь-що, окрім солодкого акту плавлення, коли тіла перетворюються у рідку, аморфну масу, як плоть медуз; коли голови стають щасливі від знемоги та порожнечі. Вже ніщо нас не могло збудити, злякати, скаламутити, захопити, бо ми не мали ані сили, ані

волі й пальцем кивнути. Всі ми в такий спосіб ніби мстилися горбунці Зої за отой дикий енергетичний спалах, що змусив мене згадати оповідання Бірса, бо я був певен: не тільки до мене дійшов він, але й до всіх хлопців та дівчат; принаймні Геннадій мав би, як приставлений до неї, виявляти до Зої кавалерство, але він був з нами і так само розклеювався і розпливався на піску — Зоя могла скільки завгодно розглядати наші тіла, але збудити й розтривожити сили не мала, бо ми, як Оксана свій купальник, надягли на себе сонячного панциря, а що супроти нього кволий енергетичний спалах якоїсь відьмочки, що перед її енергією наша лінь та млість; окрім того, нас у своєрідний спосіб оберігали дві істоти жіночої статі, Оксана з Леною, а оскільки ми звикли грати з ними в «ліниве кохання», вони нас гармонізували, а не збуджували, не давали згоріти в чорному вогні, що його розпалила супроти нас горбунка Зоя.

Лежати на піску стало годі, інакше ми справді розтеклися б клейкою, як кисіль, рідиною, — і щоб цього не сталося, ми знайшли в собі силу вийти із солодкого оціпеніння й посідали, а тоді побачили, що горбунки Зої на її місці нема, а йде вона далеко берегом, боса, спиною до нас, як маленька, зболена цяточка, напіврозчинена в повітрі істота, котра потерпіла поразку в боротьбі із нашою ніякістю та лінню. Але ми співчуття до неї не мали, і то тому, що були молоді, здорові, а отже, егоїстичні, відтак «ущербність» її, як казав Олег, нам різкіше кидалася у вічі, не зважаючи на те, що в кожному із нас сидів проковтнутий гачок із її вудок — той гачок на певний час розплавився на крапельку смоли в наших душах, отже, пошкодити нам не міг.

— У воду! — наказав я. — Інакше закипимо!

І ми дружно зірвалися на ноги і, як табун молодих, розпалених коней та лошиць, з іржанням та вигуками ринулись у річку, почали брьохатися й обливатися, а та далеко відійшла постать, про яку ми так щасливо забули, раптом зупинилася, повернулася й пішла до нас, ніби упокорюючись у своїй поразці та неприкаяності...

Ми викупалися, вдяглись просто на мокрі купальники і побігли до машини, щоб забратися глибше в ліс і знайти там місце для трапези. І знову галасували в кузові вантажівки, а в кабіні відчувалася глуха тиша — що там робилося, хто зна, та й не цікавило те нас.

Зрештою, зупинилися, позіскакували на землю, дівчата нам подавали з кузова підстилки, пляшки і посуд з їжею, вискочив із кабіни Геннадій, і я побачив, що він чомусь на обличчі червоний. Тоді розчинилися дверцята інші, і Зоя виставила з кабіни свої розкішні коліна. Олег підскочив до неї й подав руку, я навіть здивувався, як прудко й охоче він те зробив. Зоя зістрибнула на землю, і на її вуста випливла переможна і ніби трохи зневажлива усмішка — поводитись вона зовсім не як упосліджена почварка, а як богиня. Сказала щось веселе, і ми засміялися, а потім кинулися розстеляти підстилку, розставляти їжу та напої, бо в наших животах заскімлили голодні пси, отож їм треба було щось накидати, аби вгомонилися. Здається, непомірний голод відчула й Зоя, бо й вона накинулася на їжу й питво (я зазначив мимовільно, що постійно за нею стежу); ми горлали; верзли дурниці, і вона з нами, тобто ніби не віддалялася від нас, а почувалася цілком повноправним товаришем, отож і відчуження, що між нами виникло, розтало й забулося, ніби й не було його...

Відтак знову вчинили як завжди: розбилися на пари і порозходилися лісом, я з Оксаною, Олег із Леною, а Геннадій із горбункою Зоєю. Ми взялися з Оксаною за руки й побрели якоюсь стежкою, наступаючи вряди-годи на соснові шишки, від чого раптово підверталася нога, і ми сміялися. Зрештою, я не витримав лінивого кохання, зупинив Оксану, дав їй обпертися спиною об золотокорого стовбура і з небувалою раніше пристрасстю впився в її вуста, налягаючи на дівчину всім тілом. Але сп'янілий був я — не вона, тож вислизнула з моїх обіймів і прозаїчно сказала:

— Не роби мені боляче!

— Хіба роблю боляче? — здивувався я.

— Це від неї так розпалився? — нещадно сказала Оксана і настовбурчилась, мов їжачок.

— Що ти мелеш? — вибухнув я.

— Що знаю, — сказала Оксана. — Вона вам голови крутить, а ви казитеся.

— Ревнуєш? — спробував безтурботно засміятися — безтурботності, правда, не вийшло.

— Не ревную, а знаю, — спокійно повіла Оксана.

— Але ж я з тобою! І ти чудово знаєш, що я її хотів від нашої компанії відшити.

— Ні, — сказала Оксана, дивлячись на мене гостро й пастовбурчено. — Ти не зі мною, а з нею! Зі мною ж так не можна!

«Чортові баби! — лайнувся я подумки. — Що це їй влізло в голову?»

— А як з тобою можна? — спитав я.

— Сам знаєш, — мовила вона поважно й додала улюблену свою фразу, за яку її, зненавидіти було варто. — Це роблять тоді, коли люблять. А я дівчина серйозна...

— А коли скажу, що люблю?

— Тоді річ інша, — сказала Оксана.

Вона й цього разу зуміла мене погасити. А може, мала рацію: не вона мене так запалила, а та відьма, що так дивно нас на піску біля річки чарувала? Ні, признатися собі я в тому не бажав.

— Гаразд, — мовив я. — Ходім гуляти. Як порядні і не зачіплені гріхами люди. Задовольняє?

— Цілком! — сказала Оксана трохи й сердито, бо і я, і вона чудово знали, що це не так. Увіч вимагала, щоб я освідчився, хай і формально, тоді я «законно» ставав її хлопцем, а вона «законно» моєю дівчиною, але я при своїй донжуанській вдачі цього не бажав, хоч формально признавався не одній дівчині, що, мовляв, її кохаю, що, мовляв, од неї вмираю і жити не можу, але Оксана була з іншого тіста, до легкодоступних не належала, і я нутром відчував, що з нею можна гратися тільки до певної міри, можна її цілувати, чіпати сокровенні місця, обіймати, однак лишень у межах флірту, а не любові. Оксана в таких справах була дивоглядно старомодна і зрушити її в цьому було неможливо. Чи ж любив я Оксану? Очевидно, що так, але це була любов — не кохання, великого вогню вона в мене не розпалювала. Не вміла палати й сама, отже, не вміла запалювати коханця, тому своєю любов'ю вона несла вибранцеві мир, а не заколот, умиротворення, а не пристрасті, змагання та збурення. В мені ж надто грала кров, щоб бажати миру і спокою, упорядкованих, гречних, моральних стосунків із конечною метою — одруженням, супроводженим відповідними ритуалами та обрядами, — нудно було від того. А ще в мені жила цілком юнача переконаність, що моя дівчина, тобто обраниця, суджена моя, — таки не Оксана, мирна порядна дівчина, котра йде на всі оці наші вибрики: компанії, флірти, самотні погуляння із хлопцями, цілунки та притискання

і мацання лишень для того, щоб не залишитись у дівках, а хлонця собі за всяку ціну роздобути. Але в глибині душі їй усе це коли не осоружне, то нецікаве, а інтерес має один, цілеспрямований, простий і ясний: вийти заміж, мати родину і жити спокійним гармонійним життям без збурень та штучних пристрастей, у житейських буденних клопотах та радощах. Тобто в цій дівчині не було ані на мак чортівського — сатана тут поселення увіч не мав та й не міг мати; була вона ніби земля обітована. Через те я й повертався до Оксани тоді, коли бував випотрошений і вичерпаний якоюсь сатаною в спідниці — останньою в цьому ряду була Клавка, про інших мені і згадувати не хочеться. Біда моя була в тому, що саме сатанюки в спідницях і викрешували в мені кохання, податливі ж, яких я також шукав, а не цурався, потрібні мені були не для кохання, а для задоволення трохи загарячої плоти, отакий я вдався, і де вже дітися? Отже, Оксана для мене — ніби затишний дім моряка після бурь та штормів; без цього теж у житті не обійтися.

Так і вийшло, що сьогодні, окрім того палкого поцілунку, коли притис Оксану до сосни, більше здобутків не мав, і все повернулося на круги своя: ми мирно гуляли, я говорив якісь дурниці, які Оксана вислуховувала уважно і ніби з інтересом, а тоді повернулися до місця нашої зупинки. Повернулися перші, незабаром до нас долучилися Олег із Леною, які, з усього видно, були собою цілком задоволені і напевне не обмежилися милою прогулянкою, бо в Лени й досі цвіли на обличчі рум'янці, а в Олега лице було, як у задоволеного, заспокоєного бовдура, ким він тієї хвилини й був. Зиркнув на мене і розплився дурнувато, ніби збагнув, що ми з Оксаною так і лишилися неблазenni.

Часом я себе запитую: чому Оксана не полюбила Юрка? Адже не я їй пара, а таки Юрко. Для того, щоб зійтися, в них були всі можливості; не раз залишалися сам на сам, не раз гуляли, тобто не раз жеребок падав Юркові на Оксану. Але в жіночій природі, як мені здається, є якась особлива невідповідність чи точніше — суперечність: спокійну дівчину не цікавить спокійний хлопець, її ваблять особистості сильні та неординарні, тобто чорти, і тільки справжня сатанюка в спідниці може задовольнитися мужчиною інфантильним. Секрет тут, очевидно, в тому, що спокійній дівчині потрібен не тільки об'єкт для творення родини, але й поле для завоювання, а яке поле для

завоювання в Юркові? Сатанюка ж задовольниться інфантильним чоловіком через те, що їй непотрібно джерела для енергетичної підзарядки, вона сама — те джерело, кипить сама в собі, а інфантильний чоловік для неї тільки цямриння, котре те кипляче джерело омежовує і стримує.

Геннадія та горбунки Зої й досі не було. Ми вже встигли пожартувати що до того, встигли підкріпитися, і чекання ставало вже напруженим. Я сам горів цікавістю побачити цю пару: чи не повториться те саме, що і з Юрком: спереду тріумфуюча, випростана, попри на свою ваду, Зоя, а за нею, наче побитий пес, чи видушена цитрина, чи спушений м'яч, її напарник.

Вони з'явилися уже в сутінках, коли ми встигли зіграти не одну партію в карти, і все було майже так само, як із Юрком, тільки трохи інакше. Зоя йшла попереду, спокійна, зі зведеним обличчям, вкритим особливим надихом, але цього разу без тріумфальної всмішки, за нею ступав, як ведмідь на ланцюгу за циганом, Геннадій, але Геннадій не виглядав мокрою куркою, здутим м'ячем чи видушеною цитриною — був ніби сердитий і незадоволений, але як ведмідь на ланцюгу.

— Збирайтеся і їдьмо! — сказав він коротко. — Мені ще треба поставити машину.

Мовив це так, ніби ми були винуваті, що він запізнився; ми німо презирнулися, роблячи великі очі. Горбунка Зоя стояла при цьому тихо і спокійно, ніби мишка, навіть не дивилася на нас, а кудись убік, і я в цих тонкопрядних, теплих сутінках із бузковим відливом ще раз уразився з її краси й потворності, так дивно змішаних, але Зоя під цю хвилю вже нікого не чарувала й не манила, а ніби поринула в себе, наче все їй в цьому світі пребайдужісінько.

— Сідай у кабінку ти! — сказав мені Геннадій і, відчинивши дверці, сховався в середині.

Я сторопів: це було принаймі нечемно. Хай не Зоя, але в нас було ще двоє дівчат.

— Чого там! — сказала легковажно Зоя. — Сідай! Нам у кузові веселіше буде.

Я розвів руками, але дівчата начебто й справді не образилися.

— Нужно понімать, — сказав Олег, скривлюючи в усмішці рота.

Дівчата grimнули сміхом, і я з Олегом допоміг їм вилізти на кузов. Коли ж підсажував Зою, мене натурально вдарило електричним струмом: ледве її не випустив. Але вона, як пташка,

пурхнула в машину, засміялася й повернула до мене обличчя. І в бузковому сутінку її очі заблищали спершу ніби розжарені бляшки, а тоді розширились у малі сонця, випромінюючи яскраві кола, які однак відразу ж погасли, ніби тріснули мильні бульбашки. Я відчув на коротку мить, ніби моє тіло налилося свинцем, мене знову струснуло, немов удруге я був ударений електричним струмом. Долоні, якими торкнувся Зоїного тіла, пекли і, щоб позбутися павадження, я кинувся до кабіни. Геннадій уже завів мотора.

Машина їхала лісовою дорогою, Геннадій мовчав.

— То що? — спитав я, повний палаючої цікавості.

— Іди к чорту! — вибухнув раптом Геннадій. — І всі ви!

— Аж так?

— Так! — буркнув Геннадій.

— Тоді мовчу!

Ми звернули на шосівку, і Геннадій піддав газу.

— Це не баба, а чорті-шо! — сказав нарешті він.

— По-моєму, то не секрет, — піддав я. — Це знаємо.

— Нічого ви не знаєте! Хіба Юрка знає!..

— Просвіти! Чи хочеш, щоб був «дуб зелений»?

— Який це з біса «дуб зелений»?

— Така баечка, — сказав я. — Синів із батьком вгостили гарячим, в окріп, чаєм, знаєш?

— Не знаю!

— Один із синів спробував і опікся. «Ну й дуб», — каже. Тоді другий як сьорбне — і попікся. «Ще й зелений», — каже.

— А-а, згадав. Це там про батька даліше. Опікся і каже...

— «Коли б вас, синочки, на тому дубі і повісили», — докінчив я.

Геннадій коротко засміявся.

— Да, — сказав. — Це десь так само!.. Понімаєш, вона... ну, мій струмент спекла.

— Як так спекла? — спитав я зчудовано.

— А так, як на сковороді... Висмоктала і спекла...

— Що ти говориш? — ще більше здивувався я.

— Та це й не розказать! Понімаєш!.. Не, попробуй сам, то визнаєш... — Він знову замовк, їхали якийсь час мовчки.

— Ірунда якась вийшла, — знову заговорив Геннадій, криво всміхаючись. — Понімаєш, я ж не пацан... І ускочить з нею не хотів... А вона мене висмоктала, понімаєш?..

— Не стримався? — обережно спитав я.

— Ну да! — сердито сказав Геннадій. — Я б її, заразу, за це розірвав... Це ще мені пришиє... Їрунда вийшла... Я тепера до неї близько не підйду, пойняв?..

— Діло твоє, — мовив я.

— І коли вона буде в компанії, мене нема, пойняв! Отакий це дуб!..

— Ще й зелений, — показав я зуби.

— Попадешся на цю пилочку, то не либитимешся! — зло прорік Геннадій. — Думаю, що вона й на вас з Олегом оком накинула... Не будьте такі дураки, як я.

— Так, дуб! — мовив я.

— Ще й зелений! — без усміху обізвався Геннадій. — Інтересно з бабами, коли принятно... І їй і тобі... А це чорті-шо! Так і угробиться можна.

— Не перебільшуєш?

— Попробуй, тоді побачиш, — буркнув Геннадій.

Вантажівка з'їхала до Чуднівського мосту, і Геннадій зупинився.

— Вскочив я, мов пацан, — сказав Геннадій.

— Не журись, якось буде! — потис я його руку біля п'ясті.
— Пока!

— Котись! — мрукнув Геннадій.

Я «покотівся», тобто вистрибнув із машини й почав допомагати дівчатам злізти. Але вийшло так, що горбунці Зої допомагав Олег, а я — Оксані та Лені. Здається, Олег сам до того рвався: чи не причарувала вона там його, в машині? Зрештою, й до мене вона скерувала оті палючі бляшки, але цього разу їхній блиск мене не дійняв — я був насторожений. Здається, вона це помітила, бо побачив на її устах півзневажливу усмішку.

І ми всі ніби пригасли. Спершу провели додому Зою, а тоді розійшлися кожен зі своєю дівчиною.

— Що там тобі Геннадій розказав? — спитала ніби байдуже Оксана.

— Такого дівчатам не розповідають, — мовив я.

— А мені її жаль, — протягла якось печально Оксана. — Вона розумна і хороша дівчина, тільки що бідолашка...

— Може, й так, — згодився я і додав не зовсім чомно: — Але пальця цій бідолашній в рота не клади!..

— То й не клади! — мовила коротко Оксана.

Ми зупинилися біля її будинку. І тут я раптом відчув, що вона вже не така нашорошена й холодна, як була в лісі: такі речі я миттю пізнавав. Обійняв її, і її руки ніжно й тепло обвели мені шию.

— Не сердишся на мене? — спитала тепло.

Але я не мав часу відповідати, нашукав її вуста і втонув у них із тією ж пристрасстю, яку відчував у лісі. І губи її посправжньому віддалися. Не так, як це бувало в нас при «лінивому коханні», а з тим самим палом, який відчував і я. Тоді моя рука опустилась униз і відшукала її лоно. Але там був купальник. Клятий купальник! Оксана вирвалася з моїх обіймів і з тихим смішцем кинулася геть. Одне вона забула цього разу сказати, що таких речей не роблять, коли не люблять. І мала рацію.

7

Не гадаю, що горбунка Зоя була фатальною жінкою. Про таку я колись бачив кіно, грала Софі Лорен. Дія відбувалася під час війни у льотній частині. Той із літунів, який сходився із фатальною жінкою, що її грала Софі Лорен, рушаючи в бойовий політ, не повертався. Однак це не могло вбити притягальної сили тієї жінки, і чоловіки йшли на неї, як метелики на вогонь.

Була одна фатальна жінка і в нас на околиці. Маленька, миршава, з круглим дитячим личком, із сірим рідким волоссячком, з широко розплющеними, ніби здивованими очима, вона вже тричі виходила заміж, понісши від кожного з чоловіків по дівчинці, що всі стали як дві краплі води схожі на матір, і щороку щасливо ховала своїх умерлих супротивників. Якось так виходило, що вмирали чоловіки, коли вона ще не розроджувалася, отож за труною кожного вона смиренно і заплакано двигала величезного свого живота, і всі її, навіть я, безумовно жаліли. Четвертий чоловік, який їй трапився, не боявся ні Бога, ні чорта, був, як то кажуть, заводовий п'яниця і пристав до неї, бо не бажав працювати, а вона його й годувала й поїла. Він повноголосо заявив на околиці, що історія з попередніми чоловіками його жінки (звали її Муся) — «случайність», і що він докаже, бо йому з «Мусинькою харашо». Коли відбувалася ця історія, що її оповідано, вислід його похвалок не був вияснений, але Муся

вже ходила з маленьким круглим животом, в якому зачинала путь житейську нова дівчинка, четверта; забігаючи наперед, скажу, що доля не оминула й цього п'яницю, і Муся, вже з величезним животом, ридаючи, провела в останню путь чергового нещасливця — він утопився, бувши смертельно-п'яний. По тому Муся тяжко заріклася більше заміж не виходити, бо їй, як вона сказала, цього нещастя досить. Зарік свій твердо виконала, хоч претенденти на її руку, як не дивно, знаходилися, тобто були не проти одружитись із жінкою з чотирма дітьми і з такою сумною славою — чистий, можна сказати, фаталізм. Муся напевне була носієм смерті, але мимовільним, бо сама від цього страждала. Коли ж відбувалася ця історія, про фатальність горбунки Зої я ще не мав підстав гадати, бо Юрко, перша жертва Зоїна, тільки через рік потрапив до хурдиги, тобто у нещастя, а весь цей час із нею, як уже говорилося, ніяких стосунків не мав, та й вона до нього претензій також не виявляла. Зрештою, відбувши свій строк, Юрко щасливо повернувся додому, одружився, має сина і на долю свою не нарікає.

Геннадій не жартував, коли заявив, що з нашої компанії він вийде, коли в ній буде горбунка Зоя, що створило нам ще більші незручності, бо тепер у нас лишалося двоє хлопців на чотирьох дівчат, а до групового сексу, як я казав, ми схильні не були. Але Геннадій нам посприяв хоч би тим, що забрав з нашої компанії Марту, вона також від нас відійшла, почала ходити з Геннадієм, невдовзі вони одружилися, бо Марта почала видимо округлятися, отже, Геннадій не зумів стриматися і з нею — очевидно, горбунка Зоя зіпсувала в ньому стримувальне начало. Але нещастя з ним таки сталось, і зовсім не з його вини. Тільки раз за життя він випив за кермом, власне, його примусили до цього родичі, які святкували (було це десь на селі) якусь велику родинну подію; він божився, що випив тільки чарку, але треба було такому статися, що дорогою перед тим, як мав їхати, якесь інше авто збило п'яницю. Міліція затримала Геннадія, а що від нього трохи пахло, йому це діло пришили — треба було ж робити видимість, що міліція та слідчі органи справно працюють; ось він і дістав, як і Юрко, п'ять років в'язниці. Але так само щасливо повернувся до своєї Марти, навіки прокляв шоферське ремесло і пішов працювати десь чи слюсарем, чи електриком — більше з ним нещасливих пригод не траплялося.

До речі, його страх, що горбунка Зоя припише йому дитину, виявився цілком безпідставний: вони із Зоєю після того, що сталося, обходили одне одного десятою дорогою, а при наглих зіткненнях одне одного ніби не помічали, тим паче, що на сторожі Геннадієвої ціоти твердо і рішуче постала Марта, яка, вийшовши з нашої компанії, рішуче перестала бути всім доступною, трималася строго й міцно, як воша кожуха, Геннадія і цілком безпідставно загрозила горбунці Зої (очевидно, щоб заспокоїти свого коханого, а потім і чоловіка), що коли Зоя до Геннадія липнуче чи матиме претензії, то вона обіллє її мамризію (так вона сказала) сірчаною кислотою і тоді вона, горбунка Зоя, стане потворою до кінця, що, напевно, мало Зою злякати, але її й лякати не було потреби, бо в Геннадієвий бік ані дивилася. Отже, двоє із тих, що мали стосунок до горбунки Зої, постраждали (кажу це *post factum*), при тому дивно однаково, але ці випадки можна віддати й грі випадковостей, отже, зло могло йти не від Зої; зрештою, в той час, коли ми всі були нею заморожені, ніхто тих далеких наслідків передбачити не міг. Як було з Олегом та зі мною, я ще розповім, отож не забігатиму так дуже наперед.

Відтак, залишилося нам троє на двох, а коли постала необхідність вибирати між Геннадієм та горбункою Зоєю, ми вибрали з Олегом горбунку Зою, на те були свої причини. Перша та, що коли б прогнали горбунку, стали б не компанією, а трьома парами — чим далі, тим мінятися дівчатами ставало важче, ми вже майже закріпилися кожен за своєю облюбовницею. Коли ж робили обмін, нормальна погодженість між нами почала зникати, отже, й хлопці й дівчата почали одне одного ревнувати, тобто легкотравної «лінивої любові» в нас майже не виходило, відтак любов робилася все більше видимою, а через це і компанія наша руйнувалася, — згадував те не раз. Отже, коли б ми, позбувшись Зої, так довше тягли, то компанія розпалась би природно, ми це розуміли — всьому в світі надходить край, а ми з Олегом цього ще не бажали. Друга причина та, що горбунка Зоя, як уже говорилося, запустила в нас по гачкові зі своїх чарівницьких вудочок: Юрко з Геннадієм ті гачки вирвали із свого нутра, патетично кажучи, «з кров'ю і м'ясом», а ми з тими гачками ходили, міцно трималися на жилці, яка тяглася до твердовпевненої руки горбунки Зої. І хоч Олег найбільше з-поміж нас розпинався, що він, мовляв,

не «ізвращенец» і що його «ущербность не восхіщаїт», але наступною жертвою горбунки Зої став таки він, — бо я, як найзанекліший із-поміж них Дон-Жуан, мав у стосунках із найрізноманітнішими представницями жіночої статі притертість більшу, а отже, й більший скепсис, а значить, холоднішу, як я вважав (хоч навряд чи підставно) душу. Олег донжуанив полюбительському, отже, й був порівняно зі мною не такий твердошкірий, відтак і швидше піддався чарам горбунки Зої, а може, саме тому горбунка Зоя скерувала свій відьомський чар чи чад передусім на нього, хоч і мене не оминала, — я це відчував повсякчас, при кожній із нею зустрічі, при кожній розмові, але сам на сам, на відлюдді, із нею жодного разу не побував, хоч мене і з'їдали цікавість та й певний шал, коли в мій бік засвічувалися ті розпечені бляшки її очей і коли опинявся я в полоні їхнього магнетизму.

І тут сталася річ цілком природна: Лена заревнувала Олега до горбунки Зої, адже була не сліпа; ревнувала мене й Оксана, і це виразно прохопилося в неї під час гулянки із гріхопадінням Геннадія; але то було не в таких гострих формах, як у Лени, бо Оксана, попри все, мала нагоду переконатися в моїй опірності чарам горбунки Зої, а ще її та Зою лучив якийсь незрозумілий мені приятельський сентимент, тобто Зоя вміла забивати їй баки, чинити це Лені горбунці не вдавалося. Ревність же Лена виявила у простий спосіб: вона згоджувалася на нову гулянку, але при одній умові: еднатиметься тільки з Олегом. Практично це означало, що з горбункою мав бути я, Оксана ж відставлялася. Про жеребкування Лена й говорити не бажала, тим більше, що в мене з нею не повелося відразу. Здається, Лена цей останній резон виставила Олегові як основний: вона зі мною не може, і дурний Олег їй повірив, він навіть переконував мене, що Лена має рацію, бо в нашій компанії ніхто нікого не примушує. Я до Лени також не палав пристрастю, ми могли терпимо ставитися одне до одного безконтактно, ото ж виходило, що коли б Олег мав бути з горбункою Зоєю, то Лена мала б або відмовитися від участі в гулянці (тоді мені натурально діставалася Оксана), або ж бути зі мною; ані того, ані іншого вона рішуче не бажала, от чому ситуація в нас стала безвиглядна, і компанія наша почала розвалюватися. Дивне в цій ситуації було те, що ми й не думали цього разу вилучати з компанії горбунку Зою — чому саме,

здається, я достатньо пояснив. Я ж пристати на варіант: горбунка — мені, а Лена Олегові, не міг, бо звук бути в компанії лідером і не терпів, коли мені нав'язувалася чужа воля, особливо дівоча. В таких випадках у мені з'являвся натуральний спротив, і я ставав як бичок, що вперся рогами в нові ворота.

Отже випадало, що Олегове гріхопадіння мало відбутися в якихось інших умовах, ніж це сталося із Юрком та Геннадієм, та й справді: чому все мало відбуватися за однією і тією ж схемою, і чому обов'язково при зборі компанії? Чи не міг Олег десь просто перестрінутися із Зоєю на вулиці, вони б між собою, як то кажуть, «зняхалися б» і подалися через річку на той бік, де горбунка щасливо спалила б і Олегові вуди, і він би так само щасливо повернувся до своєї Лени, щоб з'єднати з нею свою долю. несучи в душі та тілі ганьбу, а на вустах — лайку. Але річ у тім, що Олег при його делікатності щодо стосунків із «ущербними», та й зі спонук самооборончих, ніколи не дозволив би собі зупинитися з горбункою серед вулиці, що дозволяв собі часом я, а тим паче на очах сусідів повести її на той бік, адже чудово знав, що кожен його рух був би пильно простежений, у чому не було жодного сумніву, зважаючи на норози нашої околиці; відтак, розказував мені Олег, зовсім змучений від любовного чаду й шалу, які запалила в ньому горбунка Зоя, схудлий і з темними колами під очима, ця відьмиця скрутить його, як баранчика і виставить десяток свідків, що він із нею ходив, і та відьмиця, сказав Олег, припише йому бахура, отого байстрюка, що його їй настругали Юрко з Геннадієм, і через це потім кілька десятків років він, дурень, платитиме аліментики.

— Не, я не такой остолоп! — сказав Олег, обертаючи як божевільний круглими очима в мішках довкола них, що з'явилися од закипілої в ньому до горбунки Зої хіті. Бо це вже був факт: горбунка Зоя запалила його пристрастю, а можливості більш-менш безпечного її вдоволення Олег не мав. Він з цим переді мною і не крився:

— Понімаєш, — говорив Олег, — я в нечистую силу не верю, но тепер сомніваюсь. Понімаєш, када я попадаю в лучи їйого взгляда, — він так і казав: «лучи їйого взгляда», — шото странное зо мной делаїца. Не, ти понімаєш?

— Це гінноз, — сказав я.

— Думаєш? Но при гіпнозі человек отключаєца, тоїсть делаєт усьо несознательно. А я вєдь у сознایی. Да, мнє хочіца плюнуть на всьо і їти с ней, но собою я владею же?

— Різні бувають гіпнози, — це так званий атога hіpnos, — безапеляційно сказав я, на ходу придумавши цю назву.

— А шо єто значіт?

— Буквально: любовний гіпноз, — мовив я і виклав йому цілу теорію, яку й досі вважаю підставовою і не такою вже дурною:

— Розумієш, у народній магії є таке поняття, яке всі ми знаємо, — зветься «чари». Ну, оце пісенне й банальне «чари кохання», чи «дівчина його очарувала», «дівчинька-чарівниченька» та інша брідня. Були ще такі поняття, як «приворот», що є формою народної магії. Інколи такі речі робили самі дівчата, виконуючи певні магичні дії, а часом виконували для них такі дії чарівниці, тобто старі жінки, за певну плату, ну, їх звали ще відьмами. Практика чарування, — сказав я цілком авторитетно, — вдосконалювалася продовж віків, і не думаю, що це тільки самі брехні забобонних бабів. Магія і є формою гіпнозу, об'єкт може позбавлятися самоконтролю тільки частково, але психіка при цьому деформується так, що хлопець починає, як то кажуть, «сохнути за дівчиною» і спалюється від любовного шалу, безсилий собою керувати.

— Откуда ти єто усьо знаїш? — зачудовано спитав Олег.

— Я не анальфабєт, — мовив незворушно, — а людина, на противагу нашій компанії, освічена. А про такі речі знає не тільки людина освічена, але кожна баба. Молодь цього не знає, бо виросла в цинічну епоху і психологічно опростилася.

— Да, інтересно! — вигукнув Олег і вперше за час нашої із ним дружби перейшов на українську мову. — Але ж у мене зовсім так, як ти казав. Я сохну, мене до неї тягне — як магнітом. А коли дивиться... нє, це щось неможливе!.. А вилічица от єтой штуковіни можна?

Розмова захоплювала вже й мене самого: сам докладно цих справ не обмірковував, та в живій розмові це вдавалося мені найкраще. Окрім того, я й сам був уражений чарами горбунки, правда, не такою мірою, як Олег, і це, певно, тому, що головний потік своєї енергії вона скеровувала зараз на нього, а не на мене. Принаймні логічно й тверезо осмислити ситуацію я міг.

— Чи чував ти про містичних жінок? — спитав я.

— Нет! — сказав Олег. — Но ведь его чіпуха, бабські сказки!

— Це так по-твоему, — мовив я. — А по-моему, це річ складніша, й не такі це вже бабські казки. Зрештою, й поняття «бабські казки» належать до жіночої магії. Так от, є жінки, містична енергія яких уміщена ніби в них усередині, але вона існує і діє незалежно від бажання і волі самої жінки, тобто за своєю волею, вона не може її репродукувати — це так звані фатальні жінки. Ну, як наша Муся.

— Да, Муся — это фатальная женщина, — згодився Олег. — Але як же вона свою енергію не репродукує, як ти казав, коли її чоловіки позагиналися?

— Та енергія репродукується саморушне, без волі суб'єкта, втяв? А є жінки, які здатні містичну енергію репродукувати за своєю волею, дуже часто це — атог *reproductio*, — я творив латинські терміни з легкістю фавна, — бо головний інтерес жінки в цьому світі — сексуальний, що йде від природи самиці, *parдон*, продовжувачки життя. І дитина знає, що є жінки світлоносні, тобто без містичної енергії, або ж вона в цих жінках пробуває в межах норми (наприклад, щоб звабити самця, *parдон*, закохати в себе чоловіка для одруження й продовження роду чи для любовної гри), а є жінки темрявоносні, містична енергія яких вища норми, аномальна. Вони й репродукують містичну енергію, пасивно чи активно, тобто без своєї волі чи за нею.

— Ну, ти дайош! — захоплено сказав Олег. — Но как же от этой чортовщины вилічица?

Це, здається, Олега турбувало найбільше, був він охмарений горбункою Зоєю капітально.

— У два способи, — сказав я безапеляційно. — В пасивний та активний.

— Як це? — Олегові очка в мішках були нетямкуваті.

— Пасивний спосіб: вийти з поля дії містичної енергії.

— Не понял.

— Тобто виїхати з міста, спробувати перемикнути на іншу жінку чи дівчину, щоб її вплив локалізував і перекрив містичну енергію суперниці. Але цей спосіб не завжди результативний.

— Що ти маєєш в віду? — спитав Олег, бо я зробив багатозначну паузу.

— У народних оповідках, — сказав я, — є немало розповідей, у яких жінка за допомогою любовної магії примушує коханця покинути нову коханку чи повернутися навіть із далекого краю. Він тоді сідає на козла чи якусь іншу містичну істоту, послану чарівницею, і той приставляє молодика до попередньої коханки, жбурляючи його до її ніг.

— Ну, ето уже чіпуха! — скривив губи Олег. — Тоже ішо скажеш: козьол!

— Не треба все розуміти буквально, — сказав я. — Знаєш, що таке образне мислення?

— Нет.

— Я так і думав. Це вислів абстрактної думки через порівняння з об'єктом речового світу.

— Не понял, — сморщив лоба Олег. — Говори по-руські.

— Это выражение абстрактной мысли при помощи сравнения с объектом вещественного, то есть зримого мира.

— Всьо равно не понял, — сказав Олег.

— Скажу простіше. Жінка посилає містичну енергію, яка починає непокоїти коханця, котрий утік од неї, і не відпускає із сфери впливу, поки той не повернеться. Але народний спосіб мислення не абстрактний, а образний. Цей акт простій людині треба уявити зримо. Отже, вигадується летюча істота: кінь, козел тощо, яка повертає невірного коханця дівчині.

— Ну, тепер, кажица, понял, — сказав Олег. — Сколько дружим, а не думал, шо ти такой вумный. Значит, удіраць нема смислу?

— Часом є. Все залежить від сили містичної енергії, закладеної в жінку.

— Ну, Зойка — ето ведьма настоящая, — переконано мовив Олег.

— Чорт би єйю побрал. А другой способ, как ето через девушку?

— Тут відбувається зіткнення двох містичних енергій, отже, нейтралізується перша, небажана, — це як схрещуються в поединку два вороги, а третій може полежати в цей час в холодку. Або коли два горобці б'ються за крихту хліба, а третій ту крихту пожира.

— Шутіш?

— Чого ж! Але перемагає та, котра сильніша. Тобто навряд чи в нашому випадку можна сподіватися на успіх.

— Да, — задумано почухав потилицю Олег — це був класичний жест його племені, хоч він і відрікався від нього. — А шо ето за активний способ?

— Піти на вогонь і об'єктом, який пищить тебе містичною енергією, заволодіти.

— Імеїш ввіду ето? — він зробив непристойний рух. — А када я тада од нейо не отверчусь?

— Не думаю, — сказав я. — Ані Юрка, ні Геннадія вона після того до себе не прив'язувала. У неї якийсь інший інтерес.

— То їсть, она хочет только трахаться? — спитав Олег. — Тада я не протів, — він розцвів однією зі своїх найбезглуздіших усмішок, ще й підморгнув.

— Отут я вже тобі нічого не скажу, — розвів я руками. — Не знаю, і квит! Це вже її секрет.

— Відіш, — задумливо мовив Олег. — То, що розказував Генка, как-то странно. Юрка тібе нічого такого не говорив?

— Майже нічого, — сказав я. — Був настільки ошелешений, що, по-моєму, таким лишився й досі.

— А шо ти міне посоветуєш? — Олег явно переходив на суржик, а це значило, що в його проросійській бронебійності відбувався злам.

— Нічого, — сказав я. — Людина має жити своїм розумом, не чужим. Щоб потім на другого не нарікати. А в тебе свого розуму, гадаю, достатньо.

— Да, конешно, — згодився Олег. — Тут я маю рішати сам, ти прав!

— Моє діло поміркувати і сказати, що я знаю і що думаю. А ти вже дивись і вирішуй.

Я навмисне трохи підлещував Олегові, бо він був нівроку самолюбивий.

— Да, конешно, — роздумливо мовив Олег. — Ти настоящий друг!

І він подивився на мене з любов'ю. Мені хотілося засміятися, але я того не вчинив, смішно, зрештою, не було.

Вийшов од Олега по-дурному набундючений, як завжди буває, коли запускаю свій мислительний апарат на повні оберти, після того залишаюся цілком задоволений — це я чиню не так уже й часто, а, так би мовити, в особливих випадках. Тоді в моїй голові ніби справді запрацьовує якийсь двигун, котрий і жене мислительну енергію, але здебільшого такий двигун спокійно спочиває, і я живу, як люблю визначати, «на пересічному рівні». Але відчуття того, що свій мотор запустити можу, сповнює мене

самовпевненістю, ба й деякою пихою, я розумію їхню безвідставність, навіть смішність, але нічого вдіяти не можу: слабка натура людська; зрештою, відношу це на рахунок зарозумілості молодості...

Проходив повз Білий дім, і раптом якась сила мене зупинила. Одне із вікон було відчинене, в ньому стояла горбунка Зоя і дивилася на мене. Її очі блищали, як мідні бляшки, і знову відчув те саме, що відчував герой Амброза Бірса, тобто очі горбуни вже світилися наче малі сонця. Випромінювали яскраві й барвисті кола, наближались, збільшувалися, але не зникали, лускаючись, покрили мене всього; я відчув нестримне бажання, вигинаючись і корчачись усім тілом, поповзти до того вікна, виповзти на стіну і влізти у відчинене вікно. Голова мені почала нестримно набрякати, ніби перетворювалась на величезну мильну бульбашку, готову щомиті розпастися, а немичним тілом моїм почали струшувати корчі.

— Чого не вітаєшся? — спитала горбунка Зоя, і вмент усе навадження зникло, очі її були як очі, тіло моє розслабилося, а голова знову стверднула. Зоя мило до мене усміхалася, а прегарне обличчя її сяяло, мов у богині, і я не міг відірвати від нього погляду.

— Привіт! — сказав якомога легковажніше — не хотів, щоб вона помітила, що перед цим був у повній прострації та одурі.

— Був у Олега? — спитала горбунка Зоя.

— А де ж іще? — сказав я.

— Компанія наша вже не збирається? — спитала.

— Якось не виходить, — відповів я.

— Не виходить чи не хочете?

— Чого не хочемо, — відвів я очі. — Якось зберемося.

І тут вона цілком несподівано:

— А з Юрком та Геннадієм уже не дружиш?

— Звідки ти взяла? — вишкірив я зуби. — Як раніше! Бо чого б то не мав з ними дружити?

Вона кивнула, ніби переконалася, що я брешу, і тоненька всмішка лягла на її чудове лице.

— Слухай, дай мені почитати Амброза Бірса, — сказала. — Ти ж обіцяв!

Я отетерів. Ця накладка мене жахнула, адже хвилину тому я думав саме про Амброза Бірса.

— То лектура не для дівчат, — сказав. — Їм шкідливо таке читати.

— Тим більше цікаво, — знову всміхнулася Зоя. — Потім обговоримо. Чи ти розігруєш?

— Ну да, — сказав, сьак-так доходячи тями. — То нудятина, як каже Лена...

— Ну, Лена може сказати, — зневажливо сказала горбунка Зоя. — Я ж не така. Правда, я не така?

— Це вже точно, — сказав я.

— Як там Олег? — спитала Зоя. — Про мене не згадували?

— А чого мали згадувати про тебе?

— Я знаю? Хлопці говорять про дівчат, а дівчата про хлопців.

— Ти теж говориш про хлопців?

— Хіба я гірша за інших? — очі горбунки потемніли.

— Не гірша, але не така! — мовив я.

— Оце правда, — вона засміялася, але сміх її ніколи не прикрашав, був якийсь заголосний, рипучий і неприємний.

— Пока! — сказав я, бо таки конче треба мені було відшитися: на вулиці зупинилась якась почваря в хутряних капцях, у сірій спідниці, сірій кохті і з сірим лицем. Зупинилась і невідривне дивилась в наш бік, а це, як казав Олег, річ небезпечна.

— Принесеш мені почитати Бірса! — наказала горбунка Зоя.

— Може, й принесу, — сказав я без ентузіазму.

— Нема чого читати, — мило сказала горбунка Зоя. — А без читання пропадаю.

На язика мені стояло: «Ну, й пропади!» — але сказати того я не міг, отже пішов просто на сіру прояву, яка миттю сполошилася і, хуленько перебираючи хутряними капцями, подалася дорогою, забувши відповісти на привітання.

Мені ж було зле, млосно, так, як бува, коли починає підійматися температура, — я поспішив вийти з кола темних хвиль, що накочувалися на мене ззаду, адже там напевне стояла горбунка Зоя і виточувала в мій бік оту тьму. Ті хвилі сягали мене, доганяли, покривали й морочили. «Ось що значить містична енергія!» — подумав я і з розгону вскочив у хвіртку власного обійстя, а тоді у двері. Чорні хвилі залишилися по той бік стін, і можна було перевести дихання, бо повітря мені вже бракувало.

— Де це ти лазиш? — невдоволено спитала мати. — Хоч би поснідав.

8

Пізніше Олег мені розповів, як його «підсікла» горбунка Зоя, але дивно: розповів про це не так, як любив раніше вимальовувати свої любасні пригоди, тобто з подробицями і сакраментальностями, не притаюючи й брутальних речей, для ознаки яких вживав, ясна річ, брутальних слів, а приблизно так, як Геннадій, хоч менш скуто, скупіше і чогось увіч не доказуючи чи збуваючи натяками, ніби користуючись поетикою притчі про «зеленого дуба», а на мої конкретні розпити (бо мав я до того підвищений інтерес) відповідав малослівно, бо і він, найбільший цинік серед нас, цього разу був шокований, уражений, ніби розчавлений. Отже, я розкажу про все так, як почув, фантазії до опису нітрохи не прикладаючи, у цьому випадку фантазія ні до чого.

Після нашої розмови Олег вирішив ужити всіх застережних заходів, щоб із горбункою Зоєю не зустрічатися, хоч він сам уже сох од шалу до неї, а на Лену й дивитися не міг. Лена ж, відчуваючи, що її обранець забуває й покидає, вжила всього, що могла, аби Олега біля себе втримати. Але засобів у своєму арсеналі мала небагато, бо вже давно Олегові віддалася, любовним досвідом володіла невеликим, любасну гру різноманітнити не вміла, хіба що раніше опиралася Олеговим брутальним забагам. Тепер же упокорилась і дозволяла Олегові робити з собою все, що йому заманеться, хоч це їй, може, й не подобалося. Олег із нею почав несамовитіти, але зцілення від любовної недуги не знаходив — так само нестримно й дико жадав горбунки Зої, отож досвід із підміною об'єкта йому не вдався.

За тиждень, відколи тривало це змагання, Олег вихуд ще більше, виблід, погано спав, йому снилися мариська, при тому сексуальні, де партнеркою була не Лена, а таки горбунка Зоя, і хоч те, що показувала йому вона в сні, він практично здійснював із покірною Леною, належного контенту знову-таки не діставав, аж почав відчувати, що загине, коли шалу не задовольнить. Але мужньо і стоїчно боровся, тут йому треба віддати належне, був-бо переконаний, що це таки хвороба, а мої пояснення висвітлили, звідки та хвороба йде, отже, все робив, щоб не опинитися з горбункою Зоєю віч-на-віч — не накинеться ж вона,

резонно міркував Олег, на нього на людях. Увечері чи вночі він ніколи на двір не виходив, бо йому все здавалося, що Зоя блукає довкола його дому і його підстерігає, хоч, може, було й не так, але принаймні таку манію мав і в глибині душі був переконаний, що так воно і є, а може, так воно й було, сказав мені Олег після того, як усе відбулося. Вдень ходив вулицями часто з Леною, з Леною-таки вони забиралися в усамітнені місця, де й проводили свої виснажливі ігри — виходило, ніби він безтямно кохав Лену, і та часом вірила, що це так, адже хлопець на неї тратиться. Але то була любов імітована, бо він, Олег, тільки реалізовував із Леною своє кохання до горбунки Зої, тож коли він щось виробляв із Леною, часом увіч бачив у ній і відчував Зою, часом йому здавалося, і це особливо дивно, що й Лена горбата, надто ж коли вона ставала до нього так, що в неї випинався хребет, і тут уже Олег з собою нічого вдіяти не міг.

Ходив він також на пляж, де було безліч оголених юних тіл, сподіваючись, що котрась із володарок тих тіл захопить його, як це не раз траплялося раніше, і він порине у хвилі свіжого кохання, але й тут у нього нічогісінько не виходило — був він наче проклятий, ніби й справді риба на гачку, безсила обірвати наміцно прив'язану до рибальської вудки жилку. Сама ж вудка, чи її власниця, ясна річ, на Олега на вулицях чи в інших місцях не нападала, на пляж не виходила, тобто начебто не робила ніяких заходів, щоб Олегом оволодіти, і це, сказав Олег, його зовсім не заспокоювало, бо він уже почав здобувати навіть шиз, ніби вона повсюдно, шохвилини, невідступне за ним стежить, ходить назирці, але невидимо. Подібні речі й справді можуть людину виснажити, навіть таку психічно здорову, як Олег, отож він уже почав відчувати виснаження, але героїчно продовжував супроти чарів горбунки Зої боротися — був, як я казав, самолюбний, і саме ця самолюбність його й живила, як, до речі, й мене, й давала силу на цю боротьбу, безнадійність якої він сам відчував: Лена ж для нього була соломинкою, за яку хапається потопельник, і була та Лена йому настільки віддана, що, може, й справді антропоморфувалась у горбунку Зою, і не тільки коли вигинала перед ним хребта, а й інколи просто-таки вдягала її плоть, навіть обличчям ставала подібна. Правда, Олег (це вже згодом, коли шал минув) сумнівався, що це сама Лена, зі своєї волі так перетворюється, був переконаний, що то були звабні

штучки тієї-таки відьмуги, а може, в ньому самому через психічне перенапруження та виснаження, казав Олег, порушувалося світосприймання, як у хворих на білу гарячку, яким привиджуються хвостаті.

Цю передісторію власного падіння Олег розповів мені докладно, як він це любив та вмів, уривана ж розповідь почалася по тому.

Якось він пішов на пляж, цього разу без Лени, бо відчув, що присутність біля нього горбунки Зої ослабла, ніби вона від нього віддалилася. Це принесло йому полегшу, як вішалнику, котрому вдається розсунути петлю, схопившись за неї руками. Отож він пішов на пляж, звично оминувши завулком Білий дім, день видався напрочуд сонячний, сонце щедро лило проміння, листя верболозів блищало, яскраві жмури спалахували на воді, репетували цвіркуни, млосно пахло розніженим під сонцем бур'яном, неможливо стежка була біла від висохлої землі й осілої куряви, небо розгорнулося над головою розкішно вигнутим шатром із однією тільки осіяною, наче чудовий палац, хмарою, — тобто Олег вперше за багато днів відчув, що він сприймає світ нормально, і це переповнило його іскристою радістю й надією, що його хвороба минула (признаюся читачеві, що я, автор, оповів цей епізод просторіше, ніж про це розказав мій приятель, що від його «я» веду розповідь: Олег тут обійшовся кількома словами). На пляжі це відчуття посилювалося, і — о чудо! — він оголені тіла сприймав також нормально, тобто вони в нього вже почали викликати сякі-такі емоції (ясно, що йдеться про дівчат), і це ще більше упевнило Олега, що шал минає чи й минув. З тієї радості він бухнувся у річку, тіло наповнилося телячою моторністю, і йому закортіло перепливти на той бік, що без зусиль і вчинив (зазначу, що прирічкова молодь обох статей ходить на пляж без верхньої одежі, а в самих плавках). Отже, не будучи зв'язаний покладеною на піску одежею, Олег вирішив досвяткувати до кінця своє відродження, вийти через куші, якими обріс правий крутий берег Тетерева, в поле і подихати пречудовим польовим повітрям, що його вже і смак забув, а може, десь упасти в траву, розкинувши руки й ноги, втупитись у глибини високості і наслухатися жайворонків, які в цих місцях у сонячні дні несамовитіли серед блакиті. Ніякої небезпеки він не відчував, тож ішов вузькою стежиною у густій траві і,

наче щасливий пес, шкірився і раював од навали тиші і спокою, що розхлюпувалися дзвінками сплесками жайворонкового співу.

Але раптом ноги його приросли до землі, тіло налилося знайомою ваготою, очі розширилися, а волосся саме собою, хоч не було ніякого вітру, почало на голові ворухитися: назустріч йому легко і граційно ступала, з осяяним, усміхненим обличчям, горбунка Зоя. Перший його порух був утекти, але ноги нерушно стояли на стежці, він не міг і пальцем кивнути. (Я, автор, цю сцену більш уявляю, ніж її змалював своєму приятелю Олег — весь цей опис умістивсь у нього в кількох уриваних реченнях).

— А очі в неї блищали, як мідні бляшки?

— Ну да, — відказав Олег здивовано. — А ти звідки знаєш?

— А потім почали розпалюватися, як малі сонця?

— А ти откудова знайш? — вигукнув Олег. — Ти що, з нею тоже?

— Ні, — сказав я. — Але це знаю. То що було далі?

— Чертовщина какая-то! Ну, она подошла... ну, заговорила... ну і ми пошлі вместе...

І Олег розповів, що він відчув щось на кшталт щастя. Страх минув цілком. І він навіть подумав, що його спокій та душевний мир, що його відчув сьогодні, — це й було передчуття їхньої зустрічі, тільки він, Олег, не міг, дурний, того збагнути відразу. І виглядало так, ніби вони призначили одне одному тут, у полі, побачення, вона навіть висловила радість, що він не запізнився, хоч при ньому годинника не було, як не було його і в неї.

— Не будем тратить врем'я, — сказала вона. — Пошлі...

І повела. І Олег, не зважаючи на своє самолюбство, пішов за нею (стежка була вузька), як пес на ланцюгу. Більше того, в паху в нього почався рух, і він раптом, зовсім того не плануючи й не бажаючи, кинувся на неї ззаду, заголив спідницю, пригнув її голову до землі, чи й вона сама пригнулася, і почав, як пес-таки, смикатися, і відчув, що його нестерпно там запекло, ніби занурив він своє причандалля в окріп чи вогонь. Жах пронизав його, і він рвонувся, щоб вирватися з того пекла, але не зміг, був-бо припнутий до неї.

— Ти віділ, — сказав ніяково Олег, і мені дивно було бачити його ніяковість, — как собаки склещивающая?

— Кто того не бачив, — сказав я.

— Так і у нас вийшло. Понімаєш, какой ужас?

І от тоді горбунка Зоя зареготала. Реготала істерично-різко, пронизливо, скрипуче, аж так, що йому з душі вернуло і, не зважаючи на те, що він палився і спалювався, тіло його було побите холодним потом, а він сам ніби скрижанив. І тут відчув, що його розриває: він вибухнув як вулкан... Я зиркнув на свого приятеля. Був він блідий і тремтів усім тілом.

— Досить, — сказав він, ніби забувши свою псевдоросійську мову. — Я більше не можу розказувать... Вибач... Нічого бридкішого і гидотнішого в житті я не відчував... Вона мене, причепленого, потягала по куцах... Думав, що здохну!.. Слухай, що она за человек такой? Ілі она не чоловік?

— По-моєму, я тобі про це вже казав.

— Ну, може, вампір який?.. Она же міня випіла, как кружку води.

— Вампір п'є кров, — розважливо сказав я. — А вона випила з тебе щось інше.

— Мало радості, — сказав Олег. — Кошмар!

— Але ж на неї кинувся ти, а не вона на тебе?

— Тому, що повело. Мімо моєї волі, понімаєш? Я цього не хотів, клянусь Богом!

І він з жахом подивився на мене.

— А що, када она міня округіт?

— Не скрутить, — сказав спокійно я. — Бо ти не перший.

— Да, это правильно. Но я ведь их красивей!

«O santa simplicitas!» — захотілося вигукнути мені, але я стримався, жаль мені було свого простакуватого приятеля. Зрештою, чому я був такий впевнений, що горбунка Зоя «красівого» Олега (хоч його краса, як на мене, була сумнівна) та й не захоче скрутити? Але в глибині душі був того певен: горбунка і справді ніби нікого не скручувала, тобто після того, як здобувала своє, до партнера інтерес тратила. Але я відчував тут присутність таємниці, якої ще не розгадав: може, Зоя уражена німфоманством? Чи, може, мститься отак на нас, чоловіках, що ми через її потворність ігноруємо її красу? А може, просто хоче завагітніти, щоб народити дитину, використовуючи моїх приятелів як племінних биків у розпліднику? А може, все разом? А може, вона й справді жінка з містичною енергією, тобто відьма, отож має свої відьмацькі запити та задоволення? А може, в ній

поселився біс, який нею кермує, коли вірити в бабські казки, в який завжди є доля правди?

Ось скільки питань застрибало в моїй голові після Олегової відвертої, хоч і уривно розказаної оповіді. Олег ніби підслухав мої думки:

— Слушай, мене інтересує таке. Ну вот, говорять: ведьма. Ти можеш мені пояснити толком: що воно таке, ведьма? Летає на веніку? Но ето же чепуха!

— Я вже тобі пояснював, — мовив терпляче. — Це жінка з містичною енергією.

— Да, я помню, — сказав він. — Но не думал, що таке єсть у жізні діствітільно... А тепер верю!..

І він поринув у себе, сидів якийсь загаданий та печальний, ніби це не був отой знайомий мені самовпевнений і трохи надутий Олег: бабник і фанфарон. Ні, переді мною сиділа інша людина, не сказав би, що просвітлена чи умудрена, але чогось у житті навчена — мені було його жаль.

— Ти уверен, що она міня оставіт в покої? — спитав удруге він і подивився так, ніби від мене це залежало: скрутить його горбунка чи ні.

— Абсолютно! — відповів я, аби потішити свого невдашного приятеля.

— Шо міня беспокоїт, — сказав Олег. — Вона же може зробити зі мною, що захоче. От чого я боюсь!

— Ти вже дзбан випитий, Олегу! — сказав я. — Випитий і розтращений на черепки.

В очах Олегових спалахнула іскра.

— Подбірай слова!

— Вибач, — сказав я і знову відчув до приятеля жаль. — Не хотів тебе образити. Бачиш, коли б ти не був розбитий на черепки, то з тебе можна було б випити вдруге. Отже, в цьому випадку ліпше бути розбитому на черепки, ніж цілому.

— Да, ти прав, — понуро згодився Олег, моя софістика його завжди переконувала. — А када она не будет щитать, що я разбіт?.. Слушай, как ето по-рускі: черепки?

— Не знаю, — мовив я.

— Да ладно! — махнув рукою Олег. — Ну, і начньот всьо знова?

— Той, що розбиває дзбан, знає, що зробив, — сказав я.

— Думаєш? — зиркнув на мене трохи втішено, а трохи вражено, Олег.

— Елементарно, — мовив я впевнено і звівся, щоб іти. Олег подивився на мене притомленими, випитими очима і тепло сказав:

— Бережись хоч ти. Вона, по-моєму, всіх нас на вудочку взяла. А лишився з нашої компанії ти. Чи тебе, такого мудрого, омине?

Сказав цю фразу чистою літературною українською — певне, і справді не хотів у цей момент переді мною викаблучуватися і таки щиро дбав про мене як про приятеля, тому-то й світив так печально очима. «Де ти подівся, колишній Олеже?» — смутно подумав я, розуміючи, що він сказав річ конечну, і мені треба по-особливому триматися, адже кому хочеться бути розбитому на черепки. Розбитого дзбана склеїти можна, але води він не триматиме: істина тривіальна, але неперехідна.

— Спасибі, Олеже! — сказав я сердечно. — Але ти людина не меншої волі, як я. А зумів утриматися чи вберегтись?

— Я сделал обшибку, — знову перейшов на свій жаргон Олег. — Я разслабілся. А разслабляться тут ніззя! Понял?

І вперше я подумав, що Олег не дурний. Він тільки трохи дивак: носить на гарному обличчі машкару і переконує себе, що та машкара гарніша за його лице натуральне. То, може, після того, що сталося, і машкара його розіб'ється на черепки?

9

Мій ніби щасливо знайдений образ — випитого, а потім розбитого дзбана — не був зовсім точний: що випитий — правильно, а що розбитий на черепки — ні, бо розбитий на черепки — це знищений. Горбунка Зоя містичну енергію в собі справді несла, але навряд чи була, думав тоді я, фатальною істотою, адже ніхто з нас після стосунків з нею не помер, хоч кожного по-своєму покрило нещастя, але чи обов'язково пов'язувати це з горбункою Зоєю, — адже ті нещастя почали падати на нас, коли горбунка Зоя покинула нашу околицю, і ми забули про неї й думати. Однак, не можу звільнитися від думки, що вона не тільки покористувалася нами, як племінними бугаями, щоб завагітніти, але по-своєму зненавиділа нас, а ненавидіти — це і є обдавати, як водою, людину містичною, отже, лихоносною

енергією, отже, й актом помсти це могло бути. Можливо, ми носили ту її ненависть-помсту в собі, як невиліковну хворобу чи смерть, поки та нас не вдарить по-справжньому? Раніше я вже вказував, що бачив у горбунці Зої образ Смерті, а пізніше думав про це не раз, адже смерть не приходить до нас ізнагла, хоч і таке часом буває, нагла смерть зветься неприродною, тобто ненормальною, нормально ж вона пробирається в нас п'ядь за п'яддю, вражаючи якусь частку хворобою, інколи та хвороба тримається в тілі десятиліттями, а вона, смерть, ухопившись за ту ниточку, поволі в нас уповзає і завойовує в нутрі нашому все більше простору, аж доки нас не завоює. Так само й Зоїна ненависть до нас: вона тільки закинула в нас по зернятку тієї ненависті, а пророки воно мало тоді, коли для того прийде час і будуть належні умови. Ось чому її помста вдарила по нас в різночасі пізнішим, а не відразу, а що вдарила вона нас усіх — це безсумнівно.

Я заговорив не лише про моїх друзів, які були «підсічені» Зоєю, а про «нас», тобто включаючи й себе, — зрештою, нічого ховатися: кожен має всі підстави здогадатися, що наступною жертвою Зої-горбунки мав стати я, про що й натякав мені після пам'ятної нашої розмови Олег. Про це й буде моя подальша оповідь, але поки до того дійде, повторю (я вже це зазначав), що в мені є щось од слідчого, я люблю розгадувати таємниці, інакше вони непокоять мене і створюють певний дискомфорт. Отож я вирішив переговорити про ці речі з Оксаною, яка одна з нашої колишньої компанії залишалась у приятельських стосунках із горбункою Зоєю, вони весь час зустрічалися і мали навіть якусь взаємну погодженість. Правда, на перепоні моєї вивідувальної розмови могла стати елементарна жіноча (цього разу Оксанина) схильність робити таємничими елементарні речі, та й не можуть жінки (хронічна риса) бути до кінця відвертими з чоловіками, навіть коли близькі з ними, а з Оксаною я ще був близький позірно. Однак підігрівав мене той резон, що й Оксана, в силу своєї природи та бажання (цілком натурального) прив'язати мене до себе, мала би захищати у свій дівочий спосіб мене від горбунки Зої, якими б приятельками вони не були, хоч би через ревність до неї, а що така ревність вже була, не раз переконувався — про це описано.

Отже, я зустрівся якось увечері з Оксаною, і ми рушили у звичну нашу прогулянку зі статусом «лінивого кохання» —

після певних поступок дівчина мене ближче до себе знову не допускала, хоч ходила на побачення цілком охоче. Через це наші стосунки з Оксаною не були аж такі, щоб я міг розповісти, що виробляла горбунка Зоя із хлопцями з нашої компанії (яка вже цілком розпалася — чи не був це ще один акт Зоїної помсти?), для такої відвертості треба було інтимнішої близькості, ніж та, що ми її мали. Отож ми ішли, скромно взявшись за руки, у чудових синіх сутінках, і мирно теревенили, власне, балакав я, а вона мило мені підтакувала, до поцілунків і нових спроб фізичного зближення ще не доходило, отже, момент для розмови догідний. Поступово між нами починала прочуватися все більша злагода, і я вирішив використати цей момент, запитавши раптово:

— А знаєш, що й Олег упав жертвою горбуни Зої?

— Чому думаєш, що жертва Олег, а не Зоя? — легко обурилася Оксана.

Реакція була нормальна: діяла жіноча корпоративність.

— Хай буде так. То ти знаєш?

— Знаю! — просто сказала Оксана. — Зоя мені розказувала.

Я здивувався. Невже Зоя їй оповідала про все так відверто, як мені Олег?

— Коли б не хотіла, не була б жертвою, — сказав я. Оксана мовчала, як непорушне божество.

— Мене одне цікавить у цій історії, — спитав я. — Навіщо їй це? Вона що, аж настільки зіпсута?

— Ну, знаєш! — сказала Оксана. — Ви, хлопці, коли йдеться про дівчат, нічого не розумієте.

— Отож хочу зрозуміти! — сказав я. Оксана мовчала.

— Не хочеш, щоб розумів.

— А нащо це тобі? — вона зробила наголос на «тобі».

— Бо дивно.

— Ну, коли хочеш знати: вона зовсім не зіпсута.

— Як же це пояснити?

— А як собі хочеш, — сказала сакраментальне і знову замовкла.

— Виправдовуєш Зою? — спитав обережно я.

— Нема чого виправдовувати, — сказала Оксана і раптом додала. — Ти що, теж на неї око поклав?

— Коли б поклав, давно був би з нею, — відверто мовив я. — Вона ж не така недоступна, як ти.

Оксана зирнула на мене, в її очах я побачив спалах.

— Не хочеш про те говорити?

Оксана мовчала.

— Чому не хочеш про те говорити?

— Бо ви, чоловіки, нічого не розумієте, — сказала безапеляційно Оксана.

— А ти мене до неї не ревнуєш?

— Я на тебе прав не маю, — мовила тихо Оксана. — Ти мені нічого ще не сказав.

Мені знову захотілося чортихнутися, але я, звісно, стримався.

Оце й уся наша розмова. Інформації із неї я виніс «нуль» — і готовий був згодитися, що ми, чоловіки, і справді нічого не розуміємо в жіночій психології, коли б не було це все так елементарно. .

До речі, того вечора Оксана була ще стриманіша, ніж завжди. Коли я її цілував, вона опиралась, і навіть спробу торкнутися грудей, що вже було мною завойоване, а нею прийняте, відсікла, різко відкинувши мою руку. Я не нарікав: та наша розмова, очевидно, її насторожила. Я розумів, що Оксана в такий дивний спосіб воює за мене, можливо, супроти горбунки Зої, — хотіла їй протиставитися, а, отже, завоювати мене. Коли так, дівчата щось розуміють у чоловічій психології, а щось ні. Принаймні я не сумнівався, що Оксана ревнувала, але така вже була її горда природа, і тут я перед нею схилявся. Але водночас, мені її ставало жаль, бо в такий спосіб особі жіночої статі оборонити свого облюбленця від зазіхань сильнішої конкурентки навряд чи вдасться. Я був розчарований і розмовою з Оксаною, і її неприступністю, через що в душі моїй поселився холодок. Однак, не треба лукавити: я добре знав — варто мені сказати дівчині ті кілька ритуальних слів, на які вона настійливо чекає, або ж виявити більше енергії, і вона поступиться, але в цій ситуації я сам того не хотів зі спонук для мене не до кінця збагнених. Це мушу зазначити, бо об'єктивно виходило, що Оксана не ставала перепинним бар'єром між мною та горбункою Зоєю.

Не зайве сказати: Олегові страхи, що Зоя його скрутить, були даремні, я мав рацію, заспокоюючи приятеля, — ні до Юрка, ні до Геннадія, тим паче до Олега, вона претензій не мала і навіть не намагалася продовжити з ними стосунки — це було очевидно: охолодження наставало відразу надвабіч і дорешти, отже, в

плани горбунки завойовувати того чи іншого хлопця собі в чоловіки чи майбутнього платія аліментів, напевно, не входило. Здається, саме цей момент і був найслабшим місцем у моїй обороні супроти Зої, бо вадою мого характеру було, як відзначалося, те, що я просто не міг пройти повз податливих дівчат, а позаяк їх не бракувало, то міг без особливих гризот розігравати з Оксаною «ліниву», тобто благопристойну любов. Можливо, філістери мене осудять як людину цинічну, але те, що я міг покористуватися особою протилежної статі без моральних затрат та неприємних наслідків, завжди викрешувало в мені «солом'яну любов», яка спалахувала, яскраво горіла і майже безслідно й безпопельно зникала — нагоди до такої любові я просто не міг пропустити, а оскільки мої партнерки на таке йшли, то які ж можуть бути проблеми?..

Олег не потрапив до в'язниці, як інші наші приятелі, але з ним трапилося щось інше. Чи було воно результатом містичної помсти горбунки Зої, чи його призначенням, — не відаю. Річ у тім, що Олег після отого дивовижного з'єднання із Зоєю цілковито втратив інтерес до жіночої статі. При ньому, правда, залишилася Лена, яка швидко й енергійно одружилася його на собі: він же одразу ж по одруженні почав нагально грубшати, і це відбувалося просто на очах: Лена ж, навпаки, залишилася худенькою, швидкою, турботливою, вона коло нього стрибала, як мала пташка біля зозуленяти в своєму гнізді, а Олег тільки й мав клопоту, що розтуляти рота, аби йому туди вклали щось смачненьке. Неробою, правда, він не був: закінчивши дорожній технікум, сидів у якійсь конторі, уранці, завжди в один і той же самий час виходив за хвіртку, зупинявся, гомерично позіхав, при цьому його рот розширювався на півобличчя, не зовсім естетично клацав зубами, стуляючи пащеку, тоді сонно озирає заплелими товщем очками білий світ, підіймає руку до потилиці, чухмарив її, зігхав, здвигував тілом і рушав, дибаючи ошинкованими ногами, взутими в якусь дивну, майже чотирикутну взувачку, — ніби це була імітація ратиць у чорта, що вирішив покинути чортівське ремесло, аби зажити спокійним людським життям.

Було би банально назвати його «кабаном», — так його і без мене називали в'їдливі хлопчаки з нашої вулиці. Увечері повертався, пересуваючи здерев'янілі чи дерев'яніючі ноги, і його

очі сиво палали від втоми. Влітку він доходив тільки до садового столика, біля якого вже стояла розкладачка, і плюхався на лавку — саме в цю мить із дверей випорхувала пташкою із тацею в руках його жіночка Лена, підлітала до нього, обіцяючи, а він щось у відповідь помуркував чи кавкав, залежно від настрою на суший день. Лена розставляла перед ним миски, тарілки й тарілочки, склянки, чайник, каструлі й каструльки, сковороду, в якій щось шкварилося й шипіло, часом видно було, що те «щось» мало задерті зарум'янені стегенця, він простягав до них пухку, в складках, руку, хапав міцно, витягав те, що колись було куркою, качкою чи гускою, розламував тушку і вгризався вічно молодими зубами, щедро запиваючи все те пивом. Отож він сидів за столом, самотній, як поганський божище, і довго, ретельно жував і чвакав, очка його в сальних мішках ставали при цьому круглі й блискучі, але той блиск поступово пригасав, а Лена, налітавши і нащетавши біля нього, присідала скраєчку на лавку навпроти чоловіка і дивилась на нього з неймовірною любов'ю та ніжністю, а може, вправно це імітуючи, і продовжувала щебетати, щось йому розказуючи, але він при цьому ніколи в розмову не вступав, адже був поважно зайнятий, і не до того йому було. І тільки по тому, як витирав рушником руки й уста і видавав із себе глибоке зітхання чи видихання, а рука його простягалася до великого дзбана з компотом, чаєм, настоєм, кавою з молоком або ж із какао, Лена підстрибувала, летіла швидесенько в дім, витягувала подушку, підстилку й ковдру і розстеляла все те охайненько, вигладжуючи ручками зморшки; Олег же вставав, здійснюючись як гора чи барило, затулював на штанях розпущеного на час їжі пасака і дибав у дощату споруду в кінці садиби, де надовго пропадав; за цей час Лена встигала прибрати зі столу, пурхаючи із хати й до хати, а коли все упорювала, то знову тихесенько присідала край лавиці й чекала, поки з рипом не розчахнуться дощаті двері і з них витиснуться Олег, і піде, дибаючи, до розкладачки, щоб повільно на неї (аби, Боже борони, не зламати) влягтися, простягшись на весь зріст. Лена при цьому прискакувала до нього, турботливо обтикувала ковдрою, обіцяючи чоловіка, а він знову зітхав чи видихав із себе повітря і поринав у солоди нірванні хвилі, видаючи голосне, могутнє хропіння, від якого злякано розліталися із садка залетілі сюди пернаті; нажахано тікав, задерши

трубою хвоста, кіт, а великий, тлустий, як і господар, пес сонно виходив із буди, ішов, трусячи товщем, до розкладачки, підходив сміливо до господаря, лизав його в розхилені вуста і поважно лягав побіч на траві, звівши голову, адже це був його обов'язок — стерегти господаря, за що його тримали й годували, і пес це розумів — оберігав сон свого пана, а які в того були сни — хто і зна; напевно можна сказати, що не еротичні, бо й дітей у нього з Леною чомусь не було, а може, він після того, як горбунка Зоя потягала його, прищепивши ніжне місце, по куцах, він уже й зачати не міг, а може, через це він і розтовстів, як це буває (так принаймні пишуть у книжках) у євнухів. Отже, в Олеговому садочку якийсь час вившалася гора, схожа на малюнок у «Маленькому принці» Антуана де Сент-Екзюпері, на якому удав проковтнув слона, й удавом для Олега у ту мить був його сон, а він, можливо, відчувався слонем, що входить у джунглі того, чого нема. І так тривало доти, доки не випурхувала з хати тоненька, перев'язана хвартушком постать Лени, вона підлітала до слона, якого проковтнув удав сну, і тицькала гострим пальчиком в Олегову щоку.

— Вставай, Олег. Січас будіт по тілівізору фільм.

І Олег миттю прокидався. Сідав на розкладачці з готовністю богатиря із казки Марка Вовчка «Полонянка» і позіхав, рикаючи, ніби лев, а маленька жіночка-пташка біля нього радісно дзвонила сміхом.

— Ух, какой ти смішной, Олег!

— Почему это я смішной? — трохи ображено питався слон-Олег.

— Потому шо любімый! — ніжно улещувала його жіночка-пташка і обвивала його величезну голову рученятками, але обхопити тієї голови не могла.

— Дай губкі! — казала Лена, а коли він наставляв свої тлусті, як сосиски, вуста, вона цьомкала його, ніби дзьобиком дзьобала, а тоді подавала руку, аби допомогти йому з розкладачки встати.

І це був момент дивовижний. Лена в'їдалася піжками в землю, ставала навкосину і без зусиль гору-Олега з розкладачки піднімала. Він ставав на ноги, вона ж біля нього — як горобець біля дуба.

— Що там за фільм? — питав мирно Олег.

— Наверно, ірунда какая-то, — цвіркала Лена. — Как усігда!

«Московський гедзь» у цій парі сидів міцно й надійно, тут ані Олег, ані Лена не змінилися.

Не хочу, щоб склалося враження, ніби описую Олега та його дружину злостиво чи іронічно, — навпаки, я повен до них співчуття, хоч вони увіч в цьому житті та світі щасливі. Чи ж бо співчуття щасливим не є заздрістю? Не знаю, вочевидь, але не можу позбутися цілком безглуздої думки, що це їхнє щастя — результат містичної помсти горбунки Зої. Чи ж можна покарати людину щастям? Очевидно, інакше не виникав би в моїй душі жаль до них. Справжній щасливець, очевидно, не буває смішним. Адже смішний — це невідповідний до норм життя при кволості своїй, не силі. Смішний — це недоладний, отже, смішний щасливець — жалюгідний. А може, треба писати разом — жалюгідний? Не знаю. Не суди і суджений не будеш, — хоч судженими бути приречені всі: й ті, хто судять, і ті, хто не судять, адже буває гріх у безгрішності і безгрішність у гріху. Коли так, то буває щастя в нещасті й навпаки. Зрештою, ми жаліємо людей чи зневажаємо їх через гординю свою, а гординя буває сестрою милосердя, ним гординю свою спокутуємо. Отже, хай люди живуть як їм хочеться. «Не сунь носа не в своє корито, — сказав давній мудрець (хто саме?), — а вдовольняйся своїм, навіть коли твоє не таке повне, як сусідське». А ще я десь читав: «Посмійтеся спершу з себе, а тоді з інших». Але й обгородивши себе тином таких цитат чи софізмів, я чомусь не можу цю щасливу пару не жаліти. Та Бог із ними!

10

Усе, що сталося з моїми друзями після їхніх узаємин із горбункою Зоєю, не могло мені послужити морально-научаючим уроком із простої причини, і я вже не раз про те казав: всі метаморфози та нещастя (з Юрком та Геннадієм) сталися задовго після мого гріхопадіння, але мені було досить їхніх розповідей, щоби змобілізувати власну відпорну силу і порвати жилку від гачка до вудки горбунки, — гачка, що його я, як усі проковтнув. Той гачок ще поболить, вважав я, але людині вольовій (а я себе таким бачив), не важко позбутися і його — в такій спосіб я ніби втішався зі слабкості своїх приятелів; повеличатися ж власною силою та витримкою для півнячої чоловічої природи — це сатисфакція. Був би я дурний, щоб і собі полетіти на той вогонь, у те пекло, що проковтнуло моїх компаньйонів, і

там згоріти. Обміркувавши добре ситуацію, я вирішив, що в оповідженій історії є щось і смішне, отож варто мені ставитися до чарівництва горбунки Зої та її настирливості (спокусити нас і використати для якогось потаємного плану) іронічно. Єдине, в чому я мав себе переконати, що доступність Зоїна — це як кинутий отруений шматок для птаха чи пса. Логіку мав елементарну: нечиста сила, містика й усіляка чортівня існує лише для тих людей, котрі в неї вірять, отже, віра є стимулятором, котрий усі ці речі для людей проявляє й оживляє. Віра ж ніколи не керується засновками логічними, скоріше навпаки, вона істинним називає не розумне й логічне, а чуття, почуття і бажання бачити річ так чи інакше, — отже їх наділяє функцією розуму. Відтак нереальне стає сущим, і можна твердити, що воно в житті справді є. Це значить, що нереальне є породженням нашого таки чуття — не розуму, тому ми й потрапляємо у владу собою ж створеного. Нечиста сила, містика і всіляка чортівня, гадав я, існують суб'єктивно, а не об'єктивно, можна гадати, що вони створені Богом для нашого спитування. Єдине, що об'єктивно існує, поза нами, чуттям нашим, розумом, уявою — це Бог, котрий такий же неосяжний, безмежний і непізнаний, як безконечність. А може, безконечність Богом і є. Його можемо тільки пізнавати, але не пізнати.

Я вирішив, маючи в собі задатки слідчого, ставитися до горбунки Зої як лікар до пацієнта, чи, точніше, як учений-дослідник до кролика чи пацюка. Тобто — кожен її рух і дію аналізувати й контролювати розумом, самому залишаючися холодним. Коли ж мені доведеться із Зоєю (слабке моє місце) таки піти на фізичне зближення, то чинити лише так, як чинив раніше із легкодоступними дівчатами, причому тут бажано обійтися і без «солом'яного кохання», адже входити у стосунок із жінкою сильної містичної енергії (а те, що Зоя нею володіє, не сумнівався) завжди небезпечно і результати такого з'єднання важно передбачити.

Ось яку броню вдягнув я на себе, рушаючи на цю прю. Мені можна не уникати дівчини, зате іронії не маю позбуватися ніколи — це мій меч. Я вже кілька разів (на пляжі, біля вікна Білого дому) витримував силу містичного наслання (назвемо його чаруванням) горбунки Зої і, хоч це було нелегко, але його витримував. Отже, мені треба, думав я, не ковтати наживки на

закинутому її вудкою гачку, а чинити так, як робить обережна й хитра риба: обкусувати приманку зусібіч, не забуваючи про її смертоносність чи лихоносність і хіба імітувати акт заковтування. Така риба наживку поїдає, але ніколи на гачка не настромиться. Відтак інтерес мій до горбунки Зої мав бути не більший від інтересу до гри. Не до дійства, а — гри, — адже гра ніколи не є серйозною, бо вона імітує серйозність. Я мав ще ту перевагу, що об'єкт мого інтересу мною був певною мірою вивчений, а ж для нього — земля незвідана. Але чи це так? Не треба забувати, що Зоя дружила з Оксаною, яка могла чимало їй про мене розказати.

Перш ніж надійшла ота пам'ятна ніч, яку хочу описати докладно, мені довелося з горбункою Зоею кілька разів здибатися. Впало у вічі, що Зоя таки вийшла на лови (у мені навіть звучала пісенька із п'єси Фредра «Дами й гусари»: «Ми йдемо на лови, на лови» — я її тоді частенько поспівував, щоб зберегти в собі іронічний настрій, а п'єсу цю я бачив у виконанні львівських акторів театру імені Заньковецької, які тоді гастролювали в Житомирі), — бо кілька разів продефілювала повз мої вікна зовсім так само, як тоді, коли втискувалась у нашу компанію і робила розвідувальні обходи.

«Що ж, — думав я, дивлячись на неї з глибини кімнати, — засоби вивірені та стереотипні. Що далі?»

Далі ми перестрілися на вулиці, і вона знову попрохала в мене книжку Амброза Бірса. Я книжку почитати дав, бо мені раптом стала цікава її реакція на літературу з містичним началом. З другого боку, відмітив, що й узяти книжку, прочитати, повернути її, обговорити — чудовий легальний спосіб ловів. «Ми йдемо на лови, на лови!» — іронічно наспівував я, чекаючи, поки книжка буде прочитана. Врешті книжка була прочитана, а щоб повернути її мені, Зоя прийшла до мене додому. Я жажнувся! Бракувало ще, аби це помітила моя мати з її строгими педагогічними принципами: боротися з двома жінками жодному чоловікові не під силу. На щастя, мати пішла на закупа в місто, і, поки Зоя в мене сиділа, висловлюючи захват од книжки, мати десь щасливо стояла в чергах і горбунки в мене не застала: лишалася, правда, небезпека, що цей прихід засікли всеоглядні сусіди, тож матері моїй про те ще донесуть. Гріх то, звісно, невеликий — зустрітися з сусідкою, але ж із якою? Під час

гостювання магічного погляду Зоя не запалювала, але поведилася, як проста, розумна й цікава дівчина з оригінальним мисленням, трохи, звісна річ, наївним, я би сказав, первісним. Але книжок вона прочитала багато, правда, хаотично і безсистемно, — що трапиться під руки, як бувало в дівчат із зачатками духовності, але без доброї освіти та культури. Говорила Зоя зі мною, як завжди, досить чистою літературною мовою, але з елементами просторіччя. Очевидно, я дивився на неї справді як дослідник на кролика, а це значить іронічно, правда, до певної міри, щоб вона цього не відчула, але вона, здається, те відчувала і, очевидно, тим турбувалася. Жодних ознак чарування цього разу таки не було, цікаво, що Зоя намагалася сподобатися мені натурально, через що обличчя її було по-особливому осяяне, і я весь час зупиняв на ньому погляд: байдуже пройти повз красу ніколи не міг. Але досить було перевести очі на її спотворену сшину, власне на плечі (бо сиділа проти мене простоглядно), як той чар охолоджувався і зникав. Я не бажав удаватись у просторі балачки, боявся-бо, що надійде мати, тому сам говорив мало, хоч язик у мене свербів, — вона, як і Оксана, вміла спонукати до розмови, при тому цілком ненав'язливо, я подумав, що Оксанин урок вивчила добре. Зрештою, настала пауза, після якої гості йдуть: Зоя попросила в мене ще якусь книжку, подібну до Бірсової. Я дав їй Едгара По, тим самим прирікши себе на ще одне її відвідування, яке вже може відбутись у присутності матері, тоді гвалту мені не уникнути, — мати не терпіла, коли я приводив друзів додому, навіть хлонців, не кажучи вже про дівчат — ця риса в неї була фатальна. Тому я вирішив випередити події і сам підійшов до Зої, коли вона стриміла у вікні, — цікаво було мені й інше: чи не випробовуватиме й тепер свого магнетичного погляду з усіма наслідками. Але, очевидно, досвід від перечитання «Людини і змії» Амброса Бірса її чомусь навчив: не бажала уподібнюватися до змії і тим мене відлякувати.

Зоя книжку вже прочитала, заявила, що Едгар По не такий цікавий, як Амброс Бірс, бо пише трохи каламутно, а може, він трохи божевільний, але все одно задоволення мала велике, і так далі і тому подібне. Книжку вона винесла, попросивши щось іще. Але більше подібної літератури я не мав, про що прямо заявив.

— Нічого, — сказала Зоя, мило всміхаючись. — Дай, що вважаєш цікавим і добрим.

Отже, вона щодо мене тактику змінила, тобто намагалася сподобатися без своїх чортівських штучок, і я почудувався її проникливості.

Але чарівництва щодо мене не покинула, бо відтоді, як почали ми отак здибуватися, я став відчувати, що мене посідає неояснимий неспокій, цілком, скажу, ірраціональний. Одне те, що мені було приємно з Зоєю контактувати (вона на цілу голову була вища навіть від найрозвиненішої із-між наших дівчат Оксани), ба більше, нестримно до того вабило, не зважаючи на броню, якою себе оточив. Наприклад, хотілося пройти повз її вікно, хотілося, щоб проходила повз мої вікна вона, хотілося за нею стежити, хотілося порозмовляти, бо не мав я тепер після відчуження Юрка собі достойного співбесідника, язик же у мене завше висів вільно. Не бажав я підійматися у місто і відвідувати друзів інститутських, чи ходити з ними в місця публічних розваг — на танцюльки чи на пляж, шукаючи собі тимчасових задовольень. А найдивніше, не хотілося відшукувати легкодоступних дівчат і запалюватися улюбленим моїм «солом'яним коханням». І цей період у мене затягся, тобто я був ніби прив'язаний до дому, вулиці, може, й Оксани — єдиного мого рятунку від навадження, але найбільше-таки до горбунки Зої, бо хотів я того чи ні, вона починала мене цікавити не лише як піддослідний кролик, а по-справжньому хвилювала мою плоть — кожен знає, що там, де хвилюється плоть, розум не помічник. Але мій розум поки що поразки не терпів, і броня моя — іронія моя, слідство моє залишалися при мені, однак я став ніби розділений на дві іпостасі, які вступали між собою у видиму боротьбу, і не міг не розуміти, що боротьба цих іпостасей і є моїм змаганням із горбункою Зоєю. Я навіть жартував сам із собою, що Зоя — це голос плоти моєї, а я — голос розуму мого, отже, моє самолюбство не має допускати, щоб перемогла вона, себто — плоть.

Інколи я заставляв її в Оксани, і ми мило теревенили, як і тоді, коли компанія була багатолюдніша, отож і компанія ніби залишилася, але тільки трикутник із неї: дві дівчини й один хлопець. Однак, на пляж чи на прогуляння я виходив тільки з Оксаною, в цьому випадку горбунка Зоя була відторгнена.

— Знаєш, — сказала якось Оксана, коли ми блукали по скальних стежках, — по-моєму, Зоя в тебе закохана.

— Любити не заборониш, — байдуже сказав я. — Принаймні я в неї не закоханий.

— Думаєш? — спитала Оксана своїм невиносним тоном.

— Переконалий, — мовив я.

— А ти можеш бути в когось закоханий? — із серцем спитала вона.

— Ну, тимчасово так, — відповів я з усмішкою. — Я здатний тільки до «солом'яного» і до «лінивого» кохання.

— Що значить «лінивого»? — спитала вона — очевидно, що таке «солом'яне» кохання, знала.

— Ну, це як у нас з тобою, — признався щиро я.

— А на «солом'яне» до мене не здатний?

— Ти мене до цього не спонукаєш...

Оксана надулася. Я не зовсім збагнув, чим її образив, адже говорив те жартівливо, відтак ніби й жартував — здається, це була та сама пісня: коли я не хочу проголошувати перед нею ритуальних слів, що розчинять переді мною дванадцять її дверей, отже, я до кохання не здатний, або ж хочу зірвати ягідку, а кісточку не посадити в землю, щоб виросла ягідка нова, а випльовую її в сміття. Справді, тяжко буває з такими славними дівчатами, як Оксана. І то тому, що рація за нею, а не за таким гонивітром як я.

Здається, горбунка Зоя розуміла чудово, що перед нею супротивник не такий простий, як попередні: Юрка вона зламала як тендітну квітку, вдихнула скільки хотіла запаху тієї квітки, недбало кинула під ноги і наступила підбором; Геннадія — як лозину, нервово поламавши її на цурпалки, а тоді знову-таки викинувши; Олега — як гілку дерева, яку теж поламала і підпалила; я ж був, хоч це, може, й нескромно звучить, ніби дерево, яке без допоміжних засобів, тобто без сокири і пилки, не звалити. Отож сокирою та пилкою стало в неї поступове чарування, бо й пилка, й сокира стинають дерево поступово, не за раз. Ось чому, гадав я, наші стосунки розтяглися й набрали зовсім інших форм, ніж стосунки її з моїми приятелями.

Інколи після зустрічі зі смиренною, доброю, розумною, навіть лагідною Зоєю, я бурмотів під ніс: «Вовк одягає овечу шкуру». Зрештою, негацію до неї мусив у собі розпалювати задля самооборони, бо моє фізичне єство протестувало супроти такої негації — воно Зої прагло: очі мої хотіли її бачити, вуха слухати, пальці

відчувати, вуста сприймати, а вуди взяти. Саме тоді вперше я почав думати, що любов між особами різної статі — це не мир, а війна, взаємне завоювання і побороювання, саме тому на цьому полі відбувається стільки трагедій, драм або й трагікомедій: інколи таке змагання ведеться не на життя, а на смерть, отож і Смерть тут має часом немало поживу; іронія долі в тому, що це війна за з'єднання — не роз'єднання — в одній іпостасі і двох взаємозаперечних іпостасей, і така війна в деяких людей стає смислом їхнього існування, тобто вони на цьому полі ніби воїни-професіонали. Я ж хотів, щоби велася не війна, а гра, — ось чому вважав, що позиція моя, хоч і не зовсім високоморальна, як на святенницькі очі, але принаймні шляхетна. Але війна, навіть найбільш кроволийна — також гра, отож, здається, моя гра почала в неї війну, переростати недаремно вдягався я у броню.

Горбунка Зоя знову почала приходити в мої сни, які стали розколошкані, уривисті і більше змучували мене, ніж оновлювали та підсилювали. Здається, це також був компонент війни. Юрко мені якось розказував, що кагебісти, аби зламати людину, не дають їй спати, ведуть допити вночі й цим найбільше свою жертву виснажують. Зоя, очевидно, цей метод узяла, кажучи канцелярською мовою, «на озброєння». Сни мої стали сумішшю жахів та еротичних сцен. Наприклад, мені привиділося якось, що Зоя розрубує мене сокирою на кавалки. Я лежав, як герой пригодницьких творів, обплутаний вірьовкою, мов лялечка, а вона підходила до мене з кривавою сокирою, схожою на алебарду, і її прегарне обличчя починало видовжуватися, зміщатися, як відбите у хвилястому чи кривому дзеркалі: лоб ставав непропорційно великий, як і висунута щелепа із кінськими зубами, очі вилазили з орбіт, а часом із них випадали, звисаючи на ниточках, а потім ті ниточки знову втягували очі в очниці.

— Коли не полюбиш мене, розітну! — сказала вона і втягла одне звішене на нитці око.

Хотів щось відказати, але язик був німий. Стирчав у роті колодкою, ніби кляп, а може, в мене в роті і справді стримів кляп, як у героїв пригодницьких творів, і тільки очима я міг щось казати.

Тоді Зоя підняла наді мною алебарду і з маху опустила на мою ногу. І нога відлетіла від мого тіла, мов поліно. Але кров не полилася, тільки вода. Тоді Зоя поставила мою ногу на колодку-пенька для рубання і розколола її надвоє.

— То що? — повернулася до мене. — Продовжувати?

— Продовжуй! — хотів сказати я, але в мене вийшло: — Мм! Мм!

Вона вульгарно сплюнула на руки, як дровосіка, і знову знесла алебарду. Вода витікала з мого стегна, де відрубано ногу, як із ринви: клекітлива, бурлива і каламутна.

— Гух! — друга нога відскочила від стегна, і звідтіля потік струмок. Але я не відчував ні болю, ні урази, тільки свербїж. Сокира розрубала не тільки мої ноги, але й мотуз, яким був сплутаний, я з полегшенням відчув, що він опав із тіла, і я зміг сісти, обіпершись об стїну, складену з трухлявих колод. Вийняв із кишені сигарету й закурив. Зі стегон, наче з двох ринв, із клекотом виливалася вода, я ж спокійнісінько попивав дим, іронічно дивлячись, як горбунка Зоя (обличчя й досі мала криводзеркальне), мостила мою ногу на колодку-пенька.

— Мадам, — сказав я, пускаючи сине колечко диму. — Чи не вважаєте: нелогічно виходить. Ви мене нищите в ім'я своєї любові, то до чого, прошу мені сказати, та любов?

— До того, що мусиш мене полюбити! — сказала горбунка Зоя, вкрадливо до мене наближаючись і несучи наготові алебарду. Вода, що лилася з моїх стегон-ринв, викочувалася на заросле сухою травою подвір'я й оточувала пенька-колодку, де рубалися дрова, а цього разу мої ноги, — уламки їхні стирчали з води цурпалками.

— Але це безглуздо, мадам, «мусиш мене полюбити», — сказав я, обпертий об стїну із гнилих колод. — Хїба змушена любов — любов?

— А мені байдуже, — сказала горбунка Зоя, зводячи над головою алебарду. — Зараз тобі буде капець!..

Я прокинувся у холодному поту...

Але такий бузувірський сон привидівся мені лишень раз, очевидно, для острашки: нормальний елемент при чаруванні. Інші сни були мирніші, спокійніші, здебільшого еротичного і не завжди пристойного характеру, із надмірностями, про які розповідають тільки в брутальних чоловічих товариствах: чи й це був елемент чарування, не знаю, — очевидно, що так. Я навіть почав записувати ці сцени із чисто наукового інтересу (відомо, що сни мають здатність забуватися), щоб збагнути, чи є система в тому чарівницькому сеансі. І помітив, що такі є: то масована атака на моє тіло, але не на розум, бо навіть уві сні, як

в описаному вище, я збагнув тверезість мислення. Але тіло моє не було моїм союзником, воно попри все завойовувалося, кволішало, слабшало і виявляло капітулянтські настрої. Через це я чудово тепер розумів, чому такий виснажений і схудлий був Олег у той час, коли подібні атаки велися проти нього, та й чому став опісля ненажерою, хотів поповнити своє виснаження і так і не зупинився. Я теж ходив невиспаний, млявий, а водночас запалений любовною тугою, яка іноді доводила мене до того, що аж вити хотілося.

(Записів еротичних снів оповідач цієї історії мені не дав, хоч дозволив прочитати, я їх не подаю в переказі, щоб охоронити цноту читача — їх міг би подати без моральних засторог хіба Юрій Андрухович чи його епігони; я ж такі засторogi маю, отож хай читач, схильний до статевих надмірностей, мені вибачає, — на письмі ці записи звучать бридашно; опісля оповідач ці записи спалив, щоб вони не потрапили на очі його дітям, які мають звичку нищпорити, де тільки можна, та й не хотів, щоб вони потрапили на очі Оксані, бо та теж любила зазірнути куди не треба; Оксана, вийшовши заміж за оповідача цієї історії, почала виявляти певну нетерпимість до свого чоловіка, і він міг побоюватися, що після прочитання записів тих снів вдарили б грім та блискавка, і то не ліпше, як розрубання його тіла на частини. До речі, в житейській практиці такі вандалські акти жінки справді здійснюють і не раз, і не уві сні, тож оповідач мав підстави остерігатися. — Примітка автора.)

Система чарівницьких заходів горбунки Зої була в тому, що все, що відбувалося у снах та в дійсності, різко між собою дисонувало: в дійсності все було чудово, симпатично, привабливо, а в снах бридашно і жахно; отже, як у видимій іностані горбунки Зої помічалася диспропорція і з'єднаність красивого й потворного, так і чуттєвий образ її творився на тій-таки основі; тобто на дисонансі.

Які ж висновки зробив я з усього того, підсумувавши свій досвід, і, як кажуть науковці, «зібраний матеріал»?

Перше: любов між мною і горбункою Зоею, — а що це була таки любов, не будемо лукавити і блазенно ховати обличчя в подушку, — була найзапеклішою поміж нас війною.

Друге: та війна велася — як любили зображати в середньовічні часи, особливо в пізньосередньовіччі, — в мені як змагання душі та тіла, тобто розуму і похотіння гріха.

Третє: посудом для діяльності розуму був день, а для діяльності похотіння гріха — ніч.

Четверте: горбунка Зоя стала втіленням цих двох різноякостей, не тільки у своєму фізичному образі, але і в духовному, отже, вона — ніби оживлений символ, образ духовної брані.

Вже зазначалося, що я в цій війні не переміг, і нічого дивного в цьому нема: поки топчемо грішну землю, інакше й бути не може.

«Голова наша в повітрі, тобто в небі, — сказав якийсь мудрець, — а ноги в землі, тобто в поросі, що є прах».

11

То був перший акт моєї трагедії, чи трагікомедії, чи драми — хай читачі визначають це самі, хто як знає і вміє.

Тепер другий акт, — адже відомо, що сучасні п'єси дводійні. Перший акт я називаю «День», а другий — «Ніч», хоч про ночі йшлося і в дії першій. Та ніч була засновком, вводом у дію другу, отже, структурно все виглядає нормально...

І прийшла та ніч, ніч сповнення гріха, отже — ніч гріха, темна, безмісячна, беззоряна, ніч без неба, я б сказав, бо замість неба залишилася тільки пітьма, ніч, коли я не міг заснути і коли на нашій вулиці погасли ліхтарі, можливо, через несправність, а можливо, через пізній час, а можливо, через чарування горбуни Зої, коли навіть стежки й дороги не світлили, ані стіни хат, бо покрилися умброю, коли трава ставала залізною, а ріка налита по вінця не водою, а розтопленою смолою: коли моє тіло посіла така дика, нестримна і незбагненна туга, що я метався, як нічний чорний метелик, по кімнаті, безсило б'ючись об залізні стіни. Мені здавалося, що посаджений я у величезного казана, герметичне закупореного, як бубон, а під ним якась сатанинська сила розпалювала вогонь, а може, я опинивсь у мідному волі, в якому було спалено Северина Наливайка, отож стіни того казана чи вола почали розпикатися і розпалювати повітря, що в ньому було, — ставало неймовірно душно. Я дихав, як викинута на берег риба: добре знав, бо мозок мій і розум не розпалися, мов картковий дим (карти ще тудилися до купи), що не повинен зараз виходити з дому, інакше свою гру програю, бо там мене чатує ніч ув образі горбуни Зої, і та ніч мене безповоротно пожере. Я збагнув, чому Олег, оповідаючи про своє гріхопадіння, говорив, що вона, горбунка

Зоя, чигала його повсюди, куди б і коли б він не пішов, отже, як тільки відірвався від людей, вийшовши у безлюдне поле, як відразу ж із нею передибався. Я відчував те ж таки. Тобто виходило, ніби вона розлилась у цю безпредметну і безформну пільму, і кожен кубічний сантиметр її напоєний горбунчиним єством, отже, й присутністю, і це розлите єство і є тим, що чатує на свою жертву, воно миттю матеріалізується чи антропоморфується у горбунку Зою, стікаючись із шаленою, не пізною розумом швидкістю тоді, коли з'являються для того умови, суть яких у тому, що жертва стає беззахистна. Все це я знав і розумів, хоч прискіпливий читач може сказати: так розгулялася моя гра уяви. Можливо, й так, а розгулялася вона тому, що були до того реальні побудники. Я твердо знав і розумів, що мені не можна виходити з цього казана чи вола, під яким невидима сила давно розпалила вогонь і стіни якого вже стали тьмяно-червоні, бо тільки тут мій захисток. Можу тут згоріти і спопеліти як спопелів у мідному волі Наливайко, але слава його та ідея, кажучи патетично, вийшли звідти неушкоджені, отже, тілом він згорів, а не розумом і не духом. Моя ж біда була в тому, що ніякої ідеї в собі я не носив, принаймні пожиткової для інших, а дух мій розтрачувався на дурниці, яйця виїденого не варті. Свій час і розум я присвятив грі, а не поважній справі, а гра — це не тільки образ вічності, але й порожнечі, бо є порожнюванням. Отже, дух та ідея тут мене не врятовують, бо їх нема. Саме тому я мусив із хати вийти, і я вийшов, власне, викинула мене, як сміття, шалена моя і нестримна любовна туга, тобто єдина вартість моя — тіло, що є похотінням гріха, його я і рятував, але союзником розуму, як говорилося, воно не було, бо не може ним бути.

Здавалося, як тільки вийду (а виходив я, мов злодій, через вікно, щоб не потурбувати матері, яка чутливо спала), відразу ж зустрінуся з горбункою Зоєю — хай веде мене, куди заманеться. Але цього не сталося. Вулиця була темна, порожня і нежива. Ніде не світилося, хоч у місті завжди в когось світиться, незалежно від пори ночі. Я трохи постояв, із одного боку, розчарований, а з другого, потішений, бо так само, як приємно усвідомлювати, що лихий сон — тільки сон, а не дійсність, так само приємно переконатися, що моя (як перед тим Олегова) переконаність, ніби горбунка Зоя чатує мене на кожному кроці, була лишень манією.

Рушив сторожко дорогою, озираючись; тут на вулиці, не було так душно, як у хаті, але так само парко. Ноги повели у бік Білого дому, і цей єдиний двоповерховик, який здаля відсвічував ясними стінами, був сьогодні ніби чорна брила, чи, точніше, — чорна діра, і мене тягло в ту діру, наче вона була почварою-помпою і втягувала в себе повітря, а я був пушинкою чи пером у тому потоці. Не знаю, як це сталося, чи щось із моїми очима, чи було то наслання, в іспування якого раніше ніколи не вірив, але відбувалося саме так, мушу це законстатувати. Я йшов, ледве торкаючись ногами дороги, чи мене вело, чи втягувало, не відаю. І тут змушений був зупинитися, бо якраз навпроти, зовсім близько почувся теплий, навіть задушевний голос горбунки Зої:

— І тобі сьогодні не спиться? Душно так!

— Душно! — сказав я, лізучи в кишеню по сигарету та сірники. Коробочка затарахкотіла.

— Не світи! — сказала Зоя. — Така цікава ніч! Темно, хоч в око стрель!

— Тим більше треба її освітити, — сказав я, уже заспокоюючись, бо перший одур минув, і я знову відчув себе ніби нормально.

— Тоді ти її уб'єш, ніч! — шепнула горбунка Зоя.

— Я цього й хочу! — мовив і запалив сірника. Хотів, щоб той вогник освітив її, але вогник ніби опинивсь у кулі, схожій на мильну бульбашку, і осяяв тільки мене. Я закурив і спрагло випустив дим.

— Сідай коло мене, посидимо, — мирно сказала Зоя. — Люблю такі ночі.

Значить, вона сиділа на лавці біля свого дому. Однак я біля неї не сів.

— Такі тобі принадні? — спитав.

— Та ж звісно, — мовила Зоя. — Ніхто на тебе не дивиться і ти ні на кого. Ніч — то чудово. Вона в одній барві, отже, однозначна, Дивно, Зоя філософствувала. Дівчатам це не властиво. А може, це ще один гачок із її вудки?

— Тоді найщасливіша людина — сліпий, — сказав я.

— А що ти думаєш?.. Ходім, прогуляємося! — мовила.

— Куди?

— Куди поведеш, — сказала. — Мені з тобою приємно. І підкорятися хочеться.

— Ну, це діло таке! — муркнув я.

Ми йшли темною дорогою вулиці, торкаючись плечем плеча.

— Дівчата люблять, щоб їх вели. Тоді ніби захищені.

— Як сліпі од образів і барв світу?

— А чому б і ні? — сказала сокровенно горбунка Зоя. —

Характер у мене не скажу щоб янгольський, часто роблю все наспротив, а тобі хочеться покорятися.

— Чому ж так? — спитав я, не ховаючи іронії.

— Бо не розумію тебе до кінця. Інших розумію, а тебе ні.

— Отже, в мені ніч?

— Мабуть, день. Бо ніч простіша дня. Ніч ховає, а день виставляє.

Очевидно, мала на увазі свою потворність. Але ж була у ній і краса!

— Виставляє незрозуміле в мені? — спитав.

Але Зоя ніби не почула цього запитання.

— Ніч лагідна, — сказала вона.

— Цитуєш Фіцджеральда?

— Кого?

— Є така книжка американського письменника Фіцджералада.

— Даси почитати? — пожвавішав її голос, але відразу ж упав.

— Ні, вже не даси!

Цього разу промовчав я. Отже, вона ніби знає, що має статися між нами, і відає, що то буде кінець наших стосунків, інакше б не казала такої фрази (до речі, слово відьма — від «відати»).

— Ти з усіх ваших хлопців мені найбільше подобаєшся, — сказала Зоя протягло. — Але такий іронічний ти, такий холодний, не знаю, як із тобою поводитися.

— Це я холодний?

— Холодний, — тихо сказала Зоя. — Ніби крижаний, через те і недоступний. І я тебе навіть боюся.

— Боїшся, що вчиню тобі зле?

— Ні, цього не боюся. Але холоду твого боюся. Боюся не вистачить мого тепла розтопити тебе.

— А навіщо мене розтоплювати?

— Щоб ожив, — тихо сказала Зоя.

Мушу відзначити її проникливість. Справді, ішов до неї одурманений по зав'язку, несамовитий, налитий ніччю й тугою, ішов обеззброєний, без меча іронії і без риштунків, але тепер, коли ми мирно так розмовляли, коли в її голосі забринів смуток,

коли ніч дозволила їй говорити признання, тобто одверті речі, броня знову надійно і щільно облягала моє тіло, і я відчував себе дослідником, а її ніби тремтливим кроликом, що в нього дослідник готується ввігнати скальпеля. Саме через це й іронія не зникала з мого голосу, і ті мої навідні запитання й були скальпелем, яким я, здавалося, вправно розрізав її кроликову, піддослідну плоть, щоб побачити, які болячки ховаються під його м'якою шкуркою. Але чи широко горбунка була? Чи не плела навколо мене і в мені павутиння, як трутноносна павучиха? Чи не ховала своєї трути, аж доки павутиння не буде сплетене? Цього не знав, але остерігатися треба було би. З другого боку, від її слів у мене виростала цілком дурна пиха, півняча пиха, яку в собі завжди ненавидів, бо вона, попри все, не давала мені бути аж таким холодним, як бажав. Отож мені і стрелила до голови думка, що Зоя вдає із себе таку тиху, покірливу та смутну, аби дочасно не злякати мене, щоб я заплутався в павутині, чи ж бо переконався б у нешкідливості закинутого нею гачка, або ж, надутий пихою, забув про нього.

— Даремно славословиш ніч, — сказав я ніби й запізнено, — бо ніч лагідна тільки позірно. Ніч у людині збуджує темряву, отож злодії та злочинці вибирають собі ніч. Вночі коїться більше нещасть, як удень, бо темінь на те й тьма, щоб покривати зло. Через що ніч привабна хижакам, чарівникам, відьмам, якщо вони в цьому світі є, — я навмисне ввернув цю фразу. — Принаймні хижаки напевне є.

— Ми такі різні, — сказала тягуче Зоя. — А може, ніч дає прихисток кволому і безприхисному?

— Може, — згодився я — Кволому і безприхисному, а через те і хижачькому, бо хижак шукає кволого і безприхисного.

— Тоді те кволе і безприхисне — я, — кавкнула тихо Зоя, і я аж рота розтулив од здивування: цього і я, і той, хто прочитає ці записки, здається, ніколи б не сказав.

— Тоді я — хижак! — жартуючи клацнув зубами. — І з'їм тебе, як Червону Шапочку.

Кинувся до неї, а вона звинно і легко, як змія чи вуж, прослизнула в темряву і раптом розреготалась, як уміла: пронизливо, рипуче і неприємно. Смішно їй і справді могло бути, адже кволим і неприхисним більше був я, ніж вона, незважаючи на свої бутафорські мечі та риштунки. Від того сміху мене ніби крижаною водою облило.

«А що, коли використати цей момент, — подумалося, — і втекти. Отак шугнути в темряву і пропасти з її очей?»

І тільки з'явилась у мені ця спасенна думка, як побачив неподалік од себе розпалені бляшки Зоїних очей, які засвітились у мій бік, ніби котячі, й цілком мене спаралізували. Відчув, що тіло побиває трем, що я трачу рештки волі, тим більше, що очі ті почали розпалюватися в невеличкі сонця, ніби дві кульові блискавки. Я заворожено стояв і покірно чекав, поки вони до мене наблизяться.

— Повернемось чи підемо далі? — спитав мій дерев'яний язик.

Палючі бляшки погасли, я полегшено втяг повітря. Ми були неподалік річки, тут стало вільготніше, ріка дихала у ніч болотом і запахом риби.

— Як накажеш! — почувся тихий і смутний голос. — Я тобі покірна!

— Гадаєш? — спитав я вже іронічно.

— Так, — відповіла і підійшла до мене впритул, торкаючись грудьми, аж я виразно відчув її набубнявілі сочки. І від тих сочків полилося на мене тепло. Струмливе, нервово, від якого відчув у голові хмільний заворот.

— Ходім на острів, — сказав я, відступаючи, бо сочки вже й припікати мене почали.

— Слухаюсь, володарю! — жартома вигукнула Зоя, і я знову вразився: чи не перебирає вона собі мою зброю, тобто іронію? Це виглядало так, як у розбійника, котрий сплутав жертву по руках і ногах і добивавсь у неї, аби вона наказала себе вбити.

Ми пішли через греблю. Шуміла вода, від обійсть спокійно погавкували пси, а небо залишалося чорне і непрозоре, без зірок та місяця: чорне небо — це зникле небо.

Зоїна рука торкнулася моєї, і знову відчув її тепло. І мимоволі взяв ту руку в свою, і пострумувало по мені тепло, ніжне і якесь справді покірливе — було від того приємно.

Йшли мовчки, ніби дістали перше вичерпання і хотіли послухати своїх тіл, які ставали наче сполучені горнятка: наповнення одного ставало наповненням другого. І це було чудово. З багатьма дівчатами мав я діло, але подібного не відчував ні з ким. А це було блаженство: мир, який настав між воюючими сторонами, чи, точніше, короткочасне перемир'я, яке пожадане обом військам. Але таке перемир'я, як оповідають ті, що побували на справжніх війнах, тривожне й добра не віщує. Його залюбки

використовують, аби передихнути чи запасти в короткочасний сон, але обидва війська знають, що це тиша перед бурею. Адже і перед бурею настає подібна тиша, коли все завмирає в настороженому чеканні. Насторожене чекання — це і є короткотривалий мир.

І от ми опинилися на острові, де були тільки ніч та ми. І та ніч стала така густа, як чорна смоляна вода у річці. Смоляна маса стискувала всі речі та тіла, ніби облягаючи їх, як шоколад начинку. І всі речі непорушно такими залишилися, а ті, що могли рухатися, здобули силу взаємопритягання. Через це пісок біля річки став каменем, а трава позв'язувалася чи позливалася в пучки, через це розкидані по острову пляжниками й рибалками папір та газети розплавилася і ввійшли в землю, як чорнило. Через це я знову відчув біля своїх грудей сочки Зоїних перс, і вони зробилися жерлами опромінення. Отрутними жерлами опромінення стали її очі, а найбільше вогнище запалало посеред її тіла. Ми жагливо, стогнучи, цілувалися, тручись одне об одного, як крига у весняну повінь, тільки не кригою ми були, а розжареною міддю.

— Ти холодний! — шепотіла спрагло Зоя. — Ти мене морозиш!

Мені ж здавалося, що я спляюся. Моя іронія випльнулася із мене, як згусток слини, мої риштунки розплавилася, як поліетиленова плівка, і стекли з мене разом із потом, яким почав густо покриватися. Але, можливо, вона мала рацію: здається, і справді я був холодний, бо в мені почав, ніби волохата жаба, виростати жах. Чому, не відаю, але він ріс, як ракова пухлина при пришвидшеній зйомці: я чорнів ізсередини, і тільки шкіра моя палала, як лите тіло мідного вола. Але всередині мене панувала вічна мерзлота, якій я так само не міг дати ради, як і вогневі, яким палала моя зовнішня оболонка-плоть.

— Не можу тебе розтопити, не можу! — стогнала Зоя. — В чому річ? — Вигукнула вона раптом і відступила від мене на крок. — Не хочеш? Чи ти бідолашка?

— По-моєму, бідолашка ти, — сказав я ніби й спокійно, дивлячись, як знову розпалюються переді мною сліпучі бляшки її очей — ось для чого вона відступила. І я стояв одерев'янілий, тілом моїм бив дроз, а піт котився струмками.

І тут очі її раптом погасли, і я почув ридання. Нутрове, спазматичне, невтішне ридання: здається, вона здавалася на ласку

переможця. Моє серце стріпнулося, перекумелькнулось у грудях — я пішов туди, звідкіля лунав той плач. Вона впала мені в обійми.

— Погана я, погана! — казала крізь ридання. — Через це мене не хочеш?

Гладив її волосся, легенько, по-батьківському цілував їй лоба і жалів її. І дивний смуток обіймав мене, і тільки одна думка жила в мені: ну, навіщо, навіщо оці люті любовні війни? І од того жалю холодне нутро моє почало розставати, як лід, мені й самому захотілося біля неї заплакати, хоч крижаного остереження й досі не позбувся.

— Що ти від мене хочеш? — спитав я.

— Бути тобі покірною, — шепнула вона крізь хлипи.

— Чому ж чаруєш? — спитав серйозно.

— Бо кохаю тебе, — відказала вона.

— Хочеш, щоб я тебе взяв?

— Ти диявол! — сказала вона втомлено. — Диявол! Ти мене заморозив! Іди геть і покинь мене!

Тут треба було послухатися і піти, злегка посвистуючи — тоді переможцем залишився б я. Але вона була хитрішим супротивником, ото ж миттю збагнула, що я здамся тільки тоді, коли почне мені опиратися, бо зачеплено буде мою півнячу, чоловічу натуру. Так воно й сталося.

— Лягай! — коротко наказав я.

Вона покірно лягла. Тоді я її взяв, як елементарну дівку, про яку її партнер нітрохи не дбає. Зоя мені не допомагала, а з очей її котилися й котилися сльози — я це відчував обличчям, торкаючись її лица. І тут настав момент, коли я мусив із дівчини вийти, щоб не лишити в ній сімені, чого ніколи не робив. Але саме тоді вона раптово й сильно обхопила мене руками й ногами, нутро її при цьому запалало і дико обпекло мене, і я розірвався у ній, як снаряд, розсипавшись безліччю осколків своєї плоті. Мільйони осколків, що розметалися по гарячому розпеченому полю — і вся моя сила висякла. Тоді я рвонувся з її обіймів, і обійми розпалися, як пелюстки розтовченої квітки.

— Чому ти це зробила? — заревів люто я.

— А хіба не все одно? — спокійно, навіть прозаїчно відказала вона, покриваючи подолом свої сяючі в темені ноги. — Не один ти зробив мені так. Ти — останній!

Подивився на неї із здивуванням і побачив, що й обличчя її світитися блідим фосфоричним світлом. Не очі, як раніше, а таки обличчя, очі ж не світилися, вони були сама тьма.

— Відьма! — сказав я і розвернувся, щоб піти геть. І таки пішов геть, а в спину мені вдарив її регіт, рипливий, вискучий і бридкий, що стьобав мене болючіше, ніж батіг. І я помчав у ніч, натикаючись на кущі, які немилосердно стьобали мене по обличчі, по руках, по плечах; я біг і рвав обличчям павутину на гіллі й самі кущі, що також були наче павутина, тільки болючо-тверда; я біг, не маючи в грудях зовсім повітря, тікав од того сміху, що все ще звучав за спиною, і не хльостав, а сік мені плечі; я біг од своєї ганьби і поразки, залишаючи безславно поле бою за переможцем, який реготав і реготав, і той регіт доводив мене до безум'я, до сказу, бо коли диявол — я, як сказала ця відмиця, то диявол-бідолашка, а точніше, без прикладки: бідолашка та й усе. Бідолашка, який поніс ваготу і біль здійсненої на ньому помсти.

12

(Цей останній розділ я, автор, записую з уст оповідача конспективно, бо він має обіймати більший часовий простір. Окрім цього, потому як розказав мені про своє падіння, оповідач вів свою мову більш уривисто — це, може, й тому, що тоді перебував, як то кажуть, під сильною мухою і посилено прагнув напоїти й мене, тобто автора цього твору, не дбаючи, що це пошкодить цільності оповіді.)

Зайве наголошувати, що з горбункою Зоєю я стосунку більше не мав, ми одне одного уникали і взаємно відчужилися, зовсім так само, як перед цим мої друзі. Свою звабницьку діяльність, якщо можна так сказати, Зоя на околиці припинила (те, що вона сказала мені: «Ти останній!» — було правда), хоч тут жили й інші хлопці, котрі не входили в нашу компанію. Це цілком заперечує можливу думку, що горбунка Зоя була німфоманка чи елементарна повія, чи якась збоченка: пояснення її поведінки треба шукати в іншому.

Через кілька місяців усе відкрилося: в Зої почав проступати живіт. Забігаючи наперед, скажу, що Оксана, якій я нарешті виголосив ритуальні слова про свою до неї любов (після чого

вона й справді розчинила переді мною всі дванадцять своїх дверей) підтвердила моє припущення: мотиви поведінки горбунки Зої були прості, не суперсексуальні і не містичні — вона хотіла дитини, а не чоловіка. Мети своєї вона досягла.

— Чому ж використала аж чотирьох? — спитав тоді я.

— Які ви, чоловіки, дурні, — відповіла безапеляційно Оксана.

— Раніше вона сходилася тільки з одним, але з того нічого не виходило, тільки час тратила. Є ще одна причина...

Оксана на цьому затнулася, і я змушений був витратити чимало часу, щоб вона договорила. Не ясно, чому затнулася, очевидно, мала задоволення від того, що робила таємниці із видимих речей.

— Учинила благородно, — проголосила Оксана. — Бо хто тепер угадає, хто із вас батько?

Отже, горбунка Зоя чоловіка не хотіла, була-бо дівчина тверезомисляча і розуміла, що зі своєю вадою, навіть при чарівницьких здібностях, чоловіка їй здобути не так легко, а може, й неможливо. Припускаю, що чарівництво виснажувало її, а вона спромоги не мала викреслювати постійно з себе цього дару, отже особу чоловічої статі могла звабити, тимчасово одурманювати, але ж не постійно біля себе втримувати. Не важко з цього зробити висновок, що ми й справді використовувались як племінні бугаї, але з тією різницею, що один бугай запліднює багатьох корівок, а це була така, що потребувала для себе чотирьох. Отже, про наші творченосні здатності вона була невисокої думки і, можливо, мала рацію, бо ми і справді люди «інфантильного покоління» — малоенергійні й малоенергоносні. Можливо, тому ніхто із нас не мав мук сумління, здогадуючись, чи не він є батьком Зоїної майбутньої дитини: ба більше, кожен переконував себе, як я вислідив, що те вчинив не він. Найбільше турбуватися мав би Юрко, що й сталося. Він якось зайшов до мене (це коли в Зої виразно викруглився животик) і про це заявив прямо: він перший, отже, дитина його. Я заспокоїв бідного хлопця Оксаниним резонем, хоч він і звучав дещо софістично. Він, Юрко, проголосив я, мав переконатися, що горбунка Зоя дісталася йому не в стадії непорочності. Юрко це підтвердив. А це цілком підтверджує, сказав я, інформацію Оксани, яка звідомила: Зоя не раз пробувала «зробити» собі дитину, але чинила це лише з одним, і в неї нічого не виходило. Отже, сказав я, їй для того, щоб

вийшло, треба було не менше, за її підрахунками, чотирьох, і тут вона, як виявилось, не помилилася. Юрко знав, що я софіст і трохи словоблудця, але йому страшенно хотілося заспокоїтись, і він мій резон прийняв, а зрештою, і заспокоївся, бо знову до мене приходили перестав. Оце дружнє намагання всіх чоловічих осіб нашої компанії до батьківства не признаватися — ще одна з ознак приналежності нашої до інфантильного покоління, і нам мало діла, що в цій ситуації щось нашу чоловічу гордість умаляє. Отже, горбунка Зоя «моральну проблему» геніально обдумала, а все просте — геніальне (раніше цей афоризм читали навпаки). Мені залишалося стежити, — з усіх я був найспокійніший, і це підкреслила сама горбунка, адже «морально спіткнувся» (усвідомлюю всю умовність цього святенницького визначення) останній, — так от, мені залишалося стежити, як упевнено і нескитно виростає Зоїн живіт; відтак мав, хай і не шляхетну, але іронічну приемність за цим процесом спостерігати, адже обов'язків слідчого, чи вірніше, вченого-дослідника, із себе не складав. Звісно, чинив те принагідне, бо після того, як горбунка Зоя перестала чарувати, потягу до неї не мав, навіть дивувався, що міг його мати. Більше того, відчував глибоку, міцно закорінену відразу, тож бачити мені її не складало жодної приемності; однак, щоразу, як палазила мені на очі, у моєму нутрі спалахував той жах, про який згадував раніше. Ригорист може назвати мене негідником, але прошу не забувати, що ні я, ні мої приятелі з компанії не хотіли горбуни Зої (притому жоден) і мірою сили своєї чарам її опиралися, отже, чинили те не зі своєї спонуки та волі, а під її явним примусом через явне чарування, що існувало як психомагічне явище проздовж часів та віків, як акт любовного насилля, і в старовину законом жорстоко каралося. Тому, вважаю, ми негідниками не є.

Хочу розповісти ще один, для мене неприємний, епізод. Це сталося тоді, коли горбунка Зоя двигала перед собою вже величезного живота, я навіть побоювався, що в неї народиться не одна дитина, а чотири. Якось почув на вулиці галас і підійшов до вікна: було це взимку. І тут побачив, що вулицею не йде, а пробує бігти, незграбно перевалюючись із ноги на ногу, з отим животом, горбунка Зоя, а позад неї зібралася зграя хлопчаків і скандувала:

Гоп-стоп, Зоя,
Кому давала стоя?
Я давала стоя
Начальнику конвоя!

І в горбунку полетіли, наче білі голуби, сніжки.

Я відчув, що палаю на лиці, і вже хотів вискочити, щоби прогнати шибеників, але Зоя раптом перестала тікати, повернулася до переслідувачів і почала горлати на них рипливим, істеричним, неймовірно неприємної і високої модуляції голосом — такий голос з'являється в матерів, коли вони честять на чому світ стоїть своїх нащадків. Отож і вона честила ту хлоп'ячу зграю, не добираючи слів, і це на шибеників подіяло, очевидно, засоціювалося з голосами їхніх матірок — вони і сипнули врозтіч. Побіч Зої лежала присипана неглибоким снігом купа жорстви, тож Зоя почала хапати камінці та жбурляти їх у напасників, розсипаючи цілком брутальні прокльони. Хлопчаки відбігли на безпечну відстань і зупинилися. І знову почали скандувати (я це добре чув, бо квартиру мав відчинену): «Гоп-стоп, Зоя...» і так далі; і раптом побачив, що Зоя втратила свій запал, плечі її ще більше звелися, а голова вгрузла в них ще більше. Вона зирнула в бік моїх вікон, і я раптом відчув її погляд, що ніби пожег перетнув мене навпіл — був він сповнений такої ненависті й так яскраво зблиснув (ніби дзеркало, поставлене супроти сонця), що я, мов на пружині, відскочив у глибину кімнати, вражений силою негачії, котра плеснула в мене і зуміла мене досягти, ба більше, зуміла вдарити й осліпити. В очах у мене замигали кружала, якісь синьо-чорні, аж змушений був присісти на стільця. Коли ж зважився підійти до вікна знову, Зої та хлопчаків уже не було, і взагалі нікого не було — вулиця слалася пустельна й нежива. І я довго в той день відчував у тілі трем.

Після того реально відчув, що це значить: «зочити». Я став зів'ялий, оспалий; трем вряди-годи до мене повертався, зник апетит, чим я вельми обурював матір, аж вона покрикувати на мене почала. Саме тоді пішов чи поволікся у магазин (було це за матеріної відсутності), купив пляшку горілки, приклався до горличка й наполовину вижлуктав. Раніше я не раз пив, як кожен із нас, але не напивався, резонно вважаючи, що напиваються люди свинської породи, нездатні себе контролювати. Хміль

бухнув у голову, я сидів біля столу, відчуваючи, як грає й бавиться у мені зелений змії, і мені стало так печально та самотньо, що вперше я заплакав, як плакав колись дитиною. Жаль було себе, моїх товаришів, нашої розбитої і розпорошеної веселої компанії, жаль було горбунки Зої, і саме тоді, п'яний, я признався собі, що продовжую її любити, хоч передоцім зголосивсь у любові Оксані, що воно, кохання нечестиве, не покинуло мене, а я його, і що ми з горбункою Зоею у цьому світі зв'язані безнадійними, але міцними поворозами саме тієї любові-війни, яка жодному не приносить ані втіхи, ані радості.

Ні, в мене не виникло бажання, як у ту душну й темну ніч, вийти на вулицю і піти до Білого дому (це трапляється в сентиментальних американських фільмах), а не виникло тому, що могутнього, нездоланного погуку звідтіля я не відчував, і ніхто мене вже не чарував, був лишень облитий помиями зненависті й огуди, коли побачив оту ганебну сцену — ніби не її обсміяла і обплювала згряя хлопчаків, а таки мене. Тож у голові, ніби цвяшок, сиділа ота ідіотська пісенька хлопчаків, і на очі знову і знову наверталось: сніг, біла стежка, роздута, zdeформована постать горбунки Зої, яка намагається від юних варварів утекти, а потім ота жадлива її істерична, вискуче-рипуча лайка, а ще отой вогонь погляду, ніби дзеркало відбило сонце. Я вирішив узяти себе в руки.

Встав і, хоч світ переді мною хитався, рушив блукати по хаті, як сліпий, натикаючись на речі і бурмочучи під ніс нав'язливі слова: «Гоп-стоп, Зоя, кому давала стоя? Я давала стоя начальнику конвоя!» Фу! Я видув із себе повітря, надувши спершу щоки, а тоді подумав, що божеволію, бо в голові мозок мій почав хитатися, пухиритися, як болото, налите в чашу, зроблену із черепа князя Святослава.

— Гоп-стоп! — сказав я вголос. — Чого казишся?

І верескливо-рипучий голос загорлав мені в обличчя:

— Бо ти свиня! Негідник і падло!

— Гоп-стоп! — сказав я. — Заткни, будь ласка, пельку! По-моєму, зробив те, що ти хотіла!

— Сучий син! Подонок! Падлюка! Диявол! — закричав мені в обличчя голос, а по тому посипалися всі ті непристойності, що їх викинула Зоя на хлоп'ячі голови і яких не терпить папір.

— Гоп-стоп, Зоя! — сказав я неслухняним, п'яним, варнякаючим язиком. — Але поясни мені: чому саме начальнику конвоя? Що це, з біса значить?

— Паршивцю! Свинє! Чортяко! Щоб ти здох! — крикнув верескливий голос. — Ти ще смієш сміятися з мене, кретине?!

— Гоп-стоп! — сказав я, зводячи пальця. — Який із цього зробимо висновок? Тобто, що ви, мадам, від мене хочете ще?

— Хочу, щоб ти здох! — крикнула Зоя.

Я побачив, що рука моя тримає недопиту пляшку. Подивився на неї уважно і зосереджено, ковтнув добряче і роздивився довкола. Раніше я виразно бачив, що Зоя стоїть переді мною, як привид: потворно черевата, з малиновим од гніву лицем (до речі, обличчя її цілком позбулося тієї краси, яка мене хвилювала), — зараз я був сам. Вирішив сховати пляшку, щоб не побачила мати, і рушити у світ. Буду йти і йти, думав, аж поки не впаду. А впаду не перед твоїм порогом, Зою, в перед порогом Оксаниним. Вона мене заспокоїть і втішить, адже ти, Зою, не з тих, що заспокоюють та втішають.

— Бо ти, — сказав я, зводячи пальця, — відьмачка, Зою! Але мені тебе жаль, — мовив, — бо я тебе дияволицю, люблю!

Голосу у відповідь не почув. Був у кімнаті сам, хоч ноги мої десь ішли у світ. Ішли через сніг, замерзлу річку, повз голі дерева — скрізь було біло-пустельно, панував сніг, все покривав сніг. І вийшов я у поле, і дув мені в обличчя зимний, аж крижаний вітер, і ноги мої йшли через поле, шукаючи порога, де можна впасти, де тебе заспокоять і втішать. Але це тільки ноги мої йшли у світ, я ж висів у сірому просторі власної кімнати, не торкаючись підлоги — безногий обрубок, — і кожна волосина від голови була зв'язана із сірою павутиною, що їх тут достобіса наплів павук, як дві краплі води схожий на горбунку Зою, а може, на Оксану, Марту, Клаву, на усіх тих спокушених і покинутих мною дівчат, тобто було то обличчя взагалі, й не мало воно потворності од вульгарного крику та вагітності, а скидалося на театральну маску з вічно розкритим до усміху ротом. Тіло в того обличчя було павуче, роздуте, з величезним животом і тонкими, ніби стебла, руками й ногами, власне, лапами. Отож я висів припнутий за волосся: велика голова із настовбурченим і розтягнутим до стін і стелі кіссям, руки були в мене втикнуті, як паличчя у снігову бабу, ніг, звісна річ, не було, бо

вони все ще йшли у світ та йшли, шукаючи порога, де зможуть зупинитися, обстукати із черевиків сніг, а тоді постукати до тієї, що заспокоює і втішає, не відчуючи при цьому до напарника ненависті. Бо зненависть, — як чорна, отрутна умбра, яка покриваючи, з'їдає, нищить і палить, ніби кислота. Отак висів я серед кімнати, рівномірно погойдуючись, як схитнута лампа чи люстра, але в мені не запалювалося світла, лампочок у тій люстрі не було.

— Гоп-стоп, Зою! — Сказав я печально. — Скільки ти мене мучитимеш?

— Це я тебе мучу, безсовісний? — крикнув верескливий жіночий голос. — А може, ти мене?!

І раптом волосся чи павутиння затріщало, здається, не витримало ваги тіла, і я відчув, що починаю падати в чорну яму, на дні якої виставив угору писка апокаліптичний звір. Розтулив пащеку і вже готувався мене ковтнути. Але поки до нього долечу, мало минути немало часу, я сподівався, що того часу стане досить для зцілення й отверезіння, бо саме зцілення й отверезіння і є моїм чистилищем...

Отак і став я пияком, точніше, потрапив у тривалий запій. З одного боку, це була втеча від свого безнадійного кохання до горбунки Зої, а з другого, актом помсти з її боку, адже не міг я бути винятком у її системі: коли вже кожен зазнавав після стосунку з нею якогось нещастя, то чому мав не зазнати його я? Одне слово, був загнаний, як студент Ансельм із «Золотого горняти» Ернста-Амадея Гофмана, у пляшку, при тому в такий цікавий спосіб, що погнався туди із власної волі, будиши впевнений, що це достатня форма втечі від чарівницького впливу горбунки Зої, який, виявляється, щодо мене знову почав діяти, хоч ми і перестали контактувати і наче навіки розійшлися. Жінки випивайл хронічно не терплять (йдеться про нормальних, порядних жінок), отже, я мав підстави сподіватися, що мій спосіб виявиться ефективним, у чому не помилився; очевидно, й вона мала би бути з того задоволена, адже акт помсти мені відбувався так само несхитно, як і над іншими її чи жертвами, чи обранцями — не знаю, що тут точніше.

Єдина особа, якій я своїм падінням завдавав гризот, клопотів та печалі, була моя мати, бо я занедбав навчання, приходив чи приповзав додому напівмертвий, закаляний у грязюці, розносив

по дому нестерпний сопущий дух, не раз десь падав і засинав, тож за вказівками всюдисущних сусідів (на їхнє цілковите задоволення, адже на таку свиню перетворився син гордої учительки, раніше вивищений над ними) мати змушена була мене знаходити і доставляти під щасливими прожекторами очей сусідів додому, що приносило їй, бідолашній, справжнє страждання. І це тяглося доти, доки горбунка Зоя щасливо не розродилася; всупереч моїм побоюванням, а очевидно, й моїх друзів по компанії, правильніше — колишніх друзів, народила не чотирьох дітей, а лише одного хлопчика, а коли те сталося, вона зі своєю непомітною, якоюсь безликою та сірою матір'ю, обличчя якої я, та й ніхто на вулиці, не міг запам'ятати, покинула нашу околицю, перебравшись у місто; куди саме, я не цікавився.

Дивне в цій ситуації було те, що мені жодного разу проздовж занепаду не з'явилася ані думка, ані бажання вилікуватися од свого нечестивого кохання у простіший спосіб, тобто із Зоєю порозумітися: я її шалено, ненормально кохав, але рятувався од того шалу тільки втечею, тобто намагався віддалитися від неї, а не наблизитися.

Друга особа, якій я своїм занепадом-утечею приніс немало страждань, була Оксана, яка п'яниць ненавиділа всією своєю юною порядною душею; до того мала реальні підстави, бо її рідний батечко був битий гріхом тим також, але більше за мене, бо коли я перебував тільки в запої, зумовленім бажанням утечі, то він у тому гріху зав'яз по вуха, хронічно, отже, назавжди. Ми з ним часом тепер випивали, як можливі родичі, він навіть ентузіастично бажав, щоб я таки став його зятем, зате Оксанина мати тепер відганяла мене від їхнього дому, як пса, й, очевидно, мала рацію. Так от, не зважаючи на те, що Оксана розчинила вже переді мною всі дванадцятьох своїх дверей, а власне, одні, вона від мене рішуче відреклася, отже, мої ноги, як це було в першому п'яному маренні, до неї могли і не йти — не знаходив я з нею ні заспокоєння, ані втіхи; правда, залишила мені надію, що коли я отямлюся і знову стану людиною, як вона визначила, а не свинею, — а свинею я часом бував натуральною, бабраючись на чотирьох у калюжі чи болоті, — то вона спробує мій занепад вибачити, але при одній умові — що таке більше не повториться. До речі, випиваючи з її батечком, ми один одному заявили якось, що перестати пити — це ніяка не проблема, треба тільки захотіти.

— А я от не хочу — і квит! — заявив мій можливий тесть. — А захочу, буду як стьоклишко!

Я переконував його в тому самому, і ми тут знайшли повне порозуміння.

У пориві взаємної симпатії, яка доходила ледь не до любові (платонічної, звичайно), добре набравшись, я розповів моему можливому тестю, що я п'ю не від того, що бажаю перейти у рід свиней (до речі, я жодної свині-пияка не зустрічав, отже, це порівняння уможлядне), а від кохання до однієї відьми (до кого саме, передбачливо не сказав), котра мене чарує, а я її, сказав, не хочу, а хочу Оксану, тобто дочку мого можливого тестя. Оксанин батечко подивися на мене з видимою цікавістю.

— Да, — сказав. — Інтересно! В мене щось подобне було.

— Не може бути! — варнякнув я.

— Можеш і не вірять, — сказав мій можливий тесть, — а було! Тіки ти од своєї відьми тікаєш, гик! — він саме мав напад гикавки, — а я од sweї не зміг, гик! І, дурак, оженився, гик! Несила була од тої заразюки втекти, гик!

Тоді я печально подумав: маю-таки рацію, що тікаю від свого кохання до горбунки Зої, а не йду йому назустріч, інакше мене чекала б така ж доля, яка наїхала цього бідолашного чоловіка. Тобто в особі свого можливого тестя я раптом побачив продовження тієї дороги, по якій іти не бажав. Він, отже, став живим утіленням мого майбутнього, значить, був посланий мені Богом як попередження.

Горбунка Зоя нашу околицю покинула, і лише тоді я ніби прокинувся від жахливого сну чи вийшов із важкої затяжної хвороби.

Сталося це одного сонячного весняного ранку, коли небо над землею було напнуте як блаватний гігантський намет, дзвонили, аж захлиналися синиці, і коли я розплющив очі, реально почув, як та блакитнява полилася мені в очі, ніби свіжий струмінь живлющої води, який легенько, тепло і ніжно виполоскав мій мозок, а точніше, делікатним віничком вимів мені з голови та з ніг і хворобу, і шал, і одур — усе, що мене вбивало. І вперше за багато днів я відчув, як тихенька струна озвалась у моїх грудях, і золотий палець сонячного ранку, вибачте мені за цю красивість, але порівняння точне, програв гаму, як програють на фортепіано, щоб налагодити іншого інструмента. І я відчув, що інструмент

душі моєї знову почав гармонійно звучати. Зірвався із ліжка і підійшов до дзеркала. На мене зиркнуло найогидніше з усіх бридких обличчя: бородасте, червоне, з мішками біля очей, якесь брудне, з вибалушеними очима, на білках яблук проступали червоні артерійки. То було не лице, а, вибачте, мордяка, від якої не диво жажнутися, тож я жахнувся. Схопив пожиці і почав обрізати бороду, зумисно роблячи собі боляче — хотів якнайшвидше здерти із себе ту бридку машкару. Мати, очевидно, вийшла до магазину, бо в домі було тихо, і я подумав, що Бог посприяв мені — соромно поставати таким їй на очі, хоч сором цей був нелогічний: скільки разів вона мене, такого опущеного, бачила. Через те я зміг спокійно ретельно виголитися, а тоді пішов під душ, а що з мене й досі несло сопухом, як із помийниці, то виполоскав еліксіром рота, обмивив себе з голови до ніг, а коли змив піну, відчув, що змив із себе не тільки бруд тілесний, але й душевний — тіло й душа вперше за довгий час відчули радість погодження, я це раніше для себе називав — радість бути чистим. Змінив білизну, бо ця була смердка і наче покрита лепом, знайшов у шафі свіжі сорочку, штани і джемпер, свіжі шкарпетки, а все, що носив передоцім, заштовхав у виварку.

Знову підійшов до дзеркала. Захоплюватися і зараз не було чим, але принаймні брудну машкару я із себе змив, чи здер, чи зішкрябав, тож на мене зирнуло відносно нормальне обличчя, хоч воно і досі не було варте доброго слова. Зрештою, не все зразу — із хвороби також виходять поступово. Тепер, після маніпуляцій, вражали мене в моїй парсуні блідість, випитість і надих хронічної притомленості.

Я почув, що в дім хтось зайшов, і різко повернувся від дзеркала. На порозі стояла мати і пильно на мене дивилася.

— Господи, мамо! — сказав я, йдучи їй назустріч. — Не знаю, як тебе перепрошувати!

— Переказився? — строго спитала вона.

І я раптом, сам не тямлячи, як це сталося, вчинив так, як блудний син із Біблії, прийшовши на покаяння до батька, — я впав перед матір'ю на коліна і схопив її руку, щоб поцілувати.

— Вибач, коли можеш, мамо, — сказав я покайно. — Клянуся, більше такого не повториться.

Сцена була трохи театральна, але щира, і певна річ, матір зворушила. Вона заплакала.

— Це був такий жах! — сказала, плачучи. — Що з тобою приключилося, синку? — Я звівся з колін.

— Любов, мамо, — мовив, відвертаючись. — Гемонська любов! Але я вже зцілюся!

— Слава Богу! — сказала моя атеїстична мати, і мала досить такту, щоб не лізти мені в душу й не розпитувати: я ще на оздоровлених ногах стояв неміцно. Отож мати по-жіночому відчула, що коли настав час покаяння, карати словом та ділом грішника-покаянника не годиться.

— Снідати будеш? — спитала миролюбно.

— Вола би з'їв, — сказав я, і це мало дати їй доказ, що я одужую, бо раніше до їжі був цілком байдужий. Голод і справді заграв у моєму тілі, отож я охоче вимів з тарілки не тільки те, що вона подала, але ще раз стільки. Мати розцвіла і стала такою ж як раніше, тобто спокійною, поважною і буденною. Свято мого сказу закінчилося.

Але мій акт покаяння мав бути, як кожна драма, дводійний: треба перепросити ще й Оксану. Це міг учинити тільки ввечері, бо Оксана вже працювала, тож до обіду я провів час біля програвача, слухаючи Моцарта, найясноноснішого композитора. І справді, музика імпонувала мені аж так, що я не слухав, а пив її. З обіду побіг в інститут, бо там мої справи були печальні — майже місяць я не відвідував лекцій: зрештою, наздогнати навчання не проблема — екзамени першого семестру я склав.

Увечері я пішов до Оксани. Більше страху мав не перед нею, а перед її матір'ю, яка з дому свого мене прогнала, наказавши не переступати її порога, батько ж Оксани наказував мені їхнього порога таки переступати, — він був, як оповідалося, на моєму боці.

Отож я героїчно переступив порога, маючи на той акт такий половинчатий дозвіл, і перша, з ким зіштовхнувся, була таки Оксанина мати, а моя можлива теща. Зирнула на мене, як вовк на ягня із байки Леоніда Глібова, відтак я відчувся маленьким та біленьким, із шовковистою вовночкою, великооким, безпомічним ягнятком, яке невинно дигає невинними ніжками, і смиренно-печально подивився в очі вовка, тобто своєї можливої тещі, пригадуючи вічну істину: коли хочеш побачити свою вибранницю у старості, глянь на її матір.

Але Оксанина мати була жінка метикована, а це значить, недурна, тож вона у миг ока оцінила ситуацію і її вовчі очі погасли,

перетворившись у котячі із прижмуром, але і з настороженою увагою, яка буває тоді, коли кішка сподівається небезпеки.

— Оксана вдома? — спитав я, чомно привітавшись.

— Хіба я тобі не казала? — почувся твердий голос.

— Казали, — мовив я. — Прийшов вибачитися. Більше такого не буде.

Оксанина мати подивилася на мене з печальним недовір'ям, адже мала досвід мільйонних покаянь та падінь власного чоловіка, а все ж його не проганяла, а якось із ним тягла; очевидно, була переконана, що весь чоловічий рід непутящий, та й бути інакше не може; отож зітхнула скрушно і ткнула пальцем у двері доччиної кімнати:

— Вона там!

Отже, сторожу біля палацу принцеси було задобрено і вмилоствлено, з принцесою ж повелося не так просто. Оксана була дівчина церемонна, точніше, схильна до ритуалів, тож я мав виконати акта покаяння в повному обсязі, тобто був змушений вислухати й дорікання, які витерпів із смиренням, адже був у цю хвилю ягням, а ягняті смирення подобає. Відтак, дав їй виговоритися, а якщо я їй це дозволив, то в статус-кво наше ввійшов пункт про її верховенство у нашій спільці, принаймні в деяких питаннях. Зрештою, порозуміння було знайдено, акт перемир'я (словесний) постановлено з усіма ритуальними клятвами та зобов'язаннями, я змушений був повторити ритуальні слова, які точно і без двозначностей визначали наші стосунки, і ці слова стали золотим ключиком до воріт, бо замки всіх дванадцяти дверей були однотипні і відчинялися одним ключиком (ясна річ, золотим).

І ми вийшли, як любили чинити це раніше, прогулятися, на душі в мене було світло й тепло, я глибоко вдихав весняне, густе повітря, наповнене пахощами землі, води та неба, і мені вперше в житті здалося, що спокій зовсім не рівнозначний житейській колотнечі, а має в собі високий чар та принадність. Чи не в такий спосіб я почав пригасати як індивідуальність? Вважаю, що ні, в такий спосіб мудрів. Бо здобував спромогу помічати красу земну: красу вечора, в якому ми йшли, красу тонкого профілю славної, доброї та порядної дівчини, красу стежки, що слалася нам під ноги, красу сутінків із їхнім тонким настроєм, що рівнозначний чудовій музиці, красу неба з його

першими зорями та місяцем, який тим більше розпалювався, чим густішою ставала тьма.

«Мудрість потребує спокою, — згадав я чийсь афоризм, а може, й сам його придумав, — а безумство — колотнечі».

Але і в безумстві, думав я, є своя принада, бо для того, щоб вода цієї річки, біля якої ми йдемо, спрозоріла і заспокоїлася, вона мусить збунтуватися, забруднитися, перешуміти, переграти, вимести із нутра свого намул та болото і все це знести далі. Так само і вино: чим більше воно шумує, тим ліпший його смак.

І тут Оксана раптом сказала, зовсім не дбаючи про мій миротворчий настрій і про те, що саме в цей час складаю я осанну спокою та мудрості:

— Скажи правду, ти любив горбунку Зою?

Спитала це із ригоризму, щоб переконатися, що мої ритуальні слова, що, мов, люблю її, правдиві і без ущербу: я мав у цю хвилину конче заперечити їй, — мовляв, горбунку Зою ніколи не любив, хоч обоє ми добре знаємо: неправда це.

— То відьма! — сказав я сердито. — І чи не досить нам її?

— Не знаю, — сказала Оксана. — Просто мені її жаль.

Відчув, що справді починаю сердитися. Зрештою, мусила б вона ревнувати до тієї клятої дияволиці.

— Жаль, що я її не полюбив? — спитав іронічно.

— Але ж пскористувався! — жорстко і не давлячись на мене сказала Оксана. — Всі ви, чоловіки, такі!

— Які такі?

— Безчесні, — мовила гордо Оксана, видимо протиставляючи мою безчесність своїй чеснотливості.

— Хочеш мене образити? — спитав я, відчуваючи, що в мене роздимаються ніздрі.

— Кажу, що є.

— Справжнє те, що є, — сказав я. — А несправжнє, що нам хочеться. Ти що, ревнуєш мене?

— Ні, — рівно відказала Оксана. — Я знаю, що таку, як Зоя, ти не полюбиш.

— Чому не полюблю?

— Бо зависоко про себе думаєш!

Те, що сказала насамкінець, не було дурне. Зависоко про себе думати — це значить не бути милосердним та добрим. Милосердний та добрий — плохий, а хто зависоко про себе думає —

сильний, а це значить немилосердний. Оксана бачила мене сильним, але я був швидше розполовинений віконт (є така книжка в Італо Кальвіно). Таку, як Зоя, я полюбив, але зійтися з нею не міг — ось у чому суть. Річ, зрештою, у тому, хоч я і розполовинений віконт, але прагну цілності і красиве з потворним поєднати не можу.

Ми з Оксаною тільки трохи поцілувалися та й розійшлися. Я вперше відчув, що жіноча плоть вже мене не хвилює безумно, та й з Оксаною не був здатний на «солом'яну любов», яка була, зрештою, в мене до горбунки Зої та й до інших легкодоступних дівчат, не буде в нас уже любові й «лінивої», бо це в стосунку між чоловіком та дівчиною тільки етап. Нам призначене тління, і ми тлітимемо аж доти, поки не спопеліємо, як мокре опале листя. Цього, звісна річ, я Оксані не сказав, боявся, що вона нагородить мене якимсь нечестивим епітетом. Для неї важливий був ритуал, не кохання, а для мене — взаєморозуміння. Взаєморозуміння ж між нами було сяке-таке, отже, залишиться ритуал при її видимому верховенстві...

На цьому можна було б закінчити, бо горбунка Зоя вийшла навіки з мого життя, і хоч жили ми в одному місті, але ніколи не здибувалися, а на околицю вона також ніколи не приходила. Порвала стосунки зі своєю ніби подругою Оксаною, і та не вельми з того печалилася, бо жіноча дружба — як подих вітру.

Але раз зустріти горбунку Зою мені довелося, було це років через вісім після описаних подій, може, й дев'ять. Я часом люблю поблукати самотою вулицями Житомира, відірватися від дому, родини, справ, клопотів — усього згідливого та звичного, і відчути себе серед вулиць як у пустелі — це була одна із форм моїх утеч від дійсності, тобто від себе та світу, скажу, досить невинна. Отож я йшов і ніби забував розташування вулиць, начебто не відав, куди вони ведуть і виходять, завертав з однієї в іншу, заглиблюючись усе далі й далі і, зрештою, досягав того, що й справді не знав, куди потрапив і як із того лабіринту вибратися. Саме оце відчуття й було мені найлюбіше, я майже щастя пізнавав — в такий спосіб поривав зі знайомим світом та його гачками і проблемами й опинявся на землі незвіданій, рвав оті шпурки, мотузки, поворози, вірьовки, кодоли, які людину прив'язують до землі десь так, як прив'язували до землі Гулівера лілінути, чи принаймні мав ілюзію, що їх зриваю. І от у зовсім

незнайомому мені кутку міста, в якомусь провулку, біля одного з будинків, що нагадував наш Білий дім, я раптом почув різкий, рипливий, верескливий голос, аж настільки мені знайомий, що мною аж струснуло. У маленькому дворикі, який я мав змогу проглядати з вулиці, якась жінка жорстоко духопелила своє чадо, кричучи на нього отим пронизливо-знайомим голосом, і чадо, хлопчик, водало, як поросся під ножом. Здається, те, що хтось зупинився і стежить за нею, отямило жінку, і вона різко повернула в мій бік обличчя. І я вражено та злякано заляк: замість тонкого і гарного обличчя горбунки Зої на мене глянула машкара: лице було невпізнано спотворене, як буває в тих, що обпеклися чи кого обрито отрутною речовиною. Жінка була горбата, і я, може б, переконав себе, що помилився, що то зовсім не горбунка Зоя, але вона мене впізнала, її очі стали, мов блискучі бляшки, котрі почали розгорятися, немов малі сонця. І ті очі почали випромінювати яскраві і барвисті кола, що наближалися, збільшуючись, а потім зникали, мов мильні бульбашки. Я відчув сильний магнетичний вплив і ледве знайшов у собі силу, щоб рвонутися геть. Швидко пішов, а тоді й побіг, бо мені здалося: зараз залунає за мною отой регіт, як це було в час мого падіння. Але мене ніхто не переслідував і ніхто мені в спину не сміявся.

Вийшов на знайомі вулиці (і досі не тямлю, де ж саме відбулася та зустріч), а тоді спустився униз до себе на околицю, до Чуднівського мосту.

Перша, кого я зустрів, була Марта, вона тепер виглядала, як натоптана бочечка, а лице мала кругле, мов тарілка, на якій закандзюбинкою стирчав кирпа-носик. І я раптом згадав, що саме вона загрожувала колись облити горбунку Зою сірчаною кислотою. Я розповів їй про зустріч із Зоєю і жартома спитав, чи не її це робота?

Але нічого нового, виявляється, я Марті не сповістив. Вона про те, що сталося із горбункою, знала, тож, цокочучи, розповіла, що ту відьмугу покарала одна рішучіша за неї, Марту, жінка, бо та відьмуга причарувала її чоловіка. Ба більше, Марта навіть назвала імена й тієї рішучої жінки, і її зачарованого горбункою Зоєю чоловіка, а знає Марта про те, бо рішуча жінка, як сказала колишня моя приятелька, «з нею разом роботає».

Ми ще потеревенили трохи та й розійшлися. Цілий день ходив я під враженням від тієї зустрічі, як і від того, що почув.

Виявляється, і досі до долі горбунки Зої байдужий не був. Цілий день переді мною висів її жахливий образ, але вже під вечір відтворити в уяві його не міг, натомість сплигло колишнє її обличчя, тонке і прекрасне. Воно непокоїло мене до сну, а вві сні вона з'явилася до мене як давно-колись: струнка, гола і прегарна, і я вві сні пристрасно її відлюбив. Але закінчити нам не дала якась, не пригадую яка, завада. Від того прокинувся і почув, як хропе поруч моя жінка — Оксана. Я був збуджений, знервований, розпашілий, тому перевернув Оксану на спину і пристрасно довершив акт; не буду стверджувати, однак, що Оксана при цьому прокинулась. Але вві сні вона мило всміхалася, а хто їй снівся, я ніколи не довідаюся; переконаний, однак, що не я.

*Конча-Озерна — Київ
1994 р.*

Цілу ніч падав сніг; я це не так бачив, як відчував; зрештою, сні мені привиджувалися, пов'язані із снігопадами: ніби опинився сам у горах і бобравсь у снігових заметах, маючи за мету дістатися до самотньої хати, де мене начебто чекала жінка, чи коханка, чи просто знайома. Власне, весь час бачив перед собою її обличчя: було воно й чуже, і знайоме водночас, тобто з цією жінкою колись зустрічався, добре її знав. Але ми розійшлися. І тепер, уві сні, даремно силкувався згадати, коли її знав і наскільки близько. Оскільки ж пам'ять щодо неї аж настільки ослабла, що не міг того пригадати, резонно визначив (і уві сні часом уміємо логічно міркувати, хоч загалом то площина абсурдна, а відтак алогічна), що зустріч наша була короткотривала й швидкоплинна, причому, нічогісінько не значила для мене, адже людина (чоловік чи жінка) власні романтичні пригоди чудово й до кінця своїх днів пам'ятає. Отже, тут було щось інше: враження, котре мало продовження в часі, але яке глибоко загіздилося у петрах підсвідомого, — обличчя те мене й досі хвилювало. Оце до володарки його й пробивався крізь сніги, несучи за плечима повного наплечника із харчами, бо нібито мав намір зачититися із тією жінкою від світу й провести з нею гарячий і щасливий тиждень-два. При цьому моя законна жінка, з якою живу вже двадцять і два роки, дуже турботливо накладала бляшанками й склянками того наплечника, наказала змінити білизну, бо що про неї подумає коханка, коли з'явлюся у несвіжій, дала запас шкарпеток, дві сорочки, ще й уклала мої капці, аби мав усе необхідне під рукою (в цьому вже й був абсурд, тобто кричуща нелогічність, яка властива снам); і я рушив, утяжений тим добром, у світ білих вихорів, а дружина стояла на балконі й прощально помахувала рукою, очевидно, вельми про мене турбуючись, аби не заблукав у віхолі, а дістався-таки мети, хоча мета була — інша жінка.

Ось у який спосіб, скажімо досить дурний, я відчував, що надворі йшов сніг, і той сніг справді йшов: лапатий, спокійний, уперше цієї осені покриваючи землю й опале, ще не з'їджене негодою листя; частина жовтяків залишилася на деревах. Отже, ставав на грані між осінню та зимою, і саме тією гранню й стала стежка, якою я простував у своєму сні-мандрівці, важко спираючись на сукувату палицю й намагаючись якось ту стежку не так угадати, як не загубити. Інколи мені здавалося, що ці мої уявлення — зовсім не сон, а своєрідна система відчужень, покладених на абсурдній, але певним чином зв'язаній із реальним основі, тобто це був ніби маревний транс, — отак я наближався до хати в горах і до жінки, обличчя якої плавало перед очима, ніби одірване від тіла, а перед цим було намальоване на плащаниці, але сковзнуло із тієї плащаниці — плащаницею й стали оці білі, порожні простори, що втягували мене й вели бозна-куди, визначаючи напрям, адже досі в тих горах ні разу не бував, та й ніколи, як був упевнений у глибині душі, не переступав порога тієї хати, до якої й скерувався.

Усе це, може б, і не мало значення, бо мало що нам верзеться (у сні, чи маренні, чи у мріях, чи у трансх), та й скільки таких маревних історій потонуло навіки у прірві пам'яті чи, власне, забуття, але цього разу відбулося щось значиміше, а отже, трохи й інакше, і я збагнув те вранці, коли, випивши ранкової кави, звичайно вийшов на балкон покурити, адже дружина рішуче забороняла палити в кімнатах, натурально не терплячи тютюнового диму, що сталося із простої причини: коли при нагоді просвітила на рентгені свої легені, лікар їй сказав, що, мовляв, їй треба кинути палити, а коли вона категорично заперечила, таж бо й справді не палить, лікар спокійно мовив: «Значить, курить ваш чоловік!» — дружина докладно мені те оповіла із потками жаху в голосі, хоча я ніяк не міг собі взяти в тямку, як могла вона задимити собі легені від мною витвореного диму, коли я й тоді при ній у кімнатах не палив, а тільки на балконі. «Але, коли мене нема вдома, куриш!» — категорично сказала дружина з усією жіночою переконаністю, мабуть хотіла, щоб я мав через свої нездорові звички муки сумління...

Так от, вийшов після ранкової кави на балкона покурити; сніг уже йшов, але мене вразила яскрава білизна — все стало біле, чисте, повітря синювате й морозяне, — і тут раптом побачив,

що дорогою, ще без стежки і ще не виїждженою, іде в блакитній куртці особа жіночої статі, і ця постать у блакитному на сніговому тлі якось дивно мене вразила, бо ніхто інший цією дорогою не йшов, не було навіть постійних ранкових прогулювачів псів, а тільки ця самотня постать у блакитному. І в моїй тверезій і прозаїчній, принаймні не романтичній, як я вважав, душі прокинулася раптом якась чуттєва струна й заграла тихо, а це трапляється в мене тільки тоді, коли бачу щось винятково красиве. Отож стояв, випускаючи хвилі синього диму, й милувався з тієї блакитної поміж снігу постаті, яка рухалася дуже повільно. Зрештою, хай би вона собі пішла, зникнувши в часі й просторі, як чудове кроткотривале видіння, і від того, може б, у мене, як від сьогоднішнього марення, не залишилося б нічого, навіть диму, як від цієї сигарети, коли ж та жінка раптом зупинилася і повернулася у мій бік. І хоча й вона, і я були розділені немалою відстанню, наші погляди раптом зустрілися, і я увіч відчув, що в мене потік якийсь теплий струмисько й полумень, котрий освітив мене, а тоді і запалив. І ми стояли так у блакитно-білому просторі, настоящому на легкому морозі, з'єднані отією гарячою ниткою наших поглядів, і я цілком побезглуздому подумав, що це та ж таки жінка, до якої вирушив був уночі із наплечником і яка чекала на мене в порожній хаті серед гір. І хоча не міг розгледіти її обличчя з такої відстані, безпомилково впізнав у ньому те, котре пливло переді мною, відділене від тіла, всю ніч. От і зараз те обличчя також ніби відділилося від блакитного тіла, й наблизилося до мене, й провисло, хитаючись і розпливаючись, покрите серпанком, і це була дивовижна галюцинація. Так тривало кілька секунд; зрештою, жінка відвела від мене погляда, повернулася й так само неквапливо рушила в глибину засипаного снігом простору; і я знову вразився із того, що й двір наш, і дорога, по якій ішла, і шосівка збоку, якою завжди поїхали машини, в цю хвилину виявилися цілковито порожні, так, ніби в цьому світі залишилися живими тільки дві істоти: ця жінка і я. І мені по-нерозумному стало жаль, що вона віддаляється, а не йде мені назустріч, бо, коли зникне, подумав невідь-чому я, щось із мого життя вийде чудове і сентиментальне, як спомиш, як наші приспані бажання, котрі тому й приспані, що їм не судилось у цьому світі збутися.

Так воно, зрештою, і сталось: жінка в блакитному дійшла до сусідніх будинків і зникла поміж них. Залишилося тільки

снігове тло і немолодий уже чоловік на балконі із недопаленою сигаретою в губах, із пом'ятим після сну обличчям, у домашній потертій і не зовсім свіжій сорочці, у прим'ятих, як і обличчя моє, штанях та в прозаїчних, елементарних капцях, чи, як їх ще звуть, виступцях, — друга назва мені сьогодні подобалася більше, адже я ніби й справді виступив за межі свого незвичного й елементарного світу й відчув на собі дивний, і чудовий, і таємничий подих, хоч, може, все те під впливом настроїв та збігу обставин собі й придумав, як це вміли колись чинити так звані «кисейні-баришні».

2

Не було чого стовбичити на балконі, бо сигарету вже докурено, і я переступив порога — ніби вийшов із одного світу, снігів, порожнечі, синього повітря, легкого морозу із спогадом про загадкову жінку у блакитному на сніговому тлі у світ звичний і таки прозаїчний, в якому моталася моя дружина, ще нерозчесана, й не підфарбована, і неприбрана — такі-бо речі потрібні не для буденного світу, а для зовнішнього, де треба справляти враження. Літали простирадла, складалася постіль, спішно прибиралися розкидані звечора й на ніч речі. Моя незаміжня ще дочка в цей час незворушно стояла перед дзеркалом, намагаючись зробити себе гарнішою, ніж це заповіла їй природо-матінка: накладала туш на вії, чинячи це вельми обережно і старанно, ніби вирішувалася якась глобальна світова проблема. Я кинув оком на годинника, і цього стало досить, щоб остаточно вийти із тимчасового одуру, в який був запав, — пора вдягатися й бігти на роботу.

— Сьогодні дві пари, — сказав я, поспішно перевдягаючись.
— Потім буде кафедра, а під вечір презентація бездарної книжки мого шефа і, ясна річ, — фуршет. Так що чекай мене пізно.

— Що це за мода пішла на ці фуршети? — сказала, заштовхуючи в перехилену канапу ковдру, моя жінка.

— Законна приклучка для колективного пияцтва, — мовив я.

— На обід зможеш прийти додому? — спитала дружина.

— Аякже! — мовив я. — На ресторан у мене грошей нема, а на їдальню — шлунку.

- Все в холодильнику, — сказала жінка, складаючи канану.
- Показати тобі чи сам знайдеш?
- Знайду, — сказав я, зтягуючи вузла краватки.
- Ні, ліпше покажу, — мовила дружина. — А то береш не те, що наварила.

Міг би пояснити, що її вариво, напрочуд одноманітне, давно мені не смакує, а часом сякої-такої різноманітності хочеться, але це було б небезпечно: від найменших претензій до її страв моя жінка спалахує, як смоляна скіпка, ніби цим самим ображав її найсокровенніше, через що потім довго на мене дується. Але інколи й справді несила ставало проштовхнути до горла її вариво, і я хитрував, ніби й справді така штука розкрити холодильника і взяти те, що там наготоване.

— Іди покажу! — незаперечним тоном мовила жінка і повела мене до холодильника, з якого виймала каструльки й докладно оповідала, що в якій міститься, — все це добро варилося увечері, коли я вже давав хропака, снячи про загадкових незнайомок, які чекають на мене десь у горах, у засипаній снігом, самотній хаті, зовсім так само, як колись снів був про неї, адже й вона звабила мене своїми поетичними таємницями. Але ті таємниці давно стали чимось подібним до цих страв у холодильнику: не димуючих, запашних, свіжих, од яких котиться слинка, а загусло-мертвих, холодних, які не оживить жодне розігрівання, од самого погляду на які нападає нудьга. Через те намагався не дивитись у ті каструльки, які демонструвала переді мною моя половина; правда, увечері доведеться вислухати купу докорів, але і їх я давно навчився не слухати, намагаючись утримати сяку-таку гармонію у власному існуванні. Вже давно думав, що жінчина гармонія і моя існують у різних площинах; моя — у замкнутості, її — у виконанні засвоєних рухів та дій, які витворюються із неймовірного хаосу мотанини, за яку теоретично я мав би бути вдячний. Моя ж гармонія лежала у зменшенні рухових експресій, у самозануренні у книгах, газетах: отак поступово, рік у рік, ми пригасали, а це і є першою ознакою старіння. Отож наша гармонія, спільність були не в духовному погодженні (те, що цікавило мене, давно не цікавило дружину і навпаки), а більше у звичці й терпимості одне до одного, бо де дітися?

Отак продемонстровано мені здохлу в каструльках їжу, яку я мав в обід пожерти, і я кивнув, погоджуючись вчасно і вправно

те вчинити; відтак натяг піджака, далеко не нове пальтечко із зваленим шарфом, стару шапку із зваленою шерстиною і раптом став, ніби вдарений батою, бо наді мною пролунав сталевий жіночий голос:

— Але ж, Вадиме, ти забув поголитися!

Я аж рота розтулив: ось що значить задивлятися на жінок у блакитному на сніговому тлі; справді, поголитися забув.

Зі своєї кімнати дефілювала намакіяжена дочка, обличчя мала застигле, але уста розтяглися в іронічну всмішку.

— Наш татко старіють, — проспівала вона, — коли вже забув поголитися. Ну, я пішла.

Я здер із себе пальтечко, шарфа, шапку, а вона, граційно схилившись, взувала чобітки, всовуючи поміж хутро елегантну й тоненьку ніжку.

— Коли за тобою не дивитись, — звучав сталевий голос дружини, — зовсім опустишся.

І вона, мотляючи подолом найнечупарнішого із нечупарних халата, рушила до дзеркала, біля якого перед цим стовбичила моя дочка.

Я ж раптом жажнувся. І не тому, що забув поголитися, хоча це в моєму становищі викладача річ таки справді недопустима, а тому, що не тільки я бачив у своїй жінці спрощеність і безнадійне поринання в будень, в якому не існувало вже жодних манливих таємниць, але це саме бачила в мені вона, отже, були обоє-рябоє, незважаючи на переконання, що я людина тонкої душі й вишуканих почуттів і що здатний ще зачаруватися блакитною постаттю на сніговому тлі. Це, зрештою, й зіпсувало цілком мені настрій, і я шкрябав щоки у ванні не без роздратування.

Двері до ванни були відчинені, і через дзеркало я міг бачити, як у коридорці вдягає чудову шубку моя дочка, натягає на голову дивоглядного берета, подібного до того, який носили, здається, її прабабусі, і, зрештою, перетворюється в чарівну істоту, які на вулицях збуджують подібних до мене бевзів. Гримнули двері, і те диво з нашої тісної клітки зникло, і я подумав, що ми з дружиною народили в цих стулених стінках не тільки її, а ще й якогось звіра, швидкого й безплотного, котрий так само, як ця дівчина, тут довгими роками виростав, і то для того, щоб поступово з'їдати нас, нашу духовну наповненість, небуденність,

пориви, мрії — все те, що давало змогу здобувати силу, щоб бігти по сірих площинах днів, перескакуючи через чорні прірви ночей і постуново розмиваючись у тих днях та ночах, від чого на тілах і душах наших починав виникати спершу тонкий і непомітний, а тоді й виразніший, невидимий накіп, а точніше — панцир, котрий все-таки потрібний нам, щоб убгати в сяку-таку форму нашу ж таки порожнечу. Відтак у тій порожнечі й починає народжуватися малий і білий хробачок, якого також спершу не помічаємо, але який є породженням того накіпу: неспокійніші із нас починають тривожно кидати туди-сюди оком, щоб знайти в тому панцирі чи накіпі вилазку із себе; в снах тоді до нас і приходить видиво самотньої, засипаної снігом хати, в якій нібито чекає щось гарне, захоплююче, яке має образа жінки в блакитному на сніговому тлі.

Коли вдруге одягся, на порозі кімнати постала моя жінка. Обличчя вже покрите макіяжем, отже, пристосоване до пробуття в зовнішньому світі, але тіло ще одягнене в нечупарного халата — одну із видимостей отого накіпу чи панцира, який складав світ локальний, зачинений, домашній.

— Будь обережний на вулиці, — сказав сталевий голос. — А то сьогодні якийсь розсіяний. У тебе все гаразд?

— Звісно, — сказав я, намагаючись бадьоро всміхатися. — Просто вночі спилися мариська.

— Це тому, — сказав сталевий голос, — що спиш на лівому боці. Намагайся себе контролювати й спати на правому. Не спізнюєшся?

Кинув очима на годинника: таки спізнювався, якщо трамвай затримається. Вони ж, ці кляті трамваї, ходили тепер вельми нерегулярно.

— Біжу! — сказав і кинувся до дверей.

— А поцілувати мене! — прозвучав сталевий голос. Мотнувся до жінки, торкнувся вустами покритої кремом чи якимсь іншим чортовинням щоки, яка приторно пахла, уста її були вже напomadжені так само густо й важко, ото ж цілувати їх не випадало.

— Бувай! — прохрипів я. — Сьогодні повертаюся пізно. Зачини за мною!

Треба було покинути власний дім! Треба було! Адже я посправжньому в ньому задихався.

3

Вивалився із під'їзду, на ходу виймаючи сигарети. В обличчя дихнуло морозною свіжістю, сніг навколо світив та іскрився, правда, лишень у дворі і на дорозі, що вела до інших будинків, на якій і побачив жінку в блакитному, шосівка ж була вже чорна й мокра. Але і в дворі, й на дорозі вже насліджено, тут і там позастигали якісь постаті: одні стояли, інші йшли, на деяких деревах світилося жовте листя, покрите снігом, — я подався чимдуж під гору на трамвайну зупинку, димлячи цигаркою, і в мені почало поступово наростати щось наче здивування: чому й справді так непокоюся, адже нічого не сталося; ну, якась дурниця привиділася, бо сплю, як казала дружина, на лівому боці; ну, побачив якусь жінку в блакитному, то через те колотитися? І поступово, принаймні доки йшов до зупинки, я почав заспокоюватися, глибоко, на повні груди, дихаючи свіжою повітряною вільгою. Саме тоді й надійшов битком напханий людьми трамвай; я ж мав конче у нього ввійти чи впихнутись, інакше напевне запізнився б на лекцію, тож попер тараном, безцеремонно розштовхуючи, правда з вибаченнями, слабших за себе істот, і не так сів, як убився у трамвай із щільно спресованими тілами. Ззаду на мене наперли інші активні істоти і стисли мене так, що подобав не на людину, а на фанеру, однак був принаймні всередині і спізнення мені не загрожувало. Двері з великою натугою після кількох марних спроб зачинилися, прищепивши якусь стареньку, яка темпераментно заверещала; двері знову розчинилися, і старенька, замість злізти з трамвая, активно почала в нього втовкуватися, сунучи мені під бока сумку, очевидно, з якимсь заліззям, бо одна із залізяк устиснулась мені в бік, як ніж. Саме це примусило й мене поперти на передніх, що й дало можливість дверям зачинитися. Я ж зміг передихнути й кинути поглядом по людях. І раптом отерп: попереду, у вузькому просвіті між спресованих тіл, побачив блакитне сяяння; здається, це була та сама жінка, яку побачив був із балкона. Але роздивитись не зміг, бо стояла до мене спиною. І мені незвідь-чому стало тепло й ніжно на душі, і я напружено стояв, терпляче чекаючи, поки обернеться й покаже обличчя; невідь-чому здавалося, що те обличчя має бути таке, яке мені уявлялося, і то не тільки тому, що чоловіки в цьому плані

безнадійні бевзі, а тому, що мав переконання, що це конечна річ: обличчя незнайомки, що пливало уві сні, й обличчя жінки в блакитному мають бути тотожні. Не міг наблизитися до того блакитного розливу ближче: зрештою, на чому трималося моє переконання? Чи ж одна вдягається в блакитне? Але кожен із нас, смертних, по-своєму сентиментальна кваша, через те, хоча й стояв сплюснутий зусбіч у фанеру, не мігши ані поворухнутися, ані зрушити з місця (мене затисли в середину вагона, а рух вирував біля дверей), в моїй дурній голові почала плестися якась романтична маячня із передчуттям особливої любовної пригоди, з музикою й поетичними сплесками почуттів.

Я так закріпився, що перестав дивитись у бік об'єкта свого зацікавлення, а тим часом блакитна пляма з очей пропала — очевидно, жінка на черговій зупинці зійшла і її місце замістило щось брунатне, широке й кутасте, піби ящик, але той ящик мав нормальну голову, правда, схожу на м'яча. Отож обличчя жінки в блакитному так і не побачив — вдруге розчинилась у просторі, а що не був ще так дуже нею заворожений, то подумки побажав їй щасливого блукання у просторі нашого міста і перемкнув власні думки на речі конкретніші й нагальніші, тобто на тему лекції, яку мав невдовзі прочитати.

І я читав лекцію в тому звичному студентському шумові, коли десять чоловік тебе слухають, а сорок ні; тема була мені цікава, нею впливався і співав, як соловей на всохлій гілці, вирізняючи з маси обличчя приємне, порожевіле личко гарненької студенточки, якій я увіч у якийсь загадковий і абсурдний спосіб подобався, хоча, кажучи самокритично, важко знайти в моїй персоні щось еротично-привабливе. Але мене, зрештою, це не обходило, хоч би з тієї рації, що, коли ще може існувати таке зрожевіле супроти тебе личко, ще не все в цьому світі загублено, тобто ти жива, а не папівмертва істота, і, хоч уподібнюєш себе до сухої гілки, правда, із солов'єм, — це не більше, як самоприпущення — солодке, мушу визнати, бо в нього ані на мак не віриш. Не певен, що й та студенточка слухала мої силогізми, швидше сприймала голоса, як солов'їні трелі, — вони нам приємні, але чи вміємо розкласти їх на зрозумілі слова? Та й це не мало істотного значення, а тільки те, що такі зрожевілі щічки існують, а ще дев'ятеро справді серйозних очей, яким моє силогізмичне творення дає розумову поживу, — в цьому, зрештою, й бачу немарність своєї роботи.

На обід я їхав тим-таки трамваем, уже не так набитим, і вже нічого блакитного до цього не впливало: мав кілька годин вільного часу, отож міг поринути в себе — найкраща, до речі, форма відпочинку, адже після двох пар я таки втомився, бо ніколи не ставився до лекцій формально, а таки виливав через них усю накопичену енергію, як міг та вмів; саме тому, очевидно, мав репутацію доброго викладача і не бажав її втрачати: втратити легко, важче здобути. Отож поринув у містичний транс, тобто глибоку задуму, цілком виключившись із дійсності; цьому сприяло й те, що дістав змогу сісти, та ще й біля вікна — чудова нагода для усамітнення. І мені певідь-чому привиділася старовинна вуличка у невідомому місті, можливо, й не в Україні, але будинки якої були мені напрочуд знайомі. Була вузька, будівлі без портиків, далі — якась ніша в стіні, потому — дзвіниця з невеликим обеліском, сама дзвіниця стояла на горбку, оброслому деревами. І саме тоді, коли йшов тією загадковою вуличкою, над головою розчинилося вікно, власне не розчинилося, а піднято раму (у нас таких вікон нема), і з'явилася жінка, яка достеменно мала те ж обличчя зі сну, і голосно гукнула:

— Рудольфе!

І я звів голову (саме тоді побачив оте знайоме й чудове в своїй незвичайності лице): жінка мала густе кучеряве волосся, що хвилями спливало на оголені плечі; сукня — із глибоким декольте — була з часу кінця XVIII чи початку XIX століття, риси обличчя тонкі, вишукані, ніс із тремтливими ніздрями, і по-особливому чарівно сяяли чудові блакитні очі.

— Ви мене? — спитав я, не маючи сили відвести погляду від тієї вроди.

— А ви Рудольф? — спитала жінка.

— Так, пані! — мовив я.

— Вибачайте! — сказала жінка, говорили ми німецькою мовою. — Я кликала не вас...

— Але прошу, пані, — мовив я, роззираючись. — Крім мене, нікого на вулиці. І моє ім'я справді Рудольф.

— Так гадаєте? — спитала жінка, загадково всміхаючись. — Тоді ви глибоко помиляєтеся...

На цьому моє видіння обірвалося з тієї прозаїчної причини, що я під'їхав до своєї зупинки і треба було висідати.

Загалом кажучи, я не фантазер. Але часом ним буваю, особливо тоді, коли звичний ритм існування так чи інакше порушується.

Тоді й справді ніби переносуюся в інші часові площини; зрештою, якщо людина під час сну так само може жити, діяти й говорити в площинах, цілком одмінних від реальних, то чому не може статися й такого? Тим більше, що ота стародавня вуличка з будинками без портиків, але які злились у цілковиту стіну із якоюсь нішою у ній, ота дзвіниця з невеликим обеліском на горбку, обросла деревами, чомусь увижалися мені не раз: збагнути причини цього мені годі, але так воно бувало.

Зійшов із трамвая й подався вниз уже своєю, реальною вуличкою, заставленою сучасними дев'ятиповерховими коробками, в одній із яких мав для існування власну клітку. Й мені раптом здалося, що хтось за мною стежить, а це таке гостре й непомилне почуття! Відтак у тобі все напружується — починаєш невідь-чому турбуватися, хоча не веду ані кримінального, ані потаємного життя — так, наприклад, і досі не завів собі коханки та й не дуже прагну її заводити («заведи коханку — примнож собі клопотів», — любив казати), а те, що часом помічав зрожевілі щічки якоїсь студенточки, не мало жодного значення, хіба самоутішне: в моральному статусі викладача, якщо він людина порядна (а серед нас — люди різні), є одне тверде правило: із студентками романів не заводити. Отож, відчуваючи, що за мною стежать, злегка стурбувався, адже твердо знав, що жодних підстав для того таки й справді не мав. Відтак перше, що мені спало на гадку: а якщо це та жінка в блакитному? Думка була безглузда, тим більше, що після короткочасного ранкового збудження я встиг про неї забути. Жахливо хотілося обернутися, але стримав себе: одне, щоб не виглядати вар'ятом (принаймні у власних очах), а друге — вирішив обережно озирнутись при повороті у двір свого дому.

Так я і вчинив. На вулиці були перехожі: одні йшли в мій бік, а інші в протилежний, серед них, однак, нікого в блакитному. Були й жінки, й чоловіки, й діти, але всі виглядали стандартно і жодної підозри не викликали. Тому вилаяв себе і сказав: коли не отямлюся, то це шизофренічне навадження зможе мене й подолати. І тільки тепер помітив: звичайно, коли виходжу з трамвая, запалюю сигарету, але тепер цього не зробив, хоча мені страшенно хочеться палити. Отже, я чимось стривожений, у якийсь спосіб навіть розладнаний, коли починаю зраджувати свої звички. А вже це зле.

4

Саме ці маленькі гризоти спричинили, що я вирішив бути великодушний щодо жіничного варива і таки покористуватися ним. Витяг каструльки, як це було наказано вранці, але, коли підняв покришку тієї, де була юшка, вона в мене захоплення не викликала — якась блідо-жовта бовтанка: моя жінка мала переконання, що страви мають бути не масні і без жодних ароматичних приправ, за винятком сушеного кропу. Підняв другу покришку, там, у сірому, застиглому соусі, лежали задублі («здохлі», — я казав) шматочки пісного м'яса, з якого ретельно вирізано все життя і товщ, тобто те, що в м'ясі найбільше любив. Тому зітхнув, упокорився, власне не упокорився, поставив обидві каструльки назад до холодильника, вийняв три яйця, молока, сала — яйця розколотив, змішав з борошном і гарненько все те засмажив разом із цибулею. І вже коли ця суміш смажилася, відчув, як шлунком моїм поїшли солодкі спазми і заволали там голодні труби. Врізав добрячого кавалка хліба і те все з великим задоволенням умов, відчуваючи за спиною розкіш порожньої квартири і що ніхто мені не дорікне за чудові (жахливі, на жіничин густ) харчові запахи, бо вони, мої бідашні жінки, дружина й дочка, воліли, щоб їжа була без жодного запаху; для мене завжди було дивно, що саме безпашна їжа їм подобалася, бо мені саме запах давав збудження й бажання той харч поглинути. Після того повільно пив каву, покурюючи, всупереч грізній забороні; двері до кухні при цьому зачинив, а вікно, незважаючи на холод, відхилив — і було мені тепло й затишно, кава чудово поєднувалася із смаком тютюну, до речі, вона також чудово пахла. «Ні, — подумав я, — жити в цьому світі можна, не треба тільки труїтися дрібницями життя, передусім побуту, а, навпаки, постійно вивишуватися духом, тобто міркувати про речі високі чи й фантазмагоричні, хоч би про ту стародавню, здається німецьку, вуличку, на якій побував, коли їхав у трамваї». Отож пив каву, вільно грався димом, зовсім не боячись, що мене вперіщить по голові сталевий жіночий покрик й вижене на балкона, а там, на балконі, холод і сніг, і сніг на цілому світі, і в ньому, ніби шматок криги, — блакитна жіноча постать, яка невідь-чому починає мене не те що хвилювати, а якось дивно псувати мені життя. І я блаженно подумав, що

жінки — ніби музика, їх приємніше сприймати здаля, як оту, приміром, зрожевілу студенточку, а коли до них наближатися, чудова музика перетворюється у здохлу їжу в перестуджених у холодильнику каструлях, яка може викликати апетит або ж у голодуючого, або ж у людини, якій байдуже що їсти: червону ікру чи лайно. Відповідно й та блакитна жінка на сніговому тлі була прекрасна, і це ще питання, чи такою виявиться, коли побачу її обличчя. «А коли її обличчя, — блаженно подумав я, — те саме, яке бачив уві сні? І таке саме, яке бачив у виджені під час трамвайного марення?» Тоді це ще питання, чи такою ж прекрасною здасться, коли б я з нею заговорив, адже й це закон: найпрекрасніша жінка тоді, коли мовчить.

Ці думки, ясна річ, були утровані, може, й трохи жонофобні, але в той час, коли після тригодинного говоріння відчував тишу, попивав чудову каву і не менш чудовий тютюновий дим, вони були мені приємні й по-своєму втішали й гармонізували мене. Але й інше відчувалося: коли б дотримався заведеного в цій хаті ладу, тобто коли б, пообідавши здохлою у заморожених каструльках їжею, вийшов покурити таки на балкона, то чи побачив би жінку в блакитному? Чомусь був певний, що побачив би. Це, до речі, легко можна було б перевірити, але не бажав рухатися, бо в мене поступово наливався сон чи, точніше, бажання передрімнути, а коли б на того балкона поліз би й ту жінку побачив, то про ніякий пообідній сон не могло б бути й мови — це вже я знав напевне. Тому почав думати про загадкове явище реінкарнації, тобто перевтілення душ, гадаючи: чи оте видження в трамваї не було виявом того, адже вуличка та жінка, яку на ній побачив, напрочуд мені знайомі, і вони перейшли в мою уяву не як проста фантасмагорія, а скоріше як спогад того, що було в іншому часі, про що свідчив хоча б одяг тієї жінки. Це були блаженні, а може, й ідіотичні думки, невідь-чому мене тішили, а коли так: чому маю від себе їх проганяти?

Не допив кави й не допалив сигарети, покинув каву холонуту, а сигарету допалюватися у блюдечку, сам же, майже очманілий, поплуганив зватіле тіло до канапи, на яку солодко влігся, затишненько вгорнувшись пледом, притулив шоку до лагідної подушки, яка чомусь запахла мені снігом, і майже відразу втопивсь у снігових заметах, крізь які треба було пробиратися із важким наплечником, притому дорога вела вгору, по слизьких

крутосхилах, відтак не йшов, а борсався й ліз, інколи й навкарачках. Зрештою, побачив узгір'я й на ньому засипану снігом хату, одне вікно якої світилося. Від хати назустріч мчав величезний, схожий на вовка, пес, він зупинився й почав радісно гавкати, і від його заїненої морди здіймалася легенька пара, а коли наблизився, захоплено стрибнув мені на груди, ладячись цілуватися. Але я суворо прикрикнув на нього. В цей час у хаті відчинилися двері, і в прочілі постала жінка в довгій і широкій унизу сукні, з голими плечима та з глибоким декольте, темне кучеряве волосся її розсипалося по плечах, а блакитні очі тепло палали.

— Не виходь роздягнута! — гукнув я, пес у цей час робив довкола мене кола, енергійно розкидаючи сніг, аж клаптями літав.

— Зачекалася, — сказала жінка, — та й хвилювалася, чи не трапилося чого?

— Зі мною не може нічого трапитися, — самовпевнено сказав я.

— Але ж, Рудольфе, — печально обізвалася жінка, — хіба раз з тобою всяке траплялося?..

— Але завжди приходив до тебе, — мовив так само впевнено.

— До часу, — озвалася жінка. — Все до часу, Рудольфе...

Зайшла в дім, полишивши двері відчинені, а я зупинився на ганку, щоб роззирнутися. Пес так само перестав гасати, і ми на хвилю завмерли, дивлячись у мертвий сніговий простір, безрушний і застиглий, не так білий, як блакитний, із деревами, покритими шапками, з камінними виступами, також у сніговій одежі, навіть мої й собачі сліди поналивалися прозорою блакиттю, ніби водою, густішою, ніж та, що повивала пейзаж, через що чітко проступали на загальному рівному тлі.

— Чому не заходиш? — озвався з глибини жіночий голос.

Я причинив двері, скинув наплечника й побачив, що в коминку палахкотить вогонь, перед ним стоїть фотель із позолоченими підлікотниками, покритий ведмежою шкурою, друга шкура, здається вовча, лежала на підлозі. Жінка стояла біля фотеля і лила в мій бік синьою крицею погляду, а на вустах її тремтіла прегарна, але напрочуд сумна всмішка.

— Ось бачиш, — сказав я, — все гаразд, я до тебе й цього разу прийшов. Має бути так, як є... Тільки, Бога ради, не кажи, що все дотасне.

Прокинувся й довго не міг прийти до тями: перед очима плавали жовтуваті кола, а в голові потріскувало. І тут я зазначив, що й цього разу спав на лівому боці, через що в серці легенько поколювало.

5

Усі презентації із фуршетом відбуваються однаково, і в принципі вони нудні. Наш завкафедрою, однак, цвів, як усі самонадіяні довбаки, адже героєм дня був таки він, а він непомірне любив себе відчувати героєм дня, тим більше, що всі виступаючі, за розкладкою, мали мастити його елеєм, від чого широкі, вусате, кругле обличчя шефа задоволено лищало. Певна річ, ніхто й не прохопився, що книга, яку видав, а в теперішній час книжкової кризи таке вчинити нелегко, бездарна, і призначення її котові під хвіст, і зовсім не мала великої загальнокультурної ціни, як це говорили лестуни, а серед них і я, бо наші студенти, як було констатовано, нарешті нібито одержали саме того посібника, без якого ніяк не могли б виповнити свою освіту, бо в книзі й нова методологія і по-новому розставлено акценти. Більше того, книга нібито цілком оригінальна (насправді по-школярському переписана, та й то за допомогою аспіранток) і в ній науково витворена глибока концепція. Здавалося, що з усіх, котрі тут зібралися, щиродушно вірив у правду тих слів лишень автор книги, а усмішки, якими обдаровували його колеги, були схожі на здохлу їжу в каструльках моєї половини. Зрештою, всі обличчя довкола — знайомі, за винятком однієї дами, на яку я не міг не звернути уваги.

По-перше, сіла в першому ряду (я ж був у президії, бо мені доручено вести презентацію), досить виказисто виставивши чудові ніжки з-під рясної картатої спідниці; по-друге, не виступала, а була тільки публікою; а по-третє, не назвав би її незнайомою. Так, саме це обличчя сьогодні двічі навідувалося мені у снах, з'являлося й пливло одірвано від тіла, світило ясною блакиттю очей, а це вже було, як визначив подумки, чорті-що! Саме тому вряди-годи кидав у її бік позири, вона це миттю засікла й почала відверто фліртувати, хоч я був супроти неї років на двадцять старший, але, коли між чоловіком та жінкою протягується ота тоненька секретна нитка, а секретна голка

одночасно вколює обох, тут уже всілякі зважки на роки ні до чого. Щоб звернути увагу на свої і справді чудові ніжки, дама якось схилилася і почала зав'язувати чи розв'язувати, а тоді знову зав'язувати шнурка на черевіку — це були іноземні важкі мокроступи на грубій підшві з масивним закаблуком, зрештою, мета тієї грубезни одна — з'явити контраст до ніжності самих ніг, — і дурний цього не збагне. Мене це вразило (не черевіки й не ніжки, хоча ніжки також), не її й справді екзотична врода на тлі картонних облич моїх колег та колежанок (хоча й до вроди не залишився байдужий), а те, що виявила нахила до фліртування саме зі мною, а ще більше вразився, що в дивний спосіб з'єднувалася з моїми сонними видженнями. І знову по-дурному почав думати про реінкарнацію, хоча, скосивши око на благодушно надутого побіч себе шефа, помітив, що він дивиться на ту ж таки дамочку, і, можливо, не мені, а йому скеровувалися ті фіглі-міглі, а я лише виявився, як то кажуть, «на дорозі».

Саме це мене заспокоїло, бо єдина річ, якої дотримуюся в житті незламно, — це не корчити із себе ідіота, а в цій ситуації із себе ідіота таки корчив, а може, й не я, а химерна гра збігів випадковостей, яку прийнято називати грою долі, Божою волею і всілякими такими цілком нераціоналістичними позначками. Тому, зібравшись на силі, примусив себе не дивитися на ту жінку, відчуваючи водночас, що в мені діють дві різнобіжні стихії: раціонально-розважна і друга — темна, хвилююча і схвильована, адже я, бажаючи того чи ні, входив у якісь незнайомі досі площини, адже видження у снах цього-таки обличчя було, більше того, в певний спосіб я чомусь пов'язував його із тією загадковою жінкою у блакитному, котра також була справжньою і являлася мені цілком реально двічі, правда, поки що як істота без обличчя. Можливо, це моє хвилювання й передалося жінці, на це вона, за природою своєю, відповідно зреагувала, а може, будучи гарною, подібне реагування було складовою її єства, тож просто собі гралася, потрапивши випадково на це нудне зібрання картонних облич. У такому разі, резонно міркував я, об'єктом її гри як кокетки з перемінним струмом (улюблена фраза мого старого професора, вже покійного, котрий у сімдесят років несподівано для всіх оженився з тридцятилітньою, яка й загнала його щасливо на той світ), скеровуваністю долі став я тому, що між усіх цих

стандартних і картонних людей-манекенів чи роботів із визначеними діями та словами я один мав у собі таємницю, яка могла хвилювати не тільки мене, а й навколишніх. Бо коли б презентація відбулася учора, не сьогодні, вона мене з-поміж картонних облич не вирізняла б — був і я такий, тобто їхній плоть од плоті. Таке пояснення звучало цілком логічно, за винятком однієї досі непоясненої речі: чому саме це обличчя явилось мені двічі у видженнях, адже досі не зустрічав цієї жінки? Я надав слово черговому хвалителю бездарної писанини свого шефа, сів і, виждавши досить часу, кинув оком на жінку. І побачив, що її чудові ніжки світяться, і що вона дивиться не на шефа, а таки на мене, і що очі в неї чудово блакитні, і що нитка з голкою між нами таки мотається, і що це й справді-таки є чорті-що, і що я зовсім не здивувався б, коли б ця жінка, виходячи, таки вдягла б блакитну куртку, більше того, не просто відчував, а таки знав, що з цією жінкою знайомий, навіть мав із нею якусь історію — чи не ту, що привиджувалася? Другий, скептичний, у мені мовив, однак, цілком переконливо: тоді тобі доведеться повірити в реінкарнацію, бо в тебе, чоловіче, чудова пам'ять, і всі свої амурні історії, починаючи з дитинства, чудово пам'ятаєш, і не було тих історій аж так забагато, аби одна із них могла випасти із пам'яті твоєї: і ти чудово, чоловіче, знаєш, що в тебе з цією жінкою нічого ніколи не було і ніколи не був із нею знайомий, тож перестань казиритися, візьми себе в руки і не корч, Бога ради, із себе ідіота.

Логіка мого друга-скептика була залізна, і я їй, безумовно, підкорився, хоча той, другий, у мені, не такий залізомислячий, а схвилюваний, непевний себе, пискнув, ніби пташка: «А як пояснити речі, які не пояснюються?» — «Треба не засмічувати ними голови!» — жорстко сказав мій друг-скептик і начебто пробив мене знаком оклику, як осиковим кілком.

Усі вже зморилися від довгих, нуднущих промов й чекали веселішої частини, тобто фуршету, але тільки ті, що вже виступили чи не збиралися виступати; ті ж, котрі бажали прилизнутися перед шефом, виступати рвалися і, хоч я й застерігав, аби говорили коротко й по суті, діставши слово, про мої застереження щасливо забували і, як соловей, натхненно виливали потоки улесної, медяної, цукрової, сахаринної, сорбіто-ксилітової і яка там ще є підсолоджена води; я ж робив вигляд, що

намагаюся уважно слухати і тільки вряди-годи кидав позира в бік жінки. Вона ж, помітивши моє відчуження, поклала на вуста чи ж іронічну, чи зневажливу посмішку: очевидно, ніяк не могла вмістити в своїй гарній голівці з темними кучерями, що хтось може дозволити собі таку кричущу зухвалість: не вподобати її. І тут я помітив різницю між нею й тією, що являлася мені, — була саме у волоссі, зачіски в обох різні: у тієї — старовинна, з передромантичної чи романтичної доби, а в цієї — цілком сучасна, зроблена найпевніше не самотійно, а таки вправними перукарями, більше того, й барва волосся була інша — у тієї темнокаштанова, природна, а в цієї з рудуватим чи мідяним відливом, неприродним, отже, була фарбована. Саме це знову примусило мене подумати про явище реінкарнації, а мій друг-скептик поважно мене застеріг: коли й далі пускатиму в голову таку каламуть, корчити ідіота мені потреби не буде, стану ним напевне.

6

І ось нарешті очікуваний усіма момент: я закриваю обговорення й оголошую фуршет, для чого запрошую товариство перейти до сусідньої кімнати, де вже понакривано столи, повні тарілок і тарелей із бутербродами (з недавнього часу наш шеф почав їх називати канапками), і стояли розкорковані пляшки та порожні чарки, які з нетерпінням очікували, коли ж то їх наповнять. Публіка загула і з більшою поспішливістю, ніж годилося, ринула, як вода з прорваної греблі, у ту принадну кімнату. Ми із шефом як головуючий та герой дня ішли останніми, і шеф, призупинивши мене, почав розтлумачувати, як він розуміє концептуальність, докладно оповідаючи (вже не вперше і не вдесьте), що саме поняття концептуальності походить од принципу барокового концепту, хоча ці поняття тепер не цілком зливаються, а в історичній перспективі здобули свою і одновимірність, і різнобіжність. Шеф при цьому цупко тримав мене за рукава піджака, ніби боявся, що не дослухаю його й побіжу у фуршетну кімнату, як решта публіки, а я терпіти не можу, коли мене при розмові хтось притримує чи надто близько прихилиється, дихаючи своїми несвіжостями. У фуршетовій кімнаті нас не чекали, там з'явився вже тамада, очевидно,

спеціаліст із цієї галузі, й проголошував пишні заздрівці на честь шефа, зовсім не нітячись од того, що той іще не зайшов, адже в тій ситуації був головним уже не шеф, а те, що покоїлось у пляшках. І, як при всіх фуршетах, стояв там шум і гам, бо люди наливали собі й розбивалися на пари, чи трійки, чи четвірки, хапали бутерброди, що не заважало їм справно молоти і язиками. Шеф же вперто доводив мені, що без концептуальності жодна праця не може вважатися досконалою.

— А що ви думаєте про реінкарнацію? — спитав несподівано для самого себе я.

— Що? — очі в шефа округлилися, а вуса безпомічно опустилися.

— Питаю, що думаєте про реінкарнацію? — повторив я.

Шеф був спантеличений. Через надмірне марнолюбство не міг визнати, що не знає слова, відтак прогукнув добродушно:

— Гадаєте, це має зв'язок із концептуальністю? Але ми заговорилися, нас чекають люди.

Насправді люди нас не чекали й чудово давали собі раду самі. І тут я побачив, що шеф іде просто до тієї дами, яка мене так зацікавила, і вступає з нею у розмову: чи не про принцип концептуальності? Дамочка засвітилася до нього обличчям, заблищала зубками і полила з очей чудовим блакитним сяянням. Моє серце хтось узав у їжачкасту рукавицю: подумав, що найочезидніше запросив її сюди він і чи не коханка вона йому? Але які маю підстави ревнувати? Через те, що перекинувся кількома позирами?

І мені раптом захотілося випити. Загалом щодо алкоголю я людина вельми стримана, однак часом таке бажання, притому гостре, виникає. Сьогодні ж виникло, можливо, тому, що й справді піби розладнаний. І не в якихось снах, чи видженнях, чи блакитних жінках тут причина, подумалося мимохіть, а в мені самому. У втомленості, можливо, як писала Леся Українка, «життям щоденним». А може, у підході до якогось чергового вікового рубежу. Знаючи, що ніхто мене не пригостить, проштовхався до столу, налив чарку, ковтнув її з пожадливістю й почав жувати цілком несмачного бутерброда, що заслуговував назви канапки — я піби шматок оббивки якоїсь вельми старої канапи жував. Але горілка додала тепла, і я трохи розтерп, принаймні вільно міг роззірнутися надовкіл. Люди й справді розбилися на пари, трійки, четвірки і голосно, всі разом,

галакали, змахуючи передніми кінцівками; до речі, мій шеф дамочку вже полишив, а був оточений трьома найстараннішими своїми прилизами і щось вістив, багатозначно підіймаючи пальця. Дама теж не була сама, біля неї вилося, як в'юни, кілька молодиків: декого знав, а декого ні; зрештою, на всіх фуршетах завжди знаходяться особи, котрих ніхто не знає. Дамочка тримала в одній руці чарку, в другій — бутерброда, і на її обличчі було твердо написано, що знає собі ціну й дуже здивувалася б, коли б хтось у тому засумнівався. Але диво було не в тому, а в тому, що вряда-годи посилала в мій бік хвилі ясного, блакитного сяння. Щось журкотів мені у вухо один із колег, здається, був здивований, чому шеф саме мені доручив вести презентацію, отож бажав конче з'ясувати причину, тобто чи не готує мене собі в заступники. Через це й розкидав довкола мене сітку колючкастих, хитрих запитань, від яких я не менш вправно викручувався, шукаючи водночас приклучки від нього якнайшвидше збавитися.

— О Маріє Олександрівно! — радісно згукнув я і пішов цілуватися з жінкою, яка колись мало не стала моєю коханкою, а не стала тільки тому, що цього злякався я — не вона. Відчув на грудях її важкі й колихливі перса і слизнув із її прив'ялої щоки трохи макіяжу — смак бридашний, хоч запах і приємний.

— Хочеш випити? — спитав я.

— О, тут так мало кавалерів, — манірно мовила Марія.

Кинувся до столу, щоб налити їй і собі й мимовільно зачепив дамочку, яка мене цікавила. І на чверть секунди раптом сторопів: утопивсь у блакитному морі, в морі чудовного саява, що потекло на мене, зневолило й покорило.

— Вибачте, — незграбно вклонився я. — До речі, ми з вами десь зустрічалися?

— Ну, це вже як знаєте! — сказав теплий, грудний голос. — По-моєму, ніде.

— Тоді ще раз вибачте, — сказав я й почав наливати чарку свою й порожню.

— Це ви мені? — спитала незнайомка.

— Ну, коли бажаєте, — мовив я.

— Річ у тім, що я тут нікого не знаю. Мене запросив Іван Пилипович, а йому як героєві дня не до мене.

І я раптом забув, що мене чекає Марія, яка колись ледве не стала моєю коханкою, але не стала через мій страх, і це було з

мого боку свинством: і те, що про неї забув, і те, що колись не стала моєю коханкою. Але не міг і іншого: втратити можливість попотяткати з цією загадковою жінкою.

— Читали роботу Івана Пилиповича? — спитав я.

— А хіба її можна прочитати? — мовила вона, і ми разом засміялися.

— В мене таке враження, — прорік я, — що ми таки десь зустрічалися.

— Ну, світ гуманітарної науки в Києві вузький, — сказала жінка, беручи від мене чарку, призначену для Марії, і відпивши з неї маленького ковточка. І тут я відчув, що на мене хтось убивчо дивиться. Так могла дивитися тільки Марія, але, зрештою, що мені до того?

— Ні, мені здається, зустрічалися в іншій ситуації. Нічого вам не говорить такий ряд: сніг, хата, гори, засипані стежки й дороги...

— О, ви поет, — манірно всміхнулася жінка. — Була в горах, але в супроводі іншого мужчини.

— Ясно, — хитнув я. — А моє обличчя вам знайоме?

— В київському гуманітарному світі всі обличчя знайомі, — сказала дамочка. — Можливо, зустрічалися на якійсь конференції, чи іншій презентації, чи на вечорах.

— І справді, — сказав я. — Любите презентації, конференції та вечори?

— З обов'язку, — смикнула плечем жінка. — Та й коло інтересів...

Мені жахливо захотілося спитати, чи не носить вона блакитної куртки, але щось зупинило, невідь і що. Очевидно, той лютий позир, що ним і досі нагороджувала мене Марія.

— Вибачте, — засміявся я. — Заради вас забув свою даму, якій мав принести випити і з'їсти.

— О, це поважна причина, — по-світському всміхнулася жінка.

Тоді я вчинив те, що мусив. Налив в іншу, незадіяну, чарку трунку, взяв бутерброда й поніс Марії.

— Ти хам, Вадиме, — м'яко сказала Марія, беручи від мене пригощення. — Чи, може, став ловеласом? Подобається тобі нова коханка Івана Пилиповича?

— Вона його коханка? — спитав я.

— Не вдавай, що цього не знав, — церемонно сказала Марія і ковтнула з половину чарки. — Про це всі знають.

— Просто на неї налетів і мусив вибачатися, — сказав я прохололим голосом.

— О, не вибачайся! — мовила церемонно Марія. — Це така, що знає, чого хоче...

— Гадаю, так, — відказав я і залпом випорожнив чарку. Горілка здалася мені на смак кисла: Марія знала, як мене протверезити. З коханкою Івана Пилиповича я й справді не міг мати нічого спільного. І не тільки тому, що це було вкрай небезпечно (зрештою, й це також), але й тому, що та, котра могла стати коханкою мого шефа, механічно ставала мені відразлива. Здається, в таких речах діє один із неперехідних законів життя, до речі, аж ніяк не парадоксальний.

7

Повертався додому з каламутним осадом на душі. Горілка, а випив я її три чарки, не пішла: здавалося, що ті випиті чарки стали ніби три згуслі на гуму м'ячики — важко бовтались у шлункові. Десь там-таки пливали розмочені, розтовчені, але неперетравлені через свою цілковиту неїстівність шматки чиеїс канапи, тобто канাপки. До речі, я, очевидно, трохи з'їхав з глузду, бо конче чомусь поклав собі побачити верхню одягачку нової коханки свого шефа; зрештою, й побачив: була то досить коштовна й вельми ошатна шуба з натурального хутра, але блакитної в ній не помітив і цятки. Отже, все ніби складалося на те, щоб я отверезів, тим більше, що алкоголь на мене не подіяв, ніби пив воду, повикидав із голови всілякий містичний мотлох, не трудив себе розгадкою загадок реінкарнацій, а мирно повернувся в буденне, а отже реальне, кубельце, де хоча й вислухаю нарікання за нез'їджений обід (це неприємність тимчасова), зате відчую себе в спокої та затишку, де всі речі стоять на місці і сказані слова також ніби речі, які стоять на місці. Окрім того, матиму законну підставу не їсти й вечері, адже повертаюсь із фуршету, а що й справді втомлений, швидко дістану можливість пірнути в сон, і, сподіваюся, мене не навідуватимуть жодні обличчя і жодних не матиму в тих видженнях романтичних пригод. Можна також визнати сьогоднішній день за невдалий, адже саме такі нам присилаються зорями чи небом, про що ненастанно терендить радіо в своїх астрологічних прогнозах. Чим же він був

невдалий? Виконував те, що завжди, зі мною нічого не трапилося, ніхто на мене не напав. Але було інше — змішаність і сум'яття у почуттях; про віщось це свідчить, але має рацію мій друг-скептик: не треба так багато приділяти уваги непотрібним речам. Отже, досить поринути в нові сни, перейти рубікона нової ночі, дістатися до нового ранку, увійти в новий, цього разу сталий та спокійний день — і всі мої колошм'ятнички (улюблене слово дочки) зникнуть, як «білих яблунь дим», тобто зможу знову стати тверезим та розважливим, відтак не корчитиму із себе вар'ята, а коли цього не чиниш, то ніколи вар'ятом не станеш. Речі прості, самозрозумілі й навіть банальні. З усвідомленням цього, майже заспокоєний, я й повертався додому.

Але біля самого будинку раптом знову гостро відчув: за мною хтось стежить. І вирішив не просто зігнорувати цю стежу, як попереднього разу, а спробувати таки вияснити, чи справді це так, а чи, може, сьогодні в мене таки не усе гаразд із системою почуттів. Тому звернув не до свого будинку, а до сусіднього, відтак раптом повернувся й рушив назад. Уже було темно, вулицю тьмяно освітлювали ліхтарі, знову починався сніг, мерехтячи у світляних смугах. І мені здалося, що попереду мигнула блакитна пелена чи пляма, але відразу ж зникла. Кинувся в той бік, посковзнувся, гримнувся, а коли звівся, то нікого навколо не було: ані людей, ані машин, навіть бродячих псів, що туляються день і ніч довкола будинків. Отож не міг сказати напевне: чи справді щось бачив блакитне, чи то мені просто мигнуло в очах, найпевніше — друге. Тому вже цілком спокійно рушив додому, остерігаючись, щоб не гримнутись удруге.

Зайшов додому з усмішкою, яка буває у пса, котрий ще не відає конечно: будуть його бити чи гладити; очевидно, такий ошкір з'являється в мене завжди, коли під мухою, бо моя дочка, яка в цей час дефілювала від кімнати до ванни (вона щовечора приймала ванну), зламала штучно окреслені брови й проспівала:

— О, таточко під мухою!

У дверях кухні вивищувалася, як пам'ятник якомусь вождю, моя половина.

— Задовго тягнуться ваші фуршети, — сказав сталевий голос, а коли наблизився, безпристрасно додала: — Фу, як від тебе несе!

— Фуршети, мої дорогі, — по-резонерському мовив я, підіймаючи пальця, — реакція суспільства на недавню заборону

алкоголю та антиалкогольну кампанію. Так само як спалах інтересу до церкви є реакцією на недавній, люто проповідуваний, атеїзм.

— Що ти хочеш сказати? — примружилася підозріливе моя половина: річ у тім, що і її захопив новітній церковний, як казали недавно матеріалісти, чад, і вона таки добре вчаділа.

— Хочу сказати, — мовив тим-таки ідіотським тоном, — що фуршети — складова робочої рутини, які чомусь вважаються приємними актами.

— Не було цікаво? — заспокоєно, бо я перестав говорити про церкву, спитала моя половина.

— Як на похороні, — проголосив я. — З тією різницею, що тут не ховалася, а виставлялася глупота.

— Ну, тобі не вгодиш, — сказала дружина.

— Мамо, помий мені голову! — верескнула з ванни дочка: незважаючи на повну дорослість, голову їй і досі мила мати.

— Вечеряти будеш? — спитала жінка. — До речі, чомусь не їв обіду.

— Перехопив у буфеті, — збрехав стоїчно я, — не було коли заїхати. А вечеряти після фуршету було б образою цією урочистої акції. Не раз там мимовільно засинав, то залюбки те діло продовжив би.

Знав, що мій голос фальшивий, як і ці просторічні речення із іронічною, а більше штучною патетикою.

— Зараз помию Ларисі голову й постелю, — мовила жінка й, оминувши мене, рушила до ванни.

Я ж відчував себе кораблем, який прибув до гавані, щасливо оминувши прибережні рифи.

— До речі, — почув за спиною сталеий голос, — чому ти весь у снігу?

— А тому, — сказав я, знявши і струшуючи шапку, — що на вулиці посковзнувся й бебехнувся.

— Ну, випивши, не дивно, — кольнула жінка. — Кістки цілі?

— Як бачиш, — мовив я, скидаючи пальто, воно й справді було все в снігу.

— Тобі дзвонила якась жінка, — почув я той-таки сталеий голос. — Але не назвалася й не сказала, що їй треба.

— Коли дзвонять незнайомі жінки, — мовив я, миттю подумавши про ту, в блакитному, що на сніговому тлі, — то щось організовують або ж хочуть напакостити.

— У тебе сьогодні сумнівний гумор, — сказала дружина.

— Ну, мамо! — крикнула з ванни дочка. — Ще довго чекати?

— Випивши, не дивно, — повторив я жінчин афоризм, а коли вона сховалась у ванній, почав струшувати пальто.

— Труси на сходах! — крикнув з-за дверей сталевий голос.

— Чиї? — спитав я, і жарт мій і справді був сумнівний, що дозволяю собі тільки тоді, коли, як сказала моя дочка, під мухою.

— Не смішно, — озвався хтось із моїх жінок, не розібрав і хто. Але зауваження було справедливе, тож вийшов у передухіддя, де ніколи не горіла лампочка, отже, панувала глуна темрява. Чомусь не виходив із голови отой жіночий дзвінок. Річ у тім, що всі знайомі жінки, які могли дзвонити з якогось діла, були присутні на фуршеті, коханки я не мав, а коли б і мав, то не була б така дурна, щоб телефонувати ввечері, а інших жінок знати не знав. Ось про що ретельно думав, активно трусячи своє засніжене убоге пальтечко. На душі невідь-чого стало кисло.

8

І ось приготувався до сну, тобто опинився на самоті, бо дочка сховалась у свою кімнату, а дружина ніколи разом зі мною не лягає: саме після того, як ми вгомонимося, вона й починає готувати на завтра свої знамениті обіди; сама ж лягає, коли гаснуть усі вікна в будинку навпроти — це могло бути в годину почі чи й о другій, при цьому часто будила мене, і ми займалися спокійною любов'ю, спокійною через те, що пристраснішу могла б почути зі своєї кімнати дочка. Отже, ці акти нагадували покражі, коли злодії обережно шастають кімнатою, щоб не чинити галасу, і кладуть, що їх зацікавило, до мішка. Так і ми: обережно й сторожко клали в міх те, що нас зацікавило; після того я засинав фактично без снів, вичерпаний до тла. Кажу про це тому, що сні мені сняться хіба в оцей проміжок, коли лягаю я і коли жінка, а ще вранці, перед тим як прокинутися. Сьогодні дружина мене напевне не розбудить, бо від мене паскудно пахне, а вона терпіти не могла паскудних запахів, резонно вважаючи, що для любові потрібно натхнення, а яке натхнення може бути, коли тебе обдають трійним сопухом; в такому разі потрібно, щоб тим сопухом дихали обидва партнери. Визнавав тут за нею

повну рацію. До речі сказати, моя жінка була фаховим психологом і часто намагалася трактувати життя згідно з наукою, яку вивчала. Це приводило мене до переконання, що та наука із життям має досить приблизне погодження, бо абсурд, яким, як правило, і є наше існування, жодних законів не відає, отож ані логіка, ані психологія тут ні на що. Але це було тільки моє єретичне, приховане перед іншими переконання, принаймні дружині цього, щоб уберегти її нерви й реноме психолога, ніколи не висловлював.

До сну сьогодні готувався по-особливому, уявивши собі власне ложе кріслом у кінозалі, з тією різницею, що тут був єдиним глядачем, — переді мною висів погаслий широкий екран. Кіно мало початися тоді, коли гасне світло, тобто коли виключиться моя свідомість, тоді екран і засвітиться. Більше, був певний, що це буде не нове кіно, а третя серія того ж, що й минулої ночі, серіалу. Отже, перша серія була на початку ночі, друга — вдень; коли ж і справді існує логіка життя, в чому я завжди сумнівався, то зараз подивлюся продовження фільму, і це тим більше можливе, бо того бажав, а це значить, на те настроювався. Абсурд же був у тому, що мені чомусь являлася коханка мого шефа, яка й поняття зеленого не має про мої сни, а отже, людина, якої раніше не знав, та й навряд чи знатиму, хіба у формі швидкоплинного видіння, як це сталося на сьогоднішньому фуршеті. Отже, закони логічної абсурдності в цьому разі цілком витримано, і я зі спокійною душею можу зануритись у солодкі хвили, тим більше, що й справді неймовірно втопився і конче потребую відпочинку.

Але логіка абсурду завжди вища й сильніша змоглядної, і я в тому переконався: екран переді мною не засвітився, тобто проспав без жодних сновидінь, аж доки під боком не почала вмощуватися моя половина, яка пахла свіжими харчовими запахами, причому повела себе так, ніби була не проти й полюбитися, бо коли того не бажала, то лягала побіч тихесенько — я ніколи того не чую й не буджуся. Зчудувався й на цю нелогічність, адже від мене й досі мало нести сопухом, про що тихо й сповістив своїй половині, намагаючись бути делікатним.

— Нічого, — шепнула вона, — я теж трохи випила, а то коло тебе не заснула б!

Рація витримана на всі сто відсотків, і я відчув, що її рука починає мене пестити.

— Тільки тихенько, — шепнула. — Дитина в домі!

Слова були ритуальні, як і те, що я виконав; правда, ще гаразд не прокинувся, отже, й фантазував при цьому, тобто здалося чи уявилося, що це не моя власна жінка м'яко колишеться піді мною, а коханка шефа, ота, побачити яку сподівався уві сні, а може, не її, а невідому особу з передромантичного чи романтичного часу, але з її обличчям. І це мене неймовірно збуджувало й хвилювало, міг би навіть подумати, що все відбувається таки вві сні, коли б не почув звичного шепоту:

— Тихіше! Лариса почує!

Отже, піді мною була не шефова коханка чи передромантично-романтична особа з її обличчям, що й визначало явище реінкарнації, а таки моя реальна й буденна жінка. Це мене дорешти й збудило, а коли зморено відкинувся від неї, відчув, як це часом трапляється зі мною в подібних випадках, гострий спазм голоду, тим більше, що клапті зжованої канапи, тобто канапок, давно розчинились у моєму єстві.

— Що там наварила, так пахнеш? — шепнув я.

— Зробила відбивні, — відповіла жінка. — Хочеш?

Це була ще одна абсурдна річ до решти сьогочасних, бо моя жінка, раз почувши по радіо, що смажена їжа жахливо шкідлива для шлунку, а ще тому, що я дуже любив смажене, рішуче покинула готувати подібні страви, а стала вигодовляти оту здохлятину, яку годі в горло вбити.

— Звичайно, хочу, — сказав я. — Ходім!

І ми тихенько викрались із кімнати, щоб не потривожити сну дочки, й подалися на кухню, де й справді божественно пахтіло, і я вперше за багато днів дістав змогу поїсти свіжого. Ми випили по чарці й узялися до відбивних разом, тоді додали ще по чарці й вим'яли з тарілок майже все, що наготувала. І був рай, і злагода, і мирна тиша, і ніч, повна снігу за вікнами, і ми відчували той падучий снігопад, як музику до нашого настрою, і та музика ніжно звучала, тепла така, ласкава. І я побачив, що моя жінка переді мною починає розквітати, й упізнав у ній ту, якою колись зачарувався по-справжньому й покохав, — чудове обличчя цвіло переді мною, електричне світло злизало з нього накіп років, рутини, буднів — усе, що так неперепинно зжирало нас, десь так, як оце ми відбивні, шойно посмажені. І від цієї свіжої, ситної, гарячої їжі потекли мені в жилах світлі енергетичні

соки; через це ввімкнув настільну лампу, а горішнє світло вимкнув, і світло сокровенно освітлювало нашу таємну вечерю. Але й цього не стало мені досить, через що вимкнув і лампу, зняв зі своєї половини нічну сорочку, простелив її на підлозі, скинув і свою вдягачку, і зробив з нього маленьке узголів'я, і, як це бувало вельми рідко в нашому житті-бутті, вдруге запраг тілесних солодошів, але вже не крадених, нишкма, а повноцінних, із усіма фокусами й видозмінами позицій, від чого моя половина легенько постогнувала, а я сопів, як ковальський міх, і шепотів їй на вухо сороміцькі або й брутальні слова. І мені зовсім не здавалося цього разу, що піді мною, чи біля мене, чи на мені коханка мого шефа із тим дивоглядним обличчям, а таки вона, моя жона, з якою зійшовся віку прожити і яку кохав із гарячим юнацьким почуттям. Вона ж приймала мою брутальність із солодкавим смішцем і дозволяла робити все, що ми разом попридумували, але не завжди мали змогу здійснити через житейські обставини. Коли ж я вивергнув розріджену в цьому борінні і звільнену від себе власну плоть, відчув, як солодка й глибока втома почала охоплювати мене. Ми тихо й швидко вдяглися і навшпинечках рушили до подружнього ложа, твердо переконані, що воно стоїть у цьому світі як скеля непорушна, і нам зовсім непотрібно, як сказано в хрестоматійному вірші, «лупати цю скалу», бо скелі на те й існують, щоб стояти надійно, твердо й непорушне.

Я упав у сон, як у глибоку криницю, наповнену голубою музикою, перед цим устигши подумати, що третьої серії сну сьогодні таки не побачити: надто був вичерпаний та задоволений. Але, за тією ж логікою абсурду, чергову серію сну таки уздрів, притому й справді ніби сидів у кінотеатрі, а точніше в залі для перегляду, як автор сценарію фільму. Побіч були режисер, оператор і кілька акторів, власне три: один гримований під мене, але увіч не я, другий одягнений у циліндра, сюртука й білу сорочку з манішкою, а жінку грала шефова коханка; тут, у залі, сиділа убрана не в костюма для гри, а так, як побачив її на фуршеті. Режисер вмовився за пультом і дав команду кіномеханіку починати, перед цим сказавши, що в цій сцені, яку зараз побачимо, є надмірна мелодраматичність і вона певною мірою режисера не задовольняє...

Я йшов із наплечником, повним провізії, у засипаних снігом горах, нашкуковуючи стежку, і від крутого підйому котився

обличчям піт. За мить уздрів у снігу чийсь напівзасипані сліди, які вели в тому-таки напрямку, в якому йшов я. Це примусило мене пришвидшити ходу, бо стривожило, отож ледве не біг, перече́плюючись через сховане в снігу каміння: піт знову полився з лица градом. Ось нарешті хатина, засипана снігом, але до мене не вискочив пес, як минулого разу, людські ж сліди увіч вели до хатини. Я подався до загорожі і почув, як у повітці повискує собака, потім загавкав через зав'язані шнуром двері. Але було не до нього. Рвонув двері до хати, і у вічі кинулася розібрана постіль, і на ній із зляканим зойком підхопилася жінка, до якої простував, побіч неї сів незнайомиць. Я ж стояв із мокрим від поту обличчям, з широко розверстими очима, а губи жорстко смикнулися.

— Це що таке? — спитав крижаним тоном.

Тоді чоловік у самій білизні встав із ліжка і сказав романтичним тоном:

— Кохаю цю жінку і, коли не заперечуєте, пане, завжди готовий до ваших послуг.

— Ні! — заверещала жінка. — Рудольфе, йди звідси геть!

— Приймаю ваш виклик, — сказав я, спускаючи із пліч наплечника. — Вдягайтеся, пане, і вирішимо нашу суперечку зараз-таки.

— На пістолетах чи на шпагах? — спитав чоловік, обличчя в нього було мужнє й тверде, як це буває в акторів-любовників.

— Шпаг немає, а пістолети є! — сказав я.

— Перестаньте! — знову заверещала жінка. — Я вибрала його, а не тебе, Рудольфе!

— Стули губу, шлюхо! — зимно сказав я. — З тобою розмова буде потім.

Чоловік тим часом одягався: в чорні штани, білу сорочку з манішкою, в чорного сюртука. Тоді взув лискучі штиблети й надів на голову циліндра.

— До ваших послуг, пане!

Жінка вже не кричала, а сиділа в ліжку, тремтячи, з широко розплющеними очима, з яких виливався блакитний жах.

— Отямся, Рудольфе, і заберися геть! — прошепотіла вона.

Я ж підійшов до столу, де лежали у скриньці пістолети.

— Вони заряджені, — сказав. — Прошу, пане, вибирайте!

Чоловік ступнув крока до мене, був стрункий, з військовою виправкою. Впевнено взяв зброю й повернувся до переляканої жінки.

— Все буде гаразд, Міріам, — мовив він. — Розв'яжу цю ситуацію і невдовзі повернуся до тебе. Будемо вільні!

— Або ж не повернетеся, пане! — сказав я.

— Або ж не повернуся, — спокійно згодився чоловік. — Але сподіваюся, фортуна не покине мене. Де, пане, бажаєте стрілятися?

— На скелі, — мовив я. — Там не виживе навіть поранений.

— Гаразд, — згодився чоловік. — Шкода тільки, нема секундантаів.

— Переживемо, пане, — гостро сказав я.

Тоді жінка знову заверещала, гонячи мене і ще раз вирікаючи свій вибір не в мою користь. Але ми на неї не зважали. Перший вийшов я, за мною чоловік. Знову почав падати сніг, залементував і заскавчав зачинений у повітці пес, ніби повторював те, що нещодавно верещала жінка, але годі було взнати, на чиєму він боці. Почали брьохатись по кучугурах і в снігових хвилях, які ставали все густіші й густіші, дерлись угору, зрештою, опинилися на скелі. Стали кожен окрай її й припідняли пістолети.

— Хто рахуватиме? — спитав чоловік.

— Я! До десяти. За десятим разом стріляємо! І я почав рахувати, а за десятим разом звів пістолета і стрілив у густий снігопад, що нас розділяв. Почувся крик, чоловік, ніби чорний ворон, змахнув руками й полетів зі скелі. Я ж нерушно стояв, відчуваючи, як течуть мені по лицях сльози. Відтак підійшов до того місця, де стояв суперник, і підняв зі снігу випалого пістолета.

— Прокляття всім звабникам! — сказав кризь зуби. Тоді змахнув руками й плавко перелетів простора між скелею та хатою, м'яко приземлившись у подвір'ї.

Жінка й досі була в ліжку, скулена й жалюгідна, дивилася на мене з жахом.

— Що зі мною зробиш? — спитала перестрашено.

Я охайно вклав пістолети до скриньки, перед тим обтерши їх від вологи ганчіркою, а тоді зняв із стіни бича.

Тоді жінка знову почала верещати. Диким і відчайним зойком, з вибалушеними очима, спотвореним лицем і захищаючись од мене руками. Я ж схопив її і, як була, в самій сорочці й боса, поволочив у двір. Вона кричала й пручалася. Тоді я розідрав на ній сорочку, зірвав її й почав пасмувати жінку бичем. Вона кидалася гола на снігу, як зранений звір, і зойкала кожного разу, коли бич випікав на її ніжній шкірі криваві рубці. Скавулів

причинений у повітці пес, і зовсім так само скавуліла й вона. Я відкинув бича й сказав утомлено:

— Запам'ятай цього уроку! Хотіла пристрастей — маєш!

І пішов геть, тонучи в кучугурах та снігових заметах.

— Рудольфе, повернися! — почувся втонулий у снігонаді крик...

Стрічка на екрані закінчилася, замиготіла лініями, хрестами й зупинилася. Спалахнуло світло.

— Це й справді мелодраматично, — сказав я.

— Так, є певна штучність, — мовив режисер. — Чоловіки поводяться як манекени. Я й досі сумніваюся, чи вводити цю сцену у фільм.

— Сцена розправи з жінкою ефектна, але зажорстока, — сказала шефова коханка, власне кіноактриса.

— Не те мене хвилює, — мовив задумано режисер. — Чи нема штучності?

— Штучністю є все наше життя, — сказав актор у сюртуку і в циліндрі, якого я в цьому фільмі забив.

— То що, залишимо сцену?

— Вона справді ефектна, — сказав я, — а отже, може бути цікава глядачеві.

— І немало викладено праці, — сказав оператор. — Принаймні тут я зі своєї роботи задоволений.

— Окрім того, я знімалася голою на снігу. За що такі жертви? — сказала актриса.

— Тоді залишаємо, — сказав режисер. — Дякую за підтримку.

9

Я прокинувся від болю в печінці: подвійне вживання алкоголю, відбивні серед ночі — такого випробування не витерпіла, отож і заскавчала, як той зачинений у повітці пес, що мені наснився. Водночас розумів, що в ніякому разі не повинен казати про цей біль жінці, інакше мені довго не бачити відбивних, а доведеться глитати пісні ріденькі юшечки і безсмачну, здохлу, як я кажу, виварену з усіх смакот приправу до дієтичних каш. Отже, стоїчно терпів, але вигляд мав напевне пом'ятий, вижмаканий і кислий, аж моя дочка не витерпіла, щоб не посміятися.

— Таточко на похмілля кислий і сірий. Але чого, мамо, й ти така?

Гадав, що моя половина спалахне й засоромиться, адже вона сьогодні виглядає не краще за мене, але обличчя її залишилося непроникне.

— Щось із печінкою, — сказала. — Це я спокусилася перед сном з'їсти відбивну. Ні, треба переходити на легші страви, бо ті жароти можуть убити й коня.

Серце впало чи скотилося в ліву п'ятку і там заборсалось: виявляється, що моя стоїчність і мовчазне терпіння винагороди не матимуть, тобто знову не швидко випаде дочекатися відбивної. Тому вирішив признатись і собі про болі в печінці, принаймні мною хтось заопікується. Це і сталося, мені всунуто до рота таблетку обезболюючого й проголошено, що я і вона маємо сісти на тверду дієту — від цих кошмарних слів у мене поповзли по спині мурашки, але виграш був той, що принаймні здобув хай і менше триваюче, як дієта, але таки співчуття.

— А татко хвалиться, що не вживає алкоголю, — ехидно пискнула моя дочка.

— Бо не вживаю, — буркнув. — Але шеф причепився, щоб випити з ним за його бездарну вазграницу, от і довелося.

Це відверта брехня, але був на сто відсотків упевнений, що на моєму обличчі не здригнувся жоден м'яз: ми з жінкою навчилися брехати досконало. Зрештою, моя половина збрехала тільки наполовину, а я вже кругло — треба ж чимось у цьому світі перевищувати жінок.

Біль у правому боці трохи згас, я випив кави, як завжди вранці, і двигнув, за звичкою, покурити на балкона. І тут очі мої стали рогом: побачив, що вся просторінь завалена чудовим пухнастим снігом, а на дорозі, що веде до сусідніх будинків, не прокладено жодної стежки, і саме там повільно йшла жінка у блакитному, дивовижно на тому тлі промальовуючись. Загалом кажучи, нічого дивного в цьому могло б не бути: десь тут близько живе, і саме в цей час ходить на роботу, але через усе, мною пережите, а також і те, що ніколи раніше (а я щоранку виходжу на балкона в усі пори року і в один і той же час) тієї жінки не помічав, а не помітити важко було, бо це була пляма в просторі яскраво виявлена; серце в мене важко закалатало, а в роті з'явився не добрий смак тютюну, що його скурював, а смак свинцю із

оцтом — до речі, такий присмак у мене з'являється, коли маю печінковий напад. «Ну, ось зараз вона зупиниться й повернеться в мій бік», — подумалося. Так воно й сталося: жінка зупинилася, подивилася у мій бік, і мої очі ладні були вискочити з орбіт, щоб уздріти, — чи не те саме воно, що зі сну, і чи не шефова це коханка, а колись і в якомусь вельми давньому часі й моя, але відстань була надто велика і не побачив таки нічого, тим більше, що вона двигнула далі, але йшла напрочуд сповільнено, якимсь меланхолічно-печально. Друге дивне: й цього разу в дворі не було анікогісінько, нікого й на шосівці, жодного й авта. Стояла глуха, ледь-ледь приморожена тиша із запахом свіжого снігу, яка густо покривала світ, а в ньому будівлі, дерева, гаражі, смітєві баки, засипані дитячий майданчик у дворі й дитсадок у долині, де загалом завжди товчуться діти, а зараз також ані душі. Невідь од чого знервувався, виплюнув наполовину спалену сигарету, хоч ніколи так не чиню, бо вважаю, що люди, котрі викидають недопалені сигарети, нестатечні, але сьогодні в роті варилося в оцті оливо, а це не принадний смак.

Зайшов у квартиру, дочка як завжди стояла біля дзеркала й накладала на лице макіяж, була надзвичайно зосереджена; дружина ж не вийшла назустріч для інструктажу, що де є в каструльках, бо поспішливо варила на кухні дієтичну юшечку, адже відбивні ми майже з'їли вночі. Отож мав змогу спокійно поголитися й зібратися на роботу — і сьогодні в мене зранку дві пари. Але коли вдягав на сорочку кравата, помітив, що руки тремтять, тож послав подумки прокляття бозна-кому: собі, своїй жінці, шефу, його коханці, своїм снам чи отій, у блакитному, на сніговому тлі, тобто тому, що почало руйнувати, а частково вже й зруйнувало мій усталений побут; при цьому виникла цілком підставна думка: а чи не є все це, що відбувається, бунтом мого ества перед старістю, яка неситно насувається. Тобто все, як-то кажуть, в мені і від мене, і це так само, як в імпресіоністів: одна й та ж річ в іншому світлі й часі стає іншою річчю. Приклад: знаменитий стіг сіна Мане.

Отже, щось відбувається, думав я, шпарко йдучи під гору до трамвайної зупинки. Ота жінка в блакитному на сніговому тлі могла з'явитися і раніше на тому місці і в ту ж годину, йдучи на роботу, але тоді була для мене як кожен перехожий, тобто оживлений предмет, до якого мені нема діла, як, приміром, до

стовпа, машини, телефонної будки, те се. Коли ж рівновага духу порушилася, я звернув увагу на неї як на цікаву пляму в певній кольоровій гамі, відтак моє зрушене ество почало витворювати довкола тієї плями всілякі фантазії. Це перше! Коли б почався бунт мого ества, не було жодної потреби являтися уві сні чарівному жіночому обличчю, яке я довільно ідентифікував із обличчям прекрасної незнайомки із фуршету через те, що воно справді прегарне і вразило мене. Тобто відбувалося щось, як у фотороботі: видження уві сні було неясне, напіврозмите і фактично могло бути подібне до десятків облич за умови, що всі ті обличчя мали бути чарівні. Таким чином, образом коханки мого шефа я домалював привиджений образ й уподібнив цілком механістичне із тим, що мене вразив. «Логічно?»-спитав себе сам і відповів: — Цілком!»

Але підходив трамвай, тобто в трамвай треба влізти конечно, хоч я й мав ще в запасі хвилин двадцять. Юрба кинулася через дорогу, але трамвай продзеленчав і проїхав мимо: побачив тільки залізну маску жінки-трамваєвожатога і битком набиті, аж поприлипали до скла, пасажирами вагони, хоч це зовсім не значило, що туди, за доброї волі водія, не могло б увлізти ще з десяток чи півтора пасажирів за їхньої майже казкової здатності до транспорту «вбиватися», чи влазити, чи вліплюватися. Я трохи схвилювався, бо черговий трамвай міг прийти швидко, а міг затриматися бозна на скільки. Найліпший засіб запалити, тоді, за законом зла, трамвай прийде швидко, і доведеться випльовувати тільки-но почату сигарету, а за теперішньої нерегулярності у виплатах зарплат — це марнотратство: ось чому на зупинках трамваїв (зирнув на землю біля колій) стільки кинутих недокурених сигарет. Отож вирішив пожертвувати цигаркою, бо коли не запалиш (це вже забобон), то трамвай з'явиться через півгодини. Так воно й сталося: другий трамвай з'явився невдовзі, і я змушений був виплюнути почату сигарету, хоча дуже цього не люблю, та й кинувся на його штурм. Штурм закінчився щасливо, я навіть зумів вибити собі спокійне стояче місце, а не висіти, стоячи на одній нозі і вчепившись над чиеюсь головою за далеке поруччя.

Отже, всі речі з містичним нашаруванням можна пояснити просто й зрозуміло. Залишається нез'ясованим кілька позицій: чи є зв'язок між жінкою в блакитному на сніговому тлі (сторожко

повів оком: чи не натраплю й сьогодні на блакитну пляму, але, слава Богу, — жодних блакитних плям) і тією шефовою коханкою? Здається, цей зв'язок придумав цілком фантастично, бо обидві категорії (назвемо їх так по-науковому) з'єднались у моїм мозку, тобто наклалися, як при комбінованій зйомці (до речі, та кіносцена уві сні теж даремно в ньому з'явилася: перед тим я був консультантом одного літературознавчого документального фільму і таки брав участь у перегляді відзнятого матеріалу з обговоренням, отже, маємо тут явище кривого чи прямого відбитку у свідомості); те, що, кіноакторкою стала шефова коханка, імені її не знаю, тож називатиму так, теж річ елементарна, я вже це пояснював: принцип фоторобота. Підемо далі. Те, що я, неприхильник алкоголю, вчора раптово випив (згадаймо іронію моєї дочки), було самообороною перед збентеженням, якого зазнав під впливом своєї розладнаності і при збунтованому естві. Цим-таки можна пояснити мій несподіваний еротичний шал до власної жінки: дружини в таких випадках стають громовідводом своїх чоловіків, отож еротичні збудження останніх, при неможливості погашення безпосереднього, гасяться в такий опосередкований спосіб, і це майже правило. Отже, омолоджений бунтом організм потребував звільнення від накопиченої зайвої енергії.

«Ну от, — полегшено зітхнув я, виходячи з трамвая на зупинці Володимирська і знову здійсмаючись вулицею вгору, вже до університету. — Що ж далі? А нічого», — сказав собі я. Все відбулося, як у детективній повісті: серія загадкових, хвилюючих і гостроситуаційних подій, секрет яких розв'язується, як ребус чи головоломка, за допомогою дедукцій — ось чому читач детективів залишається в кінці глибоко розчарований і знецікавлений: загадкове стає елементарним, та й усе, отже його, читача, можна вважати, просто одурено. Отак і мені після серії загадкових переживань, які почали руйнувати мій внутрішній спокій, можна заспокоїтися, бо дедуктивно я їх перевів в елементарний ряд, тобто пояснив. Коли ж таємниця розгадується, вона стає нецікава. Отже, все! *Comedia de fenita!* Заспокойся, старче, і ставай гвинтиком власної машини, яку частково створив ти, а частково вона створила тебе. *Adiù*, шановна публіка, я розкланюся і сходжу із кону. Чи будуть оплески? Будуть, а коли ні, поплескаю собі сам.

10

Але метафізика життя чи логіка абсурду, що його творить, як виявилось, складніша наших мислительних конструкцій. Коли я відчитав лекції й рушив, щоб вийти з університету й податися додому, аби там з'їсти неістівний дієтичний обід, зготований за всіма шаблонами моєї половини, в напівтемному коридорі зіштовхнувся віч-на-віч із тією чудовою істотою, що навідувалася мені у сні і яку умовно називаю шефовою коханкою (але чому умовно, виправлю себе, так її назвала моя добра знайома Марія Олександрівна, а та вже напевне знає, що до чого). Мене осліпило блакитне сяйво її очей і всмішка, що могла б уразити й менш чутливого, як я.

— О, — мовила вона, — приємна зустріч! Доброго дня! — Ясна річ, не була вона в блакитному, а в тій-таки коштовній, із натурального хутра, шубці і в хутрянній, також неймовірно коштовній, під чоловічу, шапці.

— Як маєтеся після вчорашньої презентації? — трохи іронічно спитав я.

— По-моєму, це була класична нудота, — продзвенів чарівний голосок. — Не знаєте, Іван Пилипович на місці?

— Як завжди, — відказав я холодніше.

— Маю до нього справу. До речі, вчора ви мене заінтригували.

— Я? — моє обличчя, очевидно, стало ідіотичне, бо вона розсміялася. Але коротко, хоч усміхатися не переставала.

— Звідки знаєте, що маю в Карпатах хату?

Я знітився, отже, вона й справді має в горах хату.

— Просто бовкнув, — мовив зніяковіло. — Справді її маєте?

— Звичайно. І в цій порі, в снігах, там дивовижно. І я не вірю, що ви просто бовкнули. Іван Пилипович сказав?

— Але звідки я міг... тобто хочу сказати... як міг мені це сказати, коли вас до тієї презентації ніколи не бачив.

— І знову злукали, — засміялася вона. — Наскільки пам'ятаю, коли ледве не перекинули мене на тому фуршеті, почали допитуватися, де й коли ми зустрічалися. Отже, знали мене.

Я натурально спік раків.

— Вибачте за ту незграбність. У всіх гріхах людських винуваті жінки, а я поспішав обслужити свою колежанку, бо з колежанками, коли хочете спокою, варто жити мирно.

— О, ви дипломат, — сказала шефова коханка. — І та колежанка сказала про мене якусь бридоту?

Я тільки лупив очима, бо це була правда.

— То зустрічалися ми з вами раніше чи ні? — спитала лукаво.

— По-моєму, ви логічно пояснили ситуацію, — нарешті здобувся на слово я. — Київське гуманітарне наукове коло вузьке, і ми могли десь зустрічатися.

— Гм! — вона раптом стала серйозна. — Річ у тім... уже потім, удома, я програла в умі цю ситуацію. І мені чомусь здалося, що ми й справді зустрічалися. Але все це ніби у тьмі.

— Справді? — схвильовано спитав я.

— Це у нас з вами, — сказала вона й омила мене блакитною розкішшю своїх очей, — як при шаблоні американського фільму: герої втрачають пам'ять й натужно згадують, що з ними було раніше. Але ж це повна дурниця. Вам про хату в горах Іван Пилипович сказав?

— Ніколи з ним про вас не розмовляв, — серйозно відповів я. — Просто бовкнув на здогад буряків, і це випадково потрапило в ціль. Треба було виправдатись за свою незграбність.

— А й справді: потрапили в ціль, — сказала вона. — До речі, коли б познайомилися ліпше, ми б з чоловіком запросили вас погостювати в горах. Жахливо люблю те місце, набираюся там сили й енергії для тутешньої метушні. Але для цього вам треба сказати, — знову лукаво глянула на мене, — коли не Іван Пилипович, то хто вам сказав про ту хату?

І я зважився.

— Хочете чесно?

— Заінтригована, — мовила вона.

— Мені це приснилося. І ви в тій хаті. І, гадаю, саме тому ви мені знайомі.

— Це правда? — зирнула серйозно.

— Слово честі.

— Чоловіки — баламути, — сказала вона. — Спробую повірити.

— Але ж це справді так, — заговорив я, невідь-чому хвилюючись. — І таке цілком може бути. Дивніше інше: невже й ви побачили в мені знайомого?

— А, це я просто так! — засміялася вона. — Щоб вас підігріти до зізнання.

— Можу попросити у вас телефон? — сказав несподівано для себе я.

— Звичайно. — Вона відчинила шкіряну, очевидно, так само дико дорогу сумочку й вийняла візитівку. — Тим більше, що чиню це не безкорисно. Конче потрібен опонент для захисту дисертації. Хотіла попросити Івана Пилиповича, але його й так усі розшарпують. Він у добрих стосунках з моїм чоловіком.

— Ваш чоловік також з наукових сфер?

— Ну, може, колись. Тепер він чиновник.

— О! — сказав я.

— Ага, злякались? — засміялася жінка. — Не лякайтесь, у побуті він простий.

Зирнув на візитівку. Вона звалася Вікторія. Прізвище... прізвище й справді було таке, як у дуже значного чиновника, але навряд чи він носить циліндр, сюртук і білу манішку.

Всміхнувся усмішкою джентльмена, хоч, по-моєму, жалюгідно.

— Ну, коли ми з вами домовилися, нічого йти до Івана Пилиповича. Не турбуватимемо зайнятих людей, — сказала позмовницькому й повернулася, щоб вийти разом зі мною.

Ми перекинулися ще кількома незначними фразами і разом покинули приміщення університету. Я йшов майже шокований.

— Мене чекає машина, — вона махнула в бік пам'ятника Шевченку. — Може, підвезти?

— Ні, дякую, — сказав. — Мені поруч!

— Тоді передзвоню вам щодо опоненства. Коли, звісно, згодні.

— Ніяких проблем, — мовив я легковажно, і ми найчемніше розкланялися.

Був ніби обухом по голові ogrітий. Знову пішов сніг, і я повільно занурювався в нього, думаючи, що всі мої блискучі логічні побудови розсипалися, як на піску. Коли б і це була сцена з кіно, то при обговоренні її з режисером я перший гаряче заперечив би її реальність, але річ у тім, що зустріч була до нещадності реальна, і я справді її відбув кілька хвилин тому. Але якісь нитки тут не пов'язувалися: чому йшла до Івана Пилиповича на роботу, коли той дружний із її чоловіком, — тут міг би вирішити все телефонний дзвінок. Коли б була шефовою коханкою, то й тоді не треба було відвідувати його на роботі, в коханців своя система зв'язку. Друге: чому звернула увагу саме на мене, бідашного, рядового доцента, людину, яка хоча не така й

стара, як мій шеф, але вже на порозі старості? І ще одне: чому почала приходити в мої сни ще до початку знайомства? Отже, чи варто підтримувати з нею стосунки і чи не чекає мене тут якась страшна халепа, як у тому сні? Відтак весь мій організм застережно заволав і закричав: «Ні в якому разі не влязь у цю яму! Ні в якому разі!» Нарешті таке: чому їй було треба делікатно заперечувати переді мною, що вона таки коханка Івана Пилиповича, коли про це, як сповістила Марія Олександрівна, всі знали? І чому так відверто дала мені шанса на подальші стосунки із нею? Отут уже я нічого не розумів. Хіба те, що все, що почало зі мною відбуватися, творилося не тільки в мені і через мене, як гадав, їдучи в трамваї вранці. Отже, виходило, що грався світом таки не я, а світ мною. Тоді де логіка в цьому усьому?

І тут почув розважливого, з легким старечим тремтінням, але цілком самовпевненого голоса Івана Пилиповича — був то його улюблений жарт:

— Там, де починається жінка, компане, там кінчається логіка. А може, й справді так?

11

Мене ж чекало в цей день ще одне різке випробування, яке дорешти добило мою самовпевненість і логічне резонерство. Всю дорогу в трамваї я напружено обмислював несподівану зустріч із Вікторією (не забуваймо, що слово «вікторія» значить перемога), зачумлений вийшов на свою вуличку, що стрімко йшла вниз, а оскільки прибирати й посипати її ніхто й не збирався, обережно ступав слабко втоптаню стежкою, намагаючись не grimнутися, — під снігом було досить льоду. Я навіть побачив, як переді мною незграбно й смішно перекинулася якась жінка, викинувши ноги вгору. Отож був заклопотаний й уважно дивився долі, відповідно й не відчув, що за мною хтось стежить, як це бувало в попередні рази. Але за мною таки стежили, бо, коли звернув з шосівки на в'їзд до свого дому, раптом почув за спиною:

— Вадим Самосадський?

Різно повернувся. Переді мною стояла немолода, приблизно моїх літ, жінка в блакитній куртці, обличчя мала грубе й непри-

вабливе, та й куртка зблизька виглядала не так принадно — була поношена й не першої свіжості.

— Прощу? — спитав я, пильно її розглядаючи. Ні, цю жінку я не знав.

— Не впізнаєте мене? — спитала вона хрипко.

— По-моєму, не тільки не пізнаю, але й не знаю вас, — мовив холодно, принаймні так прозвучав мій голос.

— Ну, звісно, — сумно всміхнулася жінка, до речі, говорила правильною українською мовою. — А я про вас знаю все. Вашу жінку звать Ніна, у вас дочка Лариса, а ще маєте у Вінниці сестру, забула, як звати. По-моєму, Зінаїда.

— Так, — сказав я зимно.

— І ви мене не знаєте?

— Вперше бачу, — мовив я, і це була цілковита правда. — Вибачте, я поспішаю.

— Ну, звісно, — мовила гірко жінка, — ви ж велика людина, зайняті. Професор університету.

— Не професор, а доцент.

— Тоді професором скоро станете. — Вона начебто знала, що Іван Пилипович ніби готував мене собі в заміну.

— То що ви хочете? — спитав я не зовсім чемно.

— Нічого... Сказати одне. — Вона затнулася. — Ви мені принесли багато нещастя.

Мої брови стали сторч, а в груди ввійшло щось гнітючо-неприємне.

— Але ж, жіночко, — мовив я не так грубо. — Людина людині може приносити щастя чи нещастя, коли спілкується з нею. А я вас уперше бачу.

— Ну, так, ви мене вперше бачите, — гірко сказала жінка.

— Це ви дзвонили по телефону? — раптом спитав я.

— Так!

— Щось хотіли?

— Сказати те саме. Не зважувалася до вас підійти. Але мусите знати: принесли мені море нещастя...

— Вибачте, — зірвався я. — Знати вас не знаю і не розумію, про що ви говорите.

— Ну, так, знати не знаєте й не розумієте, — гірко сказала жінка.

— Коли у вас усе, то будьте! — різко мовив я і, відвернувшись, пішов геть.

— У мене все, — почувся за спиною голос. — Щоб знали...

Я був роздратований, зіпчений і вражений. Ненормальна якась, чи що? Напевне, таки ненормальна. Але не обізналася, назвала мене на ім'я та прізвище: добре знала, хто я такий, навіть те, що невдовзі можу стати професором, навіть родину мою. Казна-що!

Цього було занадто для мого розтерзаного розуму, яким я, до речі, завжди похвалявся, — був-бо переконаний, що мозок у мене працює бездоганно. Принаймні одне із ряду для мене після цієї зустрічі з'ясувалося: жінка в блакитному не має нічого спільного з Вікторією, не вона приходила в мої сни, і я таки справді, голову можу дати на відсіч, ніколи раніше її не зустрічав, принаймні так, щоб міг запам'ятати. Оце одне й принесло мені полегшу, бо розв'язувало одну із загадок. Але бридке почуття із грудей не вимивалося: ні, це справді якесь казна-що! Все-таки чогось від мене хотіла, чомусь почала стежити за мною, але чому конче треба було їй сказати, що я ніби призвідця її нещастя? Зрештою, це був тип жінки, на яку ніколи б не звернув уваги, отже, й тут нічого забути не міг. Оце і є, подумалося мені, коли їхав ліфтом, ота метафізика життя, ота логіка абсурду, нитки якої ніколи не пов'язуються за власною волею.

Коли зачинив за собою двері, дістав втіху, що відрізаюся, зачинаюся від тієї напасті, якої ніяк ніколи не сподівався. Але ні, жінка не була настирлива, навіть несмілива, я б сказав. То якого біса їй від мене треба було? Затруїти спокій? І саме в ті дні, коли відчув, що мій усталений спосіб життя почав у певний спосіб захитуватися?

В мене аж руки легенько тремтіли. Ясна річ, що дієтичного супчика, звареного моєю половиною («Вашу жінку звуть Ніна», — почув я хрипкий голос), аж ніяк не хотілося їсти. Отож мав дістати собі відряду: незважаючи на те, що вранці гостро боліла печінка, я вийняв із холодильника вже задубілу відбивну і вдруге засмажив її до гречаної каші. Але ні каша, ні відбивна не виявилися їстівні — каша прісна, а відбивна туга, жилава, як підшва. Харч увійшов у мене й застряг десь у кишках — все ще було нудко на душі. Ну що ж, вважатимемо, що життя злостиво провчило мене за півнячу романтичність, коли милувався жінкою в блакитному на сніговому тлі. Мене, літнього, умудреного, поважного і в глибині свій не менш самозакоханого, як і мій шеф, схопило, як kota, й почало тицькати в екскременти,

які той кіт наклав. Але стоп! Це було б справедливо, коли б кіт ті екскременти справді клав, але ж я справді, готовий поклястися, ніколи не знав тієї жінки. Фу, як мені було бридко на душі!

Відав, що заснути сьогодні після обіду не зможу — це вже напевне. Тоді почав глушити чашку за чашкою каву. Здається, трохи полегшало. Отямся, чоловіче, сказав собі, і не роби проблем там, де їх нема. Ти випив три філіжанки кави, а тепер піди, ляж і спробуй заснути. Коли життям рухає абсурд, ти конечно заснеш.

Напрочуд ці резони мене заспокоїли, пішов до канапи і не встиг торкнутися подушки, коли ж і справді заснув. Власне, провалився у чорну прірву без жодних виджень, жодних Вікторій, жодних гір і хат у них, жодних дуелей і обговорень ситуацій дійства із їхнім режисером. Коли ж вирвався з тієї ями, то побачив, що за вікном повільно падає густий, лапатий сніг, тихо, покірливо, затишно пливе й пливе, і на колір той сніг був майже жовтий.

12

Ввечері я влаштував сімейну раду. Посадив на стільці супроти себе жінку («Вашу жінку звать Ніна». — знову почув хрипкого голоса) й дочку («У вас дочка Лариса», — пролунав той-таки голос) і якнай докладніше розповів їм про ту ідіотську зустріч із жінкою у блакитному (ясна річ, про зустріч із Вікторією — ані словечка, бо то була інша історія, в яку навряд чи треба було їх посвячувати), відтак наголосив, що вони — особи жіночої статі і мають мені пояснити, що це могло бути і з чим його їдять. Саме тоді, коли закликав до їхньої жіночої ради, обидві загадково поміж себе перезирнулися.

— Ну, татку, чи ж такий наївний, щоб не зрозуміти: та жінка колись була в тебе закохана.

— Але ж не давав їй до того жодних підстав, — твердо мовив я.

— Завжди казала, що нічого не тямиш у жінках, — категорично прорекла дружина.

— Гаразд, може, й так: до речі, не дуже цього й праг.

— Оце твоя біда, — сказала моя жінка.

— Давайте логічно розмірковуємо, — терпляче показав я. — Я теж у юності закохувався без відповіді, тобто мене не хотіли сприйняти.

— І не дивно, — сказала дружина.
— Ну от, знову мене перебиваєш!
— Мам, пехай скаже, — мовила зверхньо дочка.
— Кажи, кажи! — поблажливо озвалася дружина.
— Отже, я закохувався без відповіді — це мені пекло, боліло,
— продовжив я, — а минув час, все зникло і стало смішне.
— Так що ж тобі не зрозуміло? — спитала жінка.
— А те, що мало минути безліч часу, бо, коли закохувалася, як ви вважаєте, мала бути молодою...

— Добре, що хоч у цьому ти самокритичний, — перебила жінка.

— Знову не даєш сказати.

— Мам, хай скаже! — скрикнула дочка.

— Чому ж вважає, що в своїх нещастях винувата не сама, а об'єкт її закохування, який про те знати не знав?

— По-моєму це дуже просто, — мовила трохи церемонно дочка. — Життя в неї не склалося, от вона й подумала: коли б звернув на неї увагу ти, була б щаслива.

— І в тому треба винуватити мене? — зчудовано спитав.

— А кого ж? — наївно мовила дочка.

Тут можна було б, кажучи фігурально, почухати собі лисину, коли б вона в мене була. На щастя, природа наділила мене буйним чубом, який посивів, але й не думав вилазити.

— А що скаже фахівець-психолог? — звернувся я до дружини, яка підозріло довго мовчала.

— Вона приблизно твого віку?

— Так.

— Тоді, можливо, увійшла в клімактеричний період, у жінок це буває між сорока-п'ятдесятьма, хоча трапляється й пізніше. Тоді в організм відбуваються психічні зрушення, а на цій основі певні відхилення. Але Лариса має рацію: була в тебе сильно закохана.

— Невже гадаєш, що таке безпредметне закохання може тривати десятиліттями?

— А для тебе це неможливе?

— Таж певне! Ну, запалився, перегорів, знайшов нового об'єкта.

— Ось бачиш: знайшов нового об'єкта. Встав, пішов, здобув, переміг. Типова чоловіча логіка. А коли такий об'єкт не знайшовся? Ні, ти цілковито не розумієш жінок!

— Але ж кидати в обличчя звинувачення людині, яка ні в чому не винна? — обурився я.

— Ну, тату, може, в неї був такий настрій, — сказала дочка.

— Могла вчинити це в стані психічного роздрознення у зв'язку із фізіологічними змінами в організмі, — по науковому пояснила моя половина. — Але ж їй уже сподіватися ні на що.

— А до того було на що сподіватися?

— Жінка завжди очікує якогось дива. Вона мала тут рацію.

— Тобто я й справді винуватий?

— Та ж звичайно, тату, — сказала дочка. — Це ж ти зробив її нещасною.

Логіка була разюча, тобто вона кінчалася там, як велемудро зазначав мій шеф, де починалася жінка.

— Отже, з цього випливає, — спробував я перевести мову на нормальні рейки, — що чоловіку треба не витримувати порядності, а йти на кожен жіночий поклик, аби не робити тих жінок нещасними?

— Переводиш речі із сфери психології у сфери моралі, — сказала дружина по-науковому. — А вони не завжди ідентичні.

— Тоді скажемо інакше, — мовив я. — Людина може бути доброносна чи лихоносна не обов'язково зі своєї волі, так? Коли лихоносна зі своєї волі, несе моральну відповідальність, а коли лихоносна позасвідомо, мимоволі — її не несе?

— Очевидно, що так, — мовила моя жінка («Вашу жінку звуть Ніна», — почув я хрипкий голос).

— Тоді чому вона мене звинуватила?

— А я не кажу, що вона має рацію, — мовила дружина. — Ти, відшивши її, вчинив правильно.

— І залишився винуватий?

— Ну ж звичайно ж, тату, — сказала моя дочка. — Який ти занудний. Нещасною вона ж залишилася. І те, що зважилася підійти до тебе, нічим їй не допомогло.

Знову перейшов оту сновидну історію через прохід антисвітом, можливо, для того, щоб переконатися: не тільки те, що вчинене, є дійсне, а й подумане, зображене, нафантазоване, адже тим самим

з'являється у світ, хай і в інших формах. Відповідно те, що собі придумала й жінка в блакитному, також річ уявно-явна, і моя дочка мала рацію: я таки винуватий у цій історії, хоч, може, й без вини. Відтак, коли виходити з цієї логіки, то й мої сни (а може, це й не сни, а трансї уявлень, сам сон тут як літературний прийом) також дійсні, незважаючи на їхню неприродність, ба, й нереальність. У цьому розрізі вірю в можливість явища реінкарнації, бо життя — це своєрідне переливання живої енергії в посудини різного розміру та виду. Поясню це простіше: кожен народ, який він є тепер, — результат власного історичного розвитку в часі, в якому себе усвідомлює. Проста істина, а що це значить? А те, що дії цього народу (лихї й добрі) в часі не зникають, вони існують у формі записів, тобто власне історії, але й існують ніби коди в генетичній структурі народу і фактично творять його сучасну ментальність. Цю рацію признає мені й дитина, і це, можливо, тому, що подібні процеси відбуваються на основі не тільки великої спільності, а й малої (рід, наприклад, який має прокляття, продовжене в часі, чи здобуває так само продовжений у поколіннях успіх), а коли так, то подібні речі можливі й на рівні індивідуальності, отже, й вона така, яка формується сукупністю дій, енергетичних впливів не тільки теперішніх, собою чинених, а й дій предків, прямих чи непрямих. Ось чому я повірив у цю історію, яка прийшла до мене у видженнях, бо чомусь вона до мене таки прийшла...

Додивився її цієї ночі. Знову йшов із наплечником, повним бляшанок із різною консервою (коли йшлося про романтичні часи — виразний анахронізм), борошна, крупів, — знову-таки в сучасних упаковках, долаючи не тільки сніг, а й час. Мені була в віці хурделиця, але вперто долав крутизни й бездоріжжя. Зрештою, побачив хату в горах, що куріла димком із комина, вітер сердито хапав його і рвав, як тонку тканину, розкидаючи навсібіч. Незважаючи на холод, піт тік мені тілом, застигаючи і не так розпалюючи, як холодаючи його. І мені чомусь здавалося, що коли застану в ліжку жінки, яку тут тримаю, ще одного чоловіка, то доведеться вбити не тільки його, а й обох. Після того ця історія має закінчитися, відтак логіка абсурду переросте у формальну, я нарешті таки зможу вирватись із пут відповідальності за дії, яких не чинив, та й залежності від власного генетичного коду.

Але тут мене чекала перша несподіванка. Пес, який загавкав, був не мій, навіть іншої породи — таких у наші часи тримають у домах; наскільки знаюся, це був дог, і обгавкував він мене як прийшляка, не господаря. На ганок вийшла Вікторія в лижних штаних, грубому светрі і з розсипаним, коротко стриженим волоссям.

— Оце сюрприз! — вигукнула вона. — Вадим Семенович? Все-таки вирішили прийняти моє запрошення. — Петре! Петре! — закричала вона в дім. — До нас гість!

На порога вийшов угодований сивоголовий чоловік із тією ситою застиглістю на обличчі, яка завжди визначає чиновників високого рангу. Тільки тепер побачив: у повітці, де колись був зачинений мій пес, блищить лаком розкішний «Мерседес».

— Просимо, просимо! — з фальшивою гостинністю загукав чоловік. — Друзі моєї жінки — мої друзі!

— Але ж, Петре, — строго сказала Вікторія. — Це не мій друг, а науковий опонент, Вадим Семенович Самосадський, доцент Київського університету, тепер треба казати: імені Шевченка, бо в Києві розвелось університетів, як бездомних собак.

— Чудово сказано, — заіржав чоловік, їхній пес при цьому сторожко обнюхував мене. — То скільки разів він уже опонував тобі при захисті дисертації? — Чиновник не зовсім інтелігентно зареготав.

— Посоромився б, Петре! — почервоніла Вікторія. — У нас серйозні ділові стосунки,

— На яких колись я вас і перехоплю. — Чиновник знову заіржав.

— Не зважайте, Вадиме Семеновичу, він удає із себе ревнивця, — сказала Вікторія. — Насправді йому на мене начхати. Хочете, перевіримо?

— Як так, перевіримо? — здивовано спитав я.

— Ну, наприклад, можемо зайнятися любов'ю у нього на очах, — сказала Вікторія. — Б'юся в заклад, він того й не помітить.

— А коли помітить? — спитав я.

— Не викличе ж вас на дуель? — відказала Вікторія. — Не ті вже часи. Найгірше, що міг би вчинити: викинути вас з роботи через свого приятеля Івана Пилиповича.

— А ви й справді коханка Івана Пилиповича? — спитав я.

— Отого старого козла? — засміялася вона. — Ну, я ще так низько не опускалася. То хочете перевірити реакцію мого супротивника?

— А коли нас заб'є? — спитав я.

— О, ні! Йому кар'єра дорожча, ніж я, і не такий дурний, щоб ризикувати. Чи й ви також?

— Що? — спитав я.

— Чи й ви також із тих, що не бажають ризикувати?

— Так, — сказав я. — Безглуздо ризикувати можуть тільки жінки.

— Сумнівна логіка, — сказала Вікторія.

— А, як на мене, твій друг — справжній мужчина, Віко, — сказав чиновник. — Він мені подобається. Ходім, друже, вип'ємо, і хай летять під три чорти всі баби! Бо саме вони заколотники спокою, і псувати їм комусь життя — спорт!

Обійняв мене за плечі й повів у дім, який належав мені, бо саме тут (напевне це знав) тримав колись цілу зиму коханку, носячи їй харчі, саме тут палко любився з нею, а потім застав біля неї любаса. Он він стоїть у глибині снігів — чорна тінь у сюртуку, манішці, штиблетах, циліндрі, «Що ж було потім, що було потім?» — натужно думав я. І тільки коли випив чарку «Наполеона», переді мною прочинилася заслона. Так, я тоді вибив жінку бичем голу на снігу, а тоді й покинув, пішовши звідси геть. Але не міг не прийти сюди ще раз. І я прийшов, але жінки, тобто коханки своєї, вже не застав: ні її, ані пса, хоч пес був мій, а не її, хата була розчинена й охолоджена. Я розпалив піч і пив на самоті горілку. І дико сумував за тією жінкою. Відтак рушив шукати її, щоб спокутувати вину, але не міг знайти її й сліду. Але знайти її не міг, через що проходив у часі через сина свого, внука, правнука, праправнука й нарешті опинивсь у часі теперішньому. І безнастанно шукав її в усіх жінках, які траплялися на шляху особам мого кореня, але знайти не міг. То були жінки кращі й гірші, але не вона. І це тривало доти, доки не зустрів Вікторії. Але тут зігрався ще один абсурд: обличчям — це була вона, але суттю, нутром, еством — не вона. Тобто душа тієї жінки, коли вірити в реінкарнацію, поселилася зовсім не в тотожному тілі, а саме тіло я шукав, не душу. Відтак внутрішньо Вікторія була мені цілком чужа, і я це збагнув тільки зараз, коли пив з її чоловіком «Наполеон». Саме тому в житті справжньому, не у видженнях, я ніколи їй не потелефоную, а вона ніколи не запросить мене в гори, де справді має хату. І то з тієї причини, що хата не та, яка колись належала мені. Відповідно, й сцена,

яку описав вище, ніколи не вийде за межі фантазії чи фільму, що його знімає в тих горах отой знайомий мені кінорежисер. Але вона, сцена та, вже існує, бо те, що ми згадуємо, і те, що вигадуємо, як і те, що думаємо, має вимір один і той самий. Отож, випиваючи другу чарку неіснуючого «Наполеона», я спогадав, що хоч і далі переходитиму з тіла в тіло особистостей мого кореня і хоча безнастанно шукатиму свою жінку в часі, ніколи її не знайду.

І тут мене раптом осяяло, ніби блискавка спалахнула серед неба. Господи, як я до того не додумався раніше?

Скочив і забігав по хаті. Хаті в горах, порожній і вихололій, в якій хоча горів у коминку вогонь, але зовсім не гасив холоду. Надсадно вила за вікнами заметіль, і мені в голову почали вкладатися думка по думці.

Отож що відбувається? Завершення руху якогось великого, прокресленого в часі кола. Потужна сила, не визначатимемо, лиха чи висока, послала мені видимість того, що я шукав (Вікторія), але не тільки, бо послано мені й інше: реальне його втілення (жінка в блакитному на сніговому тлі). Отже, Вікторія тільки зовнішньо нагадує мені жінку, яку безнастанно розшукую у всечассі, і я не врахував, що за стільки років вона цілком могла змінити свою подобу. І вона її змінила. Подібність же Вікторії до тієї, з романтичної доби, навіть повторення ситуації із хатами в горах — це ж надання мені нової можливості згадати про свою давню, у предках закріплену вину. А може, це нове для мене випробування, поштовх до чинення нового зла? Жінка ж у блакитному — це, може бути, саме та, яку шукаю, бо саме вона рушила на розшуки мене, відтак, не відштовхнувши її, міг би від того давнього зла й вини своєї звільнитися. Ось чому я вийняв з кишені Вікторіїного телефона і старанно його пошматував — таки ніколи їй не потелефоную. З другого боку, усвідомлював, що повівся із жінкою в блакитному, як це сказала й моя дружина, правильно, адже те, що ми зустрілися в часі, знаменує не нову можливість нашого поєднання чи примирення, а тільки кінець нашої історії.

Коло докручувалося, і переді мною знову замаячила постать убитого колись мною любовного суперника — стояла в снігу на скелі в чорному циліндрі, і вітер розвіював його накидку-плаща. Оце й був образ завершення мого активного діяння в цьому

світі, можна назвати це — приходом старості, тобто часом чекання смерті та супокою. Я ще міг би продовжити активний чин, прийнявши поклика Вікторії, отже, почати нового витка власного лихочиння в часі, який знову протягнеться безнаскільки літ чи століть. Але цього вже не вчиню — душа моя втомилася. Тому я й подер її телефона, а це значить, що хату в горах чи ж кін дії таки покинув.

Так, нарешті я все зрозумів. Нарешті дов'язав усі вузли й нитки цієї дивної історії. За весь час, за всі ці майже два століття, що минули від передромантичної чи романтичної доби, лишень раз, так, тільки раз єдиний, вона вийшла до мене із снігопаду й пішла назустріч, хоч як важко було їй те вчинити. Вийшла мені назустріч жінка в блакитному, що її я уздрів на сніговому тлі, але ні їй, ані мені розрішення наших проклять знайти не вдалося — життя тим і дивне, що ніколи ніяких розрішень не приносить і не визнає.

І ще одне, вельми істотне. Чи не є і ці мої умовиводи хибні та ілюзорні, як і ті попередні, в трамваї, і чи не зруйнує їх в основі якась нова непередбачена зустріч? Цього не відаю, але одне відчуваю: мені вдалося хоча б трохи, хоча б на цаль наблизитися до істини, хоч істина, як відомо, ніколи не буває пізнана та приступна. Важливий, очевидно, не так приступ до неї, хоч і до цього люди відвічно прагнуть, а таки наближення, бо коли б це сталося, вона б перетворилася у дим, як дорога. Дорога через засипані снігом гори, дорога, якій немає кінця, хоч кожную справу чи дію кінець таки вінчає. Але й кінці не що інше, як тільки різновид нашої екзистенції.

*Конча-Озерна — Київ
1997 р.*

Кожну відпустку я намагаюся кудись утекти. Від своєї роботи, знайомих, від міста; добре, що хоч родини я не маю: кілька жіночих наступів супроти мене щасливо відбив, а потім у мені з'явилося таке, що від моєї персони жінок почало відвертати, — принаймні виразно те на собі відчуваю. Приміром, їду в трамваї чи тролейбусі, біля мене порожнє місце, і на це місце ніколи не сяде жодна дівчина молочно-воскової стиглості чи взагалі жінка активного сексуального тону, а хіба бабуся чи якийсь гевал. Це мене не вражає, а більше тішить, бо над усе в цьому житті мені дорога індивідуальна свобода — здається, єдина справжня вартість: окрім того, не хочу залишати у цьому світі нащадків. Ригористично настроєна персона скаже, що я егоїст. Можливо, але, на моє переконання, — така позиція більш альтруїстична, ніж егоїстична, і то з простих резонів: чи є смисл пускати у світ нащадків, коли той світ непримінно котиться в прірву, і хто зна, чи того воза люди здолають зупинити; по-друге, коли не оженися, то ніколи не зроблю свою супряжницю нещасною, а щастя не зможу дати; одне, що жінка ніколи не буває задоволена, а відтак щаслива, а друге, на моє переконання, його, щастя того, взагалі не існує — це одна із надто елементарних людських облуд, а я не такий дурний, щоб цього не розуміти. Отже, в своєму житті користуюся принципом якогось філософа, не можу точно сказати якого, бо цю фразу почув принагідно: «Коли не можу у цьому світі вчинити чогось доброго, то принаймні не чинитиму в ньому зла». Ця думка свого часу впала в мене, як дріжджі в солод, і все перешумувала, запінила, все в мені від неї заграло, запухилося, хоч я чудово знаю: легко будь-яку істину проголосити, а важко втілити. Спробуй не чинити зла, коли воно всеосяжне, а добро ілюзорне. Ні, розібратись у цьому всьому моему пересічному розумові не під силу, отож спростив собі завдання: не сіяти в цьому світі зла — це значить

забезпечити собі індивідуальну свободу; ні з ким близько не сходиться, ні від кого не бути залежним і нікого не робити залежним від себе. Іншого шляху, ліпшого, я не знайшов і не зміг придумати. До речі, хто читає твори Валерія Шевчука, мого знайомого, може мене впізнати в другій частині його повісті-диптиха «Двоє на березі», — там він трохи безпардонно описав таки мене. Чому безпардонно? А тому, що я йому права описувати чи, правильніше, обписувати себе не давав. Але йому скандалу за те обписування не зробив, і то знову-таки з простої причини: нікого в цьому світі не намагаюся осуджувати, бо це суперечить моєму закону індивідуальної свободи: хай людина чинить, що їй хочеться, аби не зло, однак я збрехав би, коли б заявив, що читати те обписування було мені приємно. Але там досить точно з'явлено мій житейський антураж, отож у цій оповіді я можу його не подавати, а хто захоче його пізнати, може прочитати ту частину повісті-диптиха, там вона цілком правдива. Це така преамбула до моєї історії, яку дозволяю Валерію Шевчуку записати, і її необхідно подати, бо інакше вона не буде до кінця зрозуміла.

2

Отож я взяв наплічника, куди було впаковано наметика на одну персону і всі потрібні причандалля: сокирку, ножа, алюмінієву тарілку, ложку, сіль, мастило від комарів та кусючих мух, картоплю та спеції до юшки, сухарі, насушені перед цим, кварту, чай, цукор, а ще спінінга, вудочку й сачка, щоб ловити малька (ці три останні речі я мав нести окремо в руці). В наплічника ж було всунуто ще й спального мішка, тож, зігнувшись під цим тягарем, я сів у автобус і подався на Дніпрові луги за Кончею-Заспою — там у мене було кілька освоєних місць біля озер, — і відчув умиротвореність, яку завжди відчуваю перед солодким актом поринання у святу, як називаю, самоту.

І ось, мій наметик стоїть на місці, і я бреду в травах, як колись брів через поля герой оповідання Михайла Коцюбинського «Інтермеццо»; навколо безлюддя, похитуються від леготу тирсини, трави, цвітуть лугові квіти, повітря свіже й запахує, а над головою — небо й сонце, яке щедро обсипає це майже безлюдне місце, — і в мені народжується неспівна; тиха радість,

і я відчуваю, що це сонце й небо вливаються не тільки в трави, але і в душу мені; й наповнюють мене, й роблять багатим та спокійним. З людей тут тільки рибалки в своїй уніформі (щось напіввійськове), але кожен прив'язаний до берега своєю вудочкою, а очі кожного приклеєно до поплавка — і не мають вони іншого діла, як стежити за тим поплавком, часом же підсікти вудлищем — тоді спалахує над плесом срібний полиск рибини. А ще літають над плесом чайки, прегарні в своєму льоті, а ще над головою дзвенять жайворони, і той дзвін наливається в мене живим сріблом. Часом пролетить сірий журавель, який літує тут щороку (чи знає він, що його записано в якусь там Червону книгу і що плем'я його вигибає?), зате ця небезпека не страшна воронню, його тут багато, а коли збивається у зграї, то може застелити півнеба. Буває, над головою зависне в синьому небі брат журавля за пристосуванням до життя — коршак, або ж сяде він на суху верхівку дерева і понуро сидить, виставивши гачкастого дзьоба. Посохлі дерева творять фантастично-вигадливі, цілком абстракціоністські скульптури, з яких люблю милуватися, бо вони вражають несподіваністю своїх форм та ліній, а загалом мені вельми любо відчувати, що тут нікому нема до мене діла, та й я не маю діла ні до кого.

Але час подбати про обід, тож я також стаю одним із тих рибалок, прив'язаних до свого вудлища із приклеєними до поплавка очима, а коли поплавець стрімко йде під воду, мені радісно тахкає серце, я підсікаю — і ось рибина вже тремтить у моїй жмені, повна нервового страху, але я безжальний, як і всі рибалки, зриваю свою жертву з гачка й кидаю до казанка. Але ловлю риби якраз стільки, скільки треба, щоб зварити юшку на обід і на вечерю, і ніколи більше, тож риби мені ловиться стільки, скільки собі загадую. Тут діє якийсь загадковий закон, і я йому підкоряюся, бо коли б ловив далі, то риби все одно більше не зловилося б.

Вода в озері чиста, аж видно піщане дно й гульового малька, ще дурного й необережного; я випускаю мальків, які в мене залишилися в коробці, на волю, і вони щасливо розмотуються геть, а сам починаю стягати до наметика сушняк, рубая його, запалюю вогнище, ставлю казанка, чищу рибу з картоплею, і мій казанок починає варити мені юшку, мирно побулькиючи й виносячи врандирі-годи зі свого нутра чи порізану тонкими

пластівцями картоплю, чи зблякле подовгасте тіло рибини. Я ж тим часом сідаю на намитій смужці піску, спираюся спиною об виступ берега й приплюскуюсь. І віддаюся сонцеві, яке починає гладити й ніжити мені тіло і обціловує його; жодна жінка так не потрапить, і мені здається, що я сам стаю прозорий і блакитний, і що це небо — і є моя голова, в якій пропливають птахи чи інколи срібно пронесуться із киготом чайки. І я здатний під ту хвилю думати тільки про те, що потрібно в даний момент, і цього небагато: очевидно, люди мусили б жити саме отак, як оце я, в природі і з природою, брати від неї те, що потрібно тоді чи тоді, і не більше, пити сонце й піддаватися йому, наповнюватися запахом зела, води і квітів. Звісно, це дурні думки, але які вони втішні!

Відчуваю, що юшка моя доварилася, зачерпую її ложкою — в обличчя мені пахтить чудовим і смаковитим ароматом. Насипаю її в миску рівно півказанка, ламаю в неї сухарі і їм, активно працюючи щелепами, бо мені смакує не так сама юшка, як обряд цього дійства. Через озеро, на тому боці, кілька рибалок зібралось у компанію і, ясна річ, п'ють, вимахують руками, брешучи про свої фантастичні влови, і мені до них зовсім не хочеться, бо горілки від певного часу вирішив не вживати, а розмови їхні мені нецікаві і надто примітивні. Волів би, щоб на березі взагалі нікого не було, але де в наш час знайти місце, де таки нікого, аж зовсім нікого нема, адже люди — ця комашва — намножилися, скрізь їх є, і я серед них також комашка. Отож, куди б не пішов і де б не заховався, нікуди я не втечу, бо то значило б утекти від себе, а цього, здається, нікому не вдавалося. Маю супроти того вивірену протидію: стаю ніби якийсь чарівний фотоапарат, який наставляє око на тих людей, палець при цьому лягає на кнопку спуску, уважно, навіть надпильно дивлюся через той окуляр на рибалок, ніби мисливець у просвіт прицілу, а тоді натискаю уявного гачка — і рибалок змиває з мого зору, вони розчиняються, а власне обездуховлюються, тобто переходять у категорію предметів, і я опиняюся на березі сам, бо яке мені, зрештою, до тих рибалок діло — хай собі існують у своєму вимірі та площині, а я у своєму, а коли так, то я й справді із ними недотикальний, і ми взаємно один для одного невидимі, як дерева чи трава, на яких не лише не дратуєшся, але й не звертаєш уваги, бо вони ота даність, яка мусить бути конечно.

Є ще одні порушники спокою: пляжники на машинах. На щастя, вони ніколи не приїжджають на мій берег, а на протилежний, але я їх добре бачу, і їхній гелгіт доноситься аж сюди. Відбувається це так: викочується на берег авто, розчиняються з одного і другого боку дверці, і звідти висипаються, як то співається у пісні: «і він, і вона, і старий, і стара», а потім виводок «рибйонків», а з ними часто ще й псюра, величиною з теля чи kota, залежно від смаку господарів; але й малий, і великий починає ганяти берегом і ляско чи грубо гавкотити. Пляжники тим часом оголяють свої тіла: як правило, обплилі, безформні, гудзуваті, пузаті, почварні, як на смак мій, — ніби їх знову-таки вироблено зубилом чи пензлем модерного художника; вони кричать, верещать, льопаються у воді, ухають, зойкають, а тоді всідаються кружка і починають зі чвакотом (той чвакіт, може, я й придумую) жерти; у них на підстилці пляшки, термоси, банки, каструльки — видають усе, термоси й каструльки забирають, пляшки, банки й об'їдки загортають у газету й покидають там, де сиділи, а самі вивалюються на березі (це дорослі), розкидають ноги й руки і надовго завмирають, в їхніх тілах із булькотом (це теж я собі уявляю, прости мені, Боже!) вариться, як юшка в моєму казанку, їжа, а діти, тобто «рибйонки», ганяють, горлають, купаються, мордують пісок — таких машин інколи прилітає кілька, і на березі вилягається кілька груп. З ними я чиню так само, як із рибалками: очі в мене до них сліпі, а вуха глухі, тож знову опиняюся на березі сам, і мені зовсім стає добре, колише мене спокій і тиша, і тільки листя дерев шепеляво пошелескує, і я дивлюсь у глибину лугів, де широко розстеляють віття, кладучи нижнє в траву, дуби-самітники; біля води блискоче листками верболіз, а трава котиться хвилями по рівниці, і ті хвилі безшумно плюскають і добігають до далекої, дубової-таки діброви. Тоді відчуюю, як повільно, спокійно й розважно пливе час, але він пливе не так, як оті хвилі трави, а вглиб усього живого й сушого: дубів, і трави, і верболозів, і птахів, і рибалок, і пляжників, і мене сушого-таки, помалу всіх нас руйнуючи, а раз так, готуючи до майбутнього неминучого небуття. У виграші тут тільки дерева, адже вони й померлі стоять ще довго у вигляді й образі абстракційних скульптур, тоді як усі ми — абстракційні чи модерністичні почварні скульптури у дні сушого, а в небутті ми — купка смердючого стерва. Але я не

вражаюся з того, бо маю іншу турботу: зрівноважити власний дух, і це потрібно для того, щоб хоч якось поєднати його з безмірним небесним миром, тобто входжу в такий спосіб духом у ніщо, а це і є справжнім спокоєм, — ось як гартую себе для нового входження у місто і безумний світ людський у ньому, карусельному і вертепному.

3

Увечері, коли тільки почали плестися перші сутінки, я викопав закопаного в піску біля води казанка з рештками юшки, розпалив вогонь, розігрів страву і поїв її з сухарями.

Отоді приходив інший момент, вважаю, святий, а заради таких ментів я й влаштовую оці свої втечі: горить вогонь, я вряди-годи підкладаю у нього сушняку, приготованого за дня, і, сиджу, слухаючи, як навколо зудять комарі. І моє ество разом із зниканням світла переходить у велику, всеоб'ємну тишу ночі. Вже давно нема на березі рибалок, а пляжників тим більше, немає ні псів, ні «рибйонків», немає машин. Уже не летять у небі птахи, вже немає навколо мене нікогісінько, хіба що в глибині озера починають крякати дикі качки і вряди-годи гупає, скидаючись, велика риба. Але це не руйнує великої святості тиші, яка приходить разом із темрявою, через що мені здається, що справжня тиша — це і є темрява.

Інколи, правда, впливали на човні браконьєри із сітками, але вони істоти спокійні, обережні, сторожкі, через це тиші не руйнують, а безмовно плавають у сутіні й розчиняються в ній, як тіні забутих предків, коли вже робити аналогії з Михайлом Коцюбинським. Я ж сиджу непорушно, дивлячись незмигтно у вогонь, а він міниться, грає, меркоче, викидає вгору іскри, що пропадають у високості, а, власне, там гаснуть. Тоді поринаю у дивне заціпеніння, подібне нірвані, бо у стеженні за руйнуючою стихією вогню є своє зачарування, є свій смуток, подібний тихій радості, — лише тоді починаєш відчувати: спокій дня надто відносний і ненадійний порівняно із великим спокоєм вечора, що повільно, як човен тих-таки браконьєрів чи тіней забутих предків, впливає у ніч. Бо хоч я і відмикав себе від рибалок та пляжників, цим самим ніби й неподобно їх звинувачуючи, а себе знищуючи, хоч переводив їхнє існування у відрубну для

мене площину, але не міг не відчувати, що є сам їхній з плоті і крові, і тільки ввечері, в повній тиші й усамітненості, мав змогу вийти із добра та зла міста, адже воно йшло за мною і простягало до мене свої мацаки-пальці, свої нігті, які дряпали мене й хапали (зрештою рибалки й пляжники й були тими мацаками); зараз же, наодинці із вогнем, я таки відчував од того всього цілковите звільнення, а це значить, по-справжньому був сам, а це значить, по-справжньому відпочивав, а це значить, був повністю застережений од того, що до мене хтось підійде, щось у мене питатиме, щось казатиме чи брехатиме, зовсім не зважаючи, що це мені непотрібно. Отож я ставав часткою цієї тьми, вона жила в мені, а я в ній, а вогонь стояв на сторожі такого співжиття, вогонь дихав мені в обличчя теплом, вогонь говорив мені про речі вічні, хоч і перехідні, вогонь був образом мого живого «я» в цім безлюдді; зрештою, кожна людина, думав я, — це вогонь у безлюдді, але ясно відчувати таке можна було хіба в напівзастиглому сидінні перед вогнищем із самопоринанням; а вогнище спокійно вечеряло хмизом, та не пожирало його, як їжу оті бачені мною пляжники; у якісь урочі моменти і вогонь може бути розважним та спокійним. Від озера до мене вогко дихала вода, і я реально починав розуміти, чому давні філософи складали світобудову із води, вогню та повітря — так воно є насправді. Тому мав тільки одне застереження: хай жоден хижак, двоногий чи четвероногий, не вийде із темені на мене, аби не довелося від нього брутально захищатися; до чого в своїх мандрівках, до речі, я завжди був готовий.

4

З недавнього часу я почав займатися ранковим бігом. У місті ті, що бігають вулицями, здебільшого виглядають вар'ятами: розгрузлі й малорухливі міщани дивляться на таких іронічно, бо вони, бігуни, певним чином протиставляються більшості, яка бігати вулицями не бажає й не збирається, і, хоч я переконував себе, що мені байдуже, як хто на мене дивиться, але в глибині душі відчував од тих іронічних поглядів дискомфорт — не належу до таких, котрі люблять виставлятися, можливо тому, що в мені переважають не інстинкти нахрального хижака, а істоти мирної, тобто належу до таких, котрі, бажаючи зберегти

мир душевний, ховаються чи памагаються сховатися у равликову хатку, через що роль непомітних їх-таки задовольняє цілком. Тут же, в лугах, я міг дозволити собі побігати вільно, я б сказав, безкомплексно.

Із таким настроєм я й виліз із намету вранці паступного дня й солодко потягся. Але тут мені випало здригнутися, тобто злякатися: на піску, де я любив полежати, де ловив рибу і закопував біля води свого казанка, присіла навпочіпки істота жіночої статі у джинсовій широкій спідниці, що покривала їй ноги, і в такій же джинсовій кохтині. Істота жіночої статі тримала лозину і креслила на піску загадкові зигзаги. Я кашлянув. Особа жіночої статі різко повернула в мій бік обличчя, і я відчув, що мене ніби обдало крижаною водою, вона ж підхопилася й неквапно пішла берегом, не озираючись, але визивно похитуючи стегнами-клубами й краями широкої спідниці: була вона боса. Її обличчя роздивитися я не встиг, але постать особа жіночої статі мала досить зграбну, хоч трохи й повнувату. Іще одне я відзначив: особа була молода. Оскільки на моєму березі ніколи не зупинялися пляжники та й рибалки сюди забиралися зрідка, бо я поселився на малому півострові, до якого треба було дертися крізь густі зарості ожини, перемішаної з високою, жорсткою і гострою, мов ножі, луговою травою, був я справді заскочений появою біля мого наметика молодой жінки чи дівчини. Очевидно, вона прийшла сюди краєм берега, хоч іти там також було не вельми зручно. Отож я стояв як бевзь, завмерши, і по-дурному витрішкувався, як неквапно, ліниво і ніби розмлоєно віддаляється від мене та поява, ніби добре знає, що я дивлюсь услід, а через це й демонструє переді мною свої знадності, як манекенниця, тільки з більшою грацією, бо ця грація була природна, а не видресувана, як у манекенниць. Мені було тим цікавіше дивитись услід особі жіночої статі, бо я добре знав, що саме з того боку, куди вона йде, проходу практично не існувало, була там багниста канава, що тяглася до середини півострова, і майже непрохідні зарості.

Особа жіночої статі дійшла до кущів, так ні разу й не озирнувшись, і раптом розчинилася на очах, ніби впливла в того куща і пропала. Я ще постояв уражений, а тоді кинув погляд на пісок, по якому особа йшла: на ньому не залишилося жодного сліду.

Я струснув головою, мов кінь; здалося, що ще не прокинувся і що мені все це приверзлося. Ага, вона на піску щось малювала лозиною. Я глянув на те місце: зовсім рівний і нечипаний пісок; уночі пройшов дощ і згладив навіть мої учорашні сліди. Я людина не забобонна і не схильна до містики, проте тричі сплюнув. Затяг вхід до намету замком-блискавкою згори і з боків, а всі три язички скріпив маленьким навісним замочком, — це щоб у мою відсутність нічого туди не залізло, — і подався край берега в луги з наміром все-таки побігати; зрештою, яке мені діло до пейзажів, які з невідомою метою так рано розгулюють на безлюдді, то діло їхнє; натомість треба буде перевірити, чи не поставив хтось намета в тому кутку півострова, куди вона пішла.

Уже біг чудовою трав'янистою луговою дорогою, що м'яко пружинила під ногами, в груди вливалось вільжисте, свіже повітря, яким радісно наповнювався, бо в місті такого повітря не буває; лискотіло, осяюючись там чи там, росся; все було свіже, ніби вмите, над водними плесами легенько курів туманець, у якому опудалами стриміли рибалки з вудками у своїй напіввійськовій одежі, а може, то були корчі померлих дерев — яке мені, зрештою, до них діло! Вглиблювався усе далі й далі в луги, перескакував брунатні калюжки під ногами, а коли вони були більші, перебривав через них, розляпуючи темножовту воду, і ясна радість колихала мене, бо вже встало сонце (он воно на крайнебі) широке, жовте, ще зовсім негаряче, обливало світ золотим сяйвом, яке й опромінювало листя і траву, і росся на листках і стеблах. І ніхто тут не дивився на мене іронічно, а дорога була безкінечна, хоч я знав, куди веде, — до Дніпра, де було наставлено ряд нечупарних будинків, де стояв покинутий, витягнутий на пісок, розруйнований хлопчачими катер і де пляжники густо засмітили сірий пісок. Туди я, звісно, не добіг, а завчасно повернувся назад, і цього разу сонце світило мені в спину, і моя довжелезна тінь бігла вже поперед мене. Ні, чудова річ — прокидатися отак уранці — в мене з голови вискочила та чудна ранішня зустріч. Але коли з дороги прямої я звернув на бічну, якою мав дістатися до наметика, раптом побачив попереду на віддалі ту ж таки жіночу постать у джинсовому костюмі, яка спокійно прошкувала дорогою, повернута спиною до мене, тобто йшла не в мій бік, а від мене. Зустрічатися з нею

вдруге мені не хотілося, тож я повернув назад на дорогу пряму і там зробив зарядку, на що пішло хвилин із тридцять. Після того я знову подався до наметика, відчуваючи, признатися, й певну настороженість, щоб таки не нарватися на ту особу жіночої статі. Біля наметика я скупався, розпалив вогонь і нависив над ним казанка, щоб випити чаю, — мав намір поснідати самим чаєм із сухарями. Поки закипало, я наловив живців і поставив вудочки. І тут побачив, що озером віддалік пливе якась гадина: вуж чи змія, висунувши з води голівку. Гаддя я інстинктивно жахаюся, тож відчув у тілі холодок і подумав, що на ніч треба буде намета наглухо закрити, бо ще, чого доброго, щось подібне залізе до мене в гості. В цей час поплавок ворухнувся й пішов на дно, я підсік і витяг невеликого окуня. Риба почала ловитися, і я витягував її одна за одною, доки не набрав денну норму. Казанок мій уже кипів, я кинув туди чаю й відставив його, щоб запарювався. І тут, з того боку озера, де зупинялися автомобільні пляжники (моє визначення), знову побачив ту ж таки дівчину чи жінку у джинсовому костюмі, вона сиділа меланхолійно на схиленому до води дереві і, здається, дивилась у мій бік, хоч обличчя її на віддалі я роздивитися й цього разу не міг. Цікаво й те, що рибалки сьогодні пішли на озера дальні, і тут, біля мене, не було їх жодного, отож виходило, що біля цього озерця ми були тільки вдвох із особою жіночої статі. І дивна натура людська, я незвідь-чому пошкодував, що тоді, коли вона йшла дорогою, я таки не наздогнав її, принаймні міг би зирнути їй в обличчя: гарна вона чи почварна? Але подумавши таке, благочестиво обурився на себе: яке мені, зрештою, діло — гарна вона чи почварна? Хай іде собі, куди має і хоче, хай блукає, де їй забажається, — моє діло маленьке, до романтичних пригод я давно, як признавався, втратив інтерес, а коли признатися сокровенніше, ніколи до того особливого потягу не мав, а окрім того, маю тверду настанову берегти свою свободу. Отож я повернувся до тієї прояви спиною, налив у квартиру чаю, захопив кілька сухарів, розклав брезентового стільчика, бо пісок був іще мокрий, сів і спокійно почав чаювати.

Але й почаювати мені спокійно не випало, бо особа жіночої статі з того боку озера встала й почала повільно роздягатися, а я, хоч і сидів до неї боком, не міг того не бачити. І тут моя чоловіча природа стрепенулася; хотів я того чи ні, але вже не

сидів боком, а повернувся до того дійства і аж ніяк не міг відвести очей від того повільного стриптизу. Вона ж скинула із себе спершу джинсову кохтину і засвітила білими великими персами, нічим, до речі, не прикритими. Кинула одєжину на землю і пройшлася берегом, зовсім не дивлячись у мій бік, але свої принади виразно демонструючи. Потім постояла, світячи до половини оголеним тілом, тоді розстебнула джинсову спідницю, і та сповзла їй до ніг. Виступила із неї і знову повільно пройшлася берегом: на ній залишилися невеликі, в тон тіла, трусики, через що здавалася звіддала зовсім голою. Я відчув спазм у горлі, а в тілі трем і неблаженно заплющив очі, бо мені знову здалося: те, що бачу, не більше як привиддя. Коли ж розплющився, особа жіночої статі повільно спускала з себе трусики, байдуже відкинула їх убік, і її тіло дивно засвітилося, осяяне ранішнім сонцем. Стояла на березі, наче чудова скульптура; а я відчув, що не можу рухнути й пальцем, що мене скувало дивне заціпеніння, що плоть моя напружилася, що очі мої вже не належать мені, а давно полетіли з мого тіла туди, де з'явилося те, осяяне сонцем і через це палахке диво дивезне, марево, котре не зникало. Вона ж спустилася із берега до піску й торкнулася пальцями ноги води. І в тому місці раптом спалахнуло срібним вилиском, ніби вона викресала той вогник своїм дотиком. Чай із розмоченими сухарями стигнув у моїй заціпенілій руці, а я дивився й дивився, й очей відвести не міг. Вона ж гуляла по намитій твердій смужці піску, повертаючись до мене чи тим, чи тим боком, показуючи спину чи перед, ніби спеціально-таки демонструючи свої знадності, а тут було чим похвалитися. Тоді зайшла у воду, занурюючись у неї дуже повільно, цаль за цалем, і поступово поринала, в такий спосіб ховаючись від моїх розжарених очей, аж доки не лягли на воду її пишні перса — тоді й попливла. Але не в мій бік, а вздовж берега, з озера вистромлювалася тільки її голова, і мені прийшла в голову цілком безглузда думка, що так само перед оцим пливла у воді ота гадина: вуж чи змія.

Я струснувся усім тілом, намагаючись відігнати від себе ману, бо вже був певний, що це таки мана, з другого боку, й досі не міг і пальцем поворушити і вийти з того надчудного свого заціпеніння, ніби було мене загіпнотизовано чи очаровано, чи не знаю і що! Особа жіночої статі довго не плавала, стала на дно

і почала вибредати з води, знову-таки повільно з'являючи переді мною оголену плоть. І вдруге те тіло осяялося сонцем, ніби було воно золоте, але тепер іще більше, бо світло грало вигравами по мокрому. Зійшла на берег і так само неквапно, як роздягалася, почала вдягатися: натягла трусики, тоді накинула на голову джинсову спідницю, застебнулася, трохи постояла, світлячи персами, а потому накинула кохтину. І пішла вздовж берега, безстороння й ніби замислена, ніби вдаючи, що мене на березі нема, і ні разу не обернулася, аж поки не зникла з очей. Я перевів подиха — мене трусило. Зрештою, відчув і злість до цієї безсоромниці: повія вона, чи що? А найбільше мене обурило і вразило, що я, я, зі своєю стоїчністю, своєю філософією, виплечаним холодом і відчуженням до принад світових, таким безсилим і нікчемним блазнем у цій ситуації себе з'явив. Не перед нею, а перед самим собою. Ганьба!

5

Отже мій спокій і інтермеццовий настрій, якщо можна так висловитися, був зруйнований. Я вирішив знятися з цього місця, хоч яке воно було зручне, й забитись у більшу глушину, де не буде автомобільних пляжників, не буде безсоромних пейзажників, які спокушають цнотливих відлюдників, і де менше рибалок, хоч я добре знав, що від пляжників та пейзажників сховатися можна, а от від рибалок таки годі — це такий настирливий і влізливий народ, що обсідає всі можливі куточки, окрім того, в цих краях їх завше було і є багато. Але з ними можна миритися, вони-бо прив'язані до своїх вудочок та поплавків, і до світу їм байдуже, а до мене поготів. Гірше, що тут місце було заживлене приманою, через це й риба ловилася ліпше, а я харчів із собою достатньо не мав. У новому місці треба буде заживлювати рибнище наново, отже, харч можу здобути не відразу. Правда, в лузі росло безліч щавлю, і можна буде варити зелений борщ. Це мене заспокоїло, і я почав складатися. Витратив досить часу, признаюся (будьмо до кінця чесними), що вряди-годи позирав навсібіч, чи не з'явиться знову джинсова пейзажниця, але вона не з'явилася. Ну, слава Богу, сказав собі, натягнув наплічника, взяв у одну руку торбу з харчем, а в другу в чохлі вудку зі спінінгом і рушив геть. Але на бічній дорозі мусив пережити нову пригоду:

із трави раптом майже під ноги вискочила змія. Що це не вуж, я добре встиг побачити, бо на голові таки не було жовтих вушок, змія засичала і звелася ставма. Я в паніці метнувся назад і побіг, хоч бігти з таким вантажем аж зовсім незручно. Зрештою зупинився й озирнувся: змія мене не переслідувала.

Мав на ногах гумові чоботи і міг би так не жаяхатися, але страх часто буває більший за тверезий глузд і розважок. Більше того, вже подався в обхід, пильно видивляючись під ноги. Тепер мені ніщо не перепиняло дороги, і я, обливаючись потом, бо вже ставало гаряче, навіть душно, подибавав прямим шляхом, усе глибше входячи у луги. Водночас був увесь насталений і насторожений, бо мені всюди мерещилися вужі та гадюки, а коли нога чіплялася за стебла бур'яну чи високої трави, злякано туди озирався. Зрештою озирнувся й на те місце, звідкіля пішов, і знову побачив самотню жіночу постать, але цього разу вона йшла в мій бік, тобто була повернена до мене обличчям. Але маячила задалеко, щоб могли те обличчя побачити. Я чортхнувся, знову сплюнув тричі, по-забобонному проказавши звичне заклинання: «згинь, пропади, маро!» — і завернув у діброву, хоч мені можна було ще пройти дорогою: подумав, чи не вистежує вона мене, хоч така думка також цілком безглузда.

Тут стежка ледь протоптана, а пообабіч росла густа осока — було там болото. Кілька разів перебривав калабані, аж нарешті вийшов до озера, однак воно було так густо засаджене рибалками, що зупинятися тут не став. Окрім того, знав, що вода в цьому озері пахне болотом, а мені з неї треба варити юшку й чай. Озирнувся ще раз, щоб перевірити, чи не йде за мною проява, але її не було. Та й чого б їй було мене переслідувати; просто з'явилася якась малахольна, якій захотілося зазнати поезії лугів, а подратувати мене могла з простої зухвалості, добре знаючи, що через озеро я до неї не доскочу. А ще я подумав, що ця поезія зле для неї закінчиться, бо п'яні рибалки можуть її тут безборонно згвалтувати, після того, сказав сам собі не без злостивості, поезія лугів уже ніколи її не вабитиме, адже не всі такі, як я, що від жіночої спокуси тікають.

— Гуляй! Гуляй! — злісно пробурмотів я. — Догуляєшся!

Здивувався на ту свою недобрість, бо чого це я, врешті, кажуся? Ну, зустрілася кілька разів якась звихнута, ну, викупалася вона гола в безлюдному місці — чи то щось невиданого?

Я йшов стежкою, все ще пильно дивлячись під ноги, аж доки не вийшов до ще одного озера, біля нього стояло кілька машин із розчиненими наоба́біч дверцятами — і тут не було для мене місця. Цілий виводок пляжників: і старий, і стара, і середнього віку, й молодшого, і купа «рибйонків» галасливо борсались у воді, аж та вода ки́піла. На землі було розстелено кілька підстилок, а на них усе те саме, як у пісні про попа й собаку: пляшки, термоси, каструлі, консервні бляшанки, банки, овочі і фрукти.

Пішов далі, бо знав, що далі є ще одне озеро, власне, озерце з більш-менш чистою водою. Коли й там не зможу зупинитися, доведеться шукати місця на́вмання: інших я тут не знав. Водночас у мене не зникало відчуття, що хтось за мною стежить. Я таки зупинявся й озира́вся, інколи хова́вся в вітті дуба і надчікував, але мої підозри були, очевидно, результатом знервування. Чоловіча природа дурна: може мати непогамовну спрагу до жінок, а може від спілкування з тим племенем цілком відмовитися і цілком нала́днатися на безсексуальність. Але тоді не має бути спокус, бо спокуси починають збуджувати оте темне чоловіче єство, і людина перестає належати собі, — це як алкоголік, котрий кинув пити, а потім не втримається і ковтне знову ненароком чарку. Тоді й пішло: за чаркою йде друга і третя, і зрештою людина пропадає, фігурально кажучи, опиняється в на́лигачі: хто алкоголю, а хто жіночої плоті. Отже, сказав собі я, треба бути обережним і в мент спокуси виявити розум та мужність. Тобто я тішив себе думкою, що та моя втеча з обжитого місця на озері і була виявом розуму та мужності. Очевидно, воно й так: здатність переконувати себе, зрештою, і є самовладанням, яке, в свою чергу, може стати побудником мужності. Мужності чи слабкості — без значення, аби тільки зберегти свою свободу. Отож відчуття, що за мною хтось стежить, я відніс до комплексів, що їх витворило збурення мого спокою та інтерме́ццного настрою, а моя мета — оновитися і зміцнитися в душі; істина проста: той, що тікає від світу, чинить так не через силу свою, а таки через знесилу перед ним.

На новому озерці, куди я вийшов, плавали дикі качки. Вони зірвалися з прибережних очеретів і з крякотом подалися геть.

Це добре, подумав я: принаймні тут порожньо й пустельно. Я знайшов місце, вільне від очерету, де було намото трохи піску, тут у воді стирчали забиті в дно кілки для вудочок. Отже, тут могло ловитися, але, на щастя, рибалок не було. Вода, здається, чиста. Я почав розкладати намета, все більше й більше заспокоюючись. Після того назбирав сушняку й запалив вогнище, привісивши над ним казанка.

І от знову сам, над головою розгорнулось чисте небо, сонце щедро сипле промінням, лежу на піску, роздягнений і натертий мастилом від кусючих мух, бо їх тут літає більше, аніж на попередній стоянці, дивлюся, як повільно плывуть сліпучо-білі хмари; побіч смачно побулькиє борщ; вода вряди-годи покривається малими колами — гуляє риба. І знову до мене прийшов золотий спокій і тиша; і птахи, що пролітали у високості — також мирні і заспокоєні. Не було тут і крикливих чайок, пісок м'яко увігнувся під моїм тілом і пригрівав, а за озерцем простягався безкрай луг із високою травою, що м'яко вигиналась у хвилях. Нікому не було до мене діла, і я його не мав ні до кого, через це міг не квапитися і із задоволенням пообідати, а потім, прикривши голову шапочкою, міг поринути у напів-мрійливий і напівсонний стан, і єдине, що мене в цьому стані турбувало, — впливало на очі вряди-годи оте осяяне голе жіноче тіло на березі, до річі, в паху в неї був не звичний пушок або вибрито, а широка й розлога зарость, і сама ця зарость мене найбільше знепокоїла. Я розплющувався й проганяв те видіння, а очі мої задоволено поринали у бездонну небесну глибину, те небо відбивалось і у воді, тож, як у вірші Володимира Свідзинського, мені раптом захотілося ступнути в ту воду, що є відбитком неба, і йти у нього без кінця, щоб досягнути до вищої таїни заглиблення — до ніщо, яке не має вигляду й запаху тліні й чогось тлінного, а є маєстатичне або екстатичне відчуття безконечного. Я ледь-ледь усміхнувся: добре мені було, спокій повернувся, а раз так, знову міг відчутися повновартісно.

Потому, як достатньо заспокоївся, одягся, взув гумові чоботи і, хоч виглядав, як вар'ят, облазив усю траву, аби переконатися, що тут не водяться вужі й гадюки. За зброю взяв важкого дубчак, що його залишили тут рибалки, і був повний завзятості й рішучості з тими повзучими жорстоко розправитися. Потолочив чимало трави, поштурхав у дупло зваленого напівзгнилого

дерева, але ніякого гаддя у довкіллі не знайшов. Це мене до решти заспокоїло, бо ввечері хотів, як любив, відбути черговий інтермеційний сеанс із вогнем, тобто безклопітно перед ним посидіти, щоб тихо увійти разом із сутінками у ніч, — це було мені конче потрібно, аби звільнитися від дурного наслання сьогоднішнього скаламученого і рознервованого, а через те дурного дня.

7

Та все сталося не так, як бажав. Тобто я відбув інтермеційний сеанс із вогнем, але замість екстатичного спокою почав відчувати, як те називаю, «напівосінній смуток» чи, як точніше висловився Євген Плужник, мій кумир у поезії, «передчуття спокою та нудьги», а це значить: не самий спокій, а тільки його передчуття, бажання, яке супроводжується не високою знесеністю, а поєднується-таки із нудьгою, що є передумовою, за Сковородою, невдоволення. Окрім того, день мене надмірно втопив, і я вирішив раніше лягти спати, замурувавшись, як слимак-маслюк у своїй хатці, в наметі.

Залив вогонь, позатягав замки-блискавки і вклавсь у спального мішка. На озеро тим часом прилетіли дикі качки й почали досить голосно крякати — у них своє життя і свої пристрасті, клопоти чи гризоти. Цвіркуни ще не співали, був лише червень, але в темряві щось ворухилося й шаруділо. Я солодко потягся і відразу ж поринув у сон.

Не можу сказати напевно, чи те, що відбулося потім, було сном, чи справді все так сталося, але подібне може відбутися таки вві сні чи у фантастичному оповіданні, тобто у сферах ілюзорних, а не реальних, через що я схильний думати, що то був таки сон, але сон настільки пронизливо-реальний, що він увіч дорівнював дійсності, отже його можна вважати відбиткою дійсності чи грою в неї, а відтак у нього можна вірити, як у певний спосіб трансформовану дійсність — інакше всього, що зі мною трапилося, пояснити не в силі.

Не відаю, о котрій годині це сталося, але мене розбудили качки, які раптом сполошено закричали. На всяк випадок я тримаю біля лівого боку ліхтарика, а біля правого сокирку, отож моя рука миттю ввімкнула світло. Промінь упав якраз на те

місце, де сходилися замки-блискавки, і я побачив, що у ту щілину всунулася гадюча голова, освітлена пучком променів, зашипіла, до намету прослизнула й впала мені в ноги. Я сів, скоцюрбившись, і схопився за сокирку. Але мені дивно запаморочилось у голові, пальці розтислися, і я завмер чи з переляку, чи зі здивування: гадюка почала диміти, і той дим став витворювати спершу сіру хмарку, яка поступово набувала форм людської постаті, — матерія привида густішала і густішала на очах, за мить я виразно вгадав жіночу постать, а ще за мент вона проявилась уся: звісна річ, була то знайома мені особа жіночої статі у джинсовому костюмі, тільки обличчя її я й тепер не міг побачити — було воно ніби під густою вуаллю.

— Злякався? — спитала особа жіночої статі, присідаючи навпочіпки, бо в наметі було тісно.

Я мовчав, язика мені заклинило: злякався — тут мало сказати, я відчував справжній жах.

— Не бійся, — лагідним грудним голосом сказала жінка. — Коли хочеш, можеш мене прогнати, а бажаєш — поговоримо.

— Ти хто? — ледве поворушив язиком.

— Погаси ліхтаря, — попросила вона, — він мене сліпить.

— Але ж тоді буде темно!

— Не буде, — мовила жінка. — Все, що треба, побачиш.

Послухався і вимкнув ліхтаря. Тоді в моєму наметику почало розливатися якесь дивне, міражне, тремке і ніжне світло, і його стало рівно стільки, як було з ліхтарем, тільки ліхтар освітлював шматок простору, а тепер нутро намету освітлене було все.

— Утікав від мене? — сказала смутно особа жіночої статі. — Злякався чи не сподобалася?

— Безсоромні жінки мене не захоплюють! — гонористо мовив я.

— А як могла звернути на себе увагу такого, як ти, що від усіх тікаєш і всіх сторонишся? — смутно спитала вона, а я пробував роздивитися її обличчя; ні, воно й досі було ніби напіврозтале.

— Могла б вибрати когось іншого, — сердито сказав. — Хіба тут мало лазить? Хоч би ці рибалки...

— То глунаки, — всміхнулася під вуаллю особа жіночої статі.

— Чи, як тепер виразніше кажуть: дебіли.

— А я не дебіл?

— О ні! — мовила вона. — Ти не такий! Інакший, розумний, хоч, може, й надмірно. А надмірно, бо через розум свій стаєш нездалий чи кволий, не знаю, що точніше. Ні, таки нездалий...

— Нездалий до чого?

— Таж до життя, — сказала вона. — А це значить, до змагання із світом. Все кудись тікаєш, ховаєшся, смішний... Все щось вигадуєш, ускладнюєш, граєшся у самотника... Але ти не дебіл... Зрештою, і я від усіх тікаю, та й ховаюся.

Ми дивилися якийсь час одне на одного, і я почав відчувати незвісне раніше мені хвилювання чи збентеження, але це вже був не страх і не жаж, — це було ніби зародження інтересу. Але ні, страху я ще не позбувся; водночас погляд її, що плив із напіврозмитого обличчя, мене заворожував чи гіпнотизував, і я почав піддаватися якомусь дивному запамороченню. І здалося мені, що стіни мого наметика почали оплавлятися, як пластмаса у вогні, й опливати, корчачись і перетворюючись у чорну воду. І над головою розгорнулося небо, засипане зорями, і світив яскраво місяць, аж так, що й справді стало навколо майже видно, тільки світло це було мертве, і постать жінки чи дівчини в цьому мертвому світлі похитувалася і розпливалася, й коливалася, ніби була в рідкій плоті, наче щохвилини могла розпатися, як туман. І з дерева, що росло поруч, правда, вже давно висохлого, схожого на модерністську скульптуру, із голих, морочно-білих і мертвих гілок скапувала роса: одна крапля падала на воду, дзвінко льопаючись, а друга на траву, глухо шарудячи. А дівчина (чи жінка) дивилася на мене й дивилася, і я сам уже подобав на те мертве дерево, і по тілу моєму почав проходити трем, як буває при похитливому збудженні. Однак здаватися не хотів.

— Що тобі від мене треба? — спитав пошепки.

— А ти й не знаєш? — вона тихо й рокітливе засміялася, і той сміх увійшов у мене також, як вода, жива чи мертва, а може, жива і мертва водночас. — Ні, ти знаєш! Обоє знаємо!

Хотів щось відповісти, різке й нечемне, але язик став серед рота кілком, і це тому, що вона почала стягувати із себе джинсову кохтину. Скидала її через голову, і з тієї кохтини раптом випали великі й пишні, кохливі перса. І місяць освітив їх, аж вони світло запалали. І в цей мент десь тужно крикнула качка,

але зразу ж замовкла, ніби хтось перерізав їй горло. І хтось перерізав горло й мені, бо я хапнув ротом повітря.

Вона відкинула недбалим рухом кохтину набік, і я дивився в оголене до половини її тіло завороженими очима.

— Цього хочеш? — спитала тихо.

У мене в горлі щось забулькотало, а язик ледве провернувсь у роті:

— Ні! — прохрипів я. — Ні!

— Тоді прожени мене! — вона покірливо опустила голову, і відчув, що після того стало легше, тобто не відчував себе, як мертве, висохле дерево, хоч тремтіти не переставав, та й висохле дерево може тремтіти, коли на нього падає вітер. Але погляд її мене вже не заворожував і не гіпнотизував, хоч я і досі був підданий якомусь одуру. Рука ціпкіше стисла сокирку.

— Можна й це! — шепнула вона. — Розрубай мене! Не бійся! Ну!

Але рука моя стала мертва. Як гілка висохлого дерева. І сокирка також стала мертва, тільки лезо її гостро блищало у місяці.

Тоді я вирішив її прогнати: ця зустріч не віщувала нічого доброго. Ось зараз розсерджуся й крикну, щоб забиралася геть. Однак очі мої мені не належали, вони їли, незалежно від волі моєї, ті пишні, й тремтливі, й осяйні перса, ніби були прив'язані, як бували прив'язані до своїх поплавців очима рибалки. І я сам ставав ніби рибалкою, який закинув у воду вудку і чекав, що ось поплавець здригнеться і піде під воду. Тоді і підсічу й потягну за вудлище, і на гачку моему затріпоче русалка. І вона затріпотіла, і ось вона — сидить переді мною. Жах і досі не виходив із тіла. Але саме ота покірність виловленої русалки й спричинилася до того, що в мені почав запалюватися вогонь збудженого чоловічого ества, той-таки, що запалювався уранці, і від тієї ж самої, що купалася гола на моїх очах, добре знаючи, що чинить і для чого.

Тоді мені здалося, що дівчина всміхнулася, хоч обличчя її я й досі не бачив. Вона встала і розстегнула джинсову спідницю, і та впала їй у ноги, і виступила з неї, як з трави. Світла навколо більше не стало, але я вже палав. Вона знову присіла на колінах переді мною в самих трусиках тілесної барви, покірно опустивши голову із завуаленим лицем, адже тільки лице в неї не світилося, а ніби потопало в тіні, — ця поза нагадала мені зображення поганських божеств.

— Прожени! — шепнула вона. — Або убий!

І я вже напевне знав, що не прожену її, а тим більше не збирався її вбивати, хоч рука моя ожила, але не стисла держално сокирки, а відкинулася від неї, і хоч страх продовжував мене морозити, але тремтіти я перестав. Місяць у небі почав рости, ніби на дріжджах, і поступово розгорявся у біле багаття, а переді мною стояла, облита тим чарівницьким світлом, скульптура богині, вилита із срібла впереміш із золотом, яка не могла мене не вражати досконалістю своїх форм та ліній.

— Не бійся! — смутно сказала вона, аж мені дивно стало на той смуток. — Я в твоїй волі. Все можеш зі мною робити! Все!

І я відчув, що вже цілком нищий перед цією красою, а ще більше перед чоловічою силою, яка збудилась у мені, а раз так, не міг я собою керувати, і язик засох мені в горлі, а тіло вже не було мертвим сухостоєм, а живим деревом, повним соком, що бухає в гілки та листя.

Тоді вона знову встала і скинула останню одежину. І я побачив ніч. Глибоку й темну і без світла, кошлату, набубнявілу, наповнену росою, морокком, що в глибинах своїх ховала морок подвоєний, а в цьому ще раз удвічі більший. І той морок поплив на мене й у мене, адже хоч кипів я, мов чорний вар смоли в чорному горщику, але й досі не виявив до неї нічого, був я запакований у спальний мішок своєї волі, і не рухнув пальцем, щоб її прикликати — не те що прогнати.

Тоді мені в мозок ударив зачадений одур, я відчув сильний поштовх із нутра — саме те й витиснуло мене зі спального мішка, як витискають із тюбика крем чи фарбу, і саме те в дивний спосіб зчесало з мене нижню одежу, ніби хтось стер її, як прилиплу до яблука землю. І тут дівчина схопила мене за ноги і різко потягла до себе, я впав навznak і відчув, що на мене полізло щось холодне й шарудяве, і моя насталена плоть увігналася у вогненну купіль. І це в той час, коли все тіло майже задубло від холоду. Перед очима в мене замоталися великі осяйні перса, і я схопив вустами один із сосків і присмоктався до нього, ніби немовля, і напився материного молока, а коли напився з одного, присмоктався до другого. І жінка наді мною застогнала, а тоді схилилася зовсім близько, і хоч я й тепер не бачив її обличчя (розпливалося переді мною), та почув спраглий шепіт навпереміш із солодкими стогонами:

— Оце те, що хочу я і чого захотів ти, а-а-ах!.. Надходять часи, що нам уже пропасти зі світу надійшов час, а-а-а! І без вас, людей, ми згинемо й пропадемо, і це через вас-таки, двоногих, а-а-ах! Але я збережу своє плем'я! Нарожу собі й тобі сина, а-а! Мудрого й отрутного, звинного і гадючого, а-а-а-а! Дам йому твій розум і віддам своє жало, а-а! І не знатиме він твоєї кволості і моєї безпомічності, ох! Буде мудрий, як змії!

І я відчув, що там, у пеклі, в якому спалювалося моє вудо, вивергнувся вулкан, зметнувши хмару попелу, вогню і розплавленої лави-вогню, що є початком світу і життя. І від того вибуху затремтіла земля, обсипалося на деревах листя і пожухла довколишня трава. І дим піднявся до неба й покрив його і світ. А наді мною задоволено й похитливо засміялася жінка-змія:

— Ні, не відпущу тебе так скоро, — прошепотіла чи прошипіла вона, оплітаючи руками й ногами мені тіло. Тоді перекинулася на спину, а мене вивернула на себе. — Вичищу тебе до дна і вип'ю! Працюй! Вже ніколи більше ні з ким не зляжешся!..

І я запрацював, ніби автомат, хоч був уже напівмертвий і вичерпаний. І знову палало пекло, в яке я поринав, і спалювалося моє вудо. А тіло мерзло, клякло, коцюбло від холоду, і я майже непритомнів од знесли, але зупиниться не міг. А тіло жінки-змії піді мною звивалося й шаленіло, а її вуста випивали мої, висмоктуючи з рота і язика. І вдруге вибухнула моя плоть, вдруге струснулася земля, і вудо моє згоріло у вогні і розпечений лаві; обійми жіночі розтислися, і я випав із них, як горіх із зеленої шкірки, і безсило звалився на спину, задихаючись і помираючи. І тільки очі напіврозплющені не втратили спромоги бачити, а уздрів я таке: жінка звелася навколішки, розсунула замки-блискавки намету, був я знову ніби в наметі, захопила свою джинсову одіжку і вийшла в ніч. Тіло її ще світилося, але вже не так яскраво, як раніше. Вона зупинилася й спокійно почала одягатися. Натягла кохтину, тоді погасли її перса і вся вона наполовину, насмикнула трусики, світилися самі тільки ноги, тоді накинула й спідницю і стала ніби тінь — палали в неї тільки литки, шия і оголені руки. Повернулася до мене, але не сказала нічого, бо, певне, й не побачила чогось вартого уваги, тільки потолочений і вимнутий, потоптаний і витиснений, як цитрина, шматок тлінної плоті, що лежав на зімнутому спальному мішку і лише очі мав непогаслі. І це були очі того, хто вважав

самозарозуміло себе вільною людиною, очі, які лили в бік жінки-змії осіннє світло, але, по-моєму, той печальний погляд до неї не дійшов.

Вона ж рушила з мого намету геть, золотонога і світлорука тінь, підійшла до води і ступила на площину озера, а із плеса із жахливим крякотом знялася зграя пташок. Вона пішла водою, ніби льодом, хоч який лід може бути у червні, оточена світлом від шиї рук та ніг, і поступово розчинялась у темряві, аж поки не зникла цілком.

Тоді застогнав я. Застогнав і навіть заскиглив чи заскімлив, як побитий пес. Схопився за голову і заволав у темряву, яка вже стала глупа і неозора, цілим своїм нутром:

— Господи Боже! Кого це я пущу на світ?

*• Конча-Озерна — Київ
1993 р.*

ЗМІСТ

Горбунка Зоя	5
Жінка в блакитному на сніговому тлі	104
Жінка-змія	153

ВИДАВНИЦТВО «КЛАСИКА»

СЕРІЯ «СУЧАСНА ПРОЗА»

Вийшли друком

Мілорад Павич. Хозарський словник.
Роман-лексикон на 100 000 слів

Фредерік Трістан. Заблудлі душі. Роман

Момо Капор. Облудники. Роман

Габріель Гарсія Маркес.
Кохання під час холери. Роман

Данило Кіш. Енциклопедія мертвих.
Оповідання

Готуються до друку

Тадеуш Ружевиц. Смерть в старих декораціях.
Повісті та оповідання

Чезаре Павезе.
Диявол на пагорбах. Оповідання

Мілорад Павич.
Остання любов у Царгороді. Роман

*Книги видавництва «Класика»
можна придбати в книгарнях:*

у Львові

«Українська книгарня»
пр. Шевченка, 8

у Києві

книгарня видавництва «Наукова думка»
вул. Грушевського, 2

on-line книгарня видавництва «Класика»

<http://www.vd.lviv.ua>

Валерій Шевчук

Народився 1939 року. Один з найавторитетніших сучасних українських письменників. Його творчість — багатогранна, шляхетна, глибоко вкорінена в національну культурну традицію і водночас відкрита до здобутків європейського модернізму.

Книга повістей «Жінка-змія» несподівана тим, що її герої змушені покидати Шевчукову «вежу зі слонової кості» для зустрічей з Фатальною Жінкою, з незбагненною для чоловіцтва Демонічною Жіночістю. Письменник витягує на світло денне з міфологічних глибин одвічну динамо-машину людських взаємин — Спокусу.

Основні твори Валерія Шевчука: роман-триптих «Три листки за вікном», роман «На полі смиренному», роман-есе «Мислення дерево», роман «Стежка в траві». Як упорядник і перекладач Валерій Шевчук причетний до видання творів Івана Вишенського, Самійла Величка, Григорія Сковороди, антологій «Аполлонова люття», «Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні в XVI — поч. XIX ст.», «Антологія української поезії XI — XVIII ст.» та інших. Окремі книги Валерія Шевчука перекладено англійською, болгарською, польською, російською, угорською мовами.

Лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка та премії фонду Антоновичів.